

COUNTRY REPORT ON...

LIFELONG LEARNING ISSUES IN...

THE NETHERLANDS

INPUT FOR A REPORT ON 'THE STATE OF PLAY' FOR LIFELONG LEARNING

Draft
May 2015

Most of this document is in Dutch and some parts are in English. The reason behind this that it will be used for the LLL-Forum, to be organized in Dutch, and for some other meetings. After the LLL-Forum we will translate all relevant parts into English. And of course all new chapters will be in English, as input for – at the end – the LLL-Agora.

Content

This document and LLL-HUB	4
Foreword – our report	7
Part A	8
Theme 1	
Theme 2	
Theme 3	
Theme 4	
Part B	
Questions and Answers: experts in our network...	60
Part C	
Programme LLL-Forum 28 May 2015	74

THIS DOCUMENT AND 'LLL-HUB'

This report with information about the situation in the Netherlands on 'lifelong learning' is a 'key-document' in the international project LLL-HUB. In the first phase of the project each partner is giving an overview of what is happening at a national level about LLL: strategy, initiatives, 'renovations' of the education system, combinations of formal, non-formal and informal learning, using old and new instruments... and the role of the government and LLL-networks...

The first draft of this document is a product of LEIDO. It will be used for the LLL-Forum, the 28th of May 2015.

Information about the project

In general

Lifelong Learning Programme / Key Activity 1 – Policy cooperation and innovation – Networks

Project number: 543527-LLP-1-2013-1-BE-KA1NW

Duration: December 2013 – March 2016

Partners

1. The European Civil Society Platform on Lifelong Learning (EUCIS-LLL), Belgium
2. European Regions Foundation for Research in Education and Training (FREREF), France
3. Cáceres Chamber of Commerce and Industry (COCCIC), designated by the Education and Culture Council of the Extremadura region Governorship, Spain
4. LEIDO, national thematic network on LLL, the Netherlands
5. Portuguese Association of People Management (APG), Portugal
6. Mardin Province Social Studies and Project Management (Mardin PSSPM) designated by the Mardin Province Governorship, Turkey
7. Institute for training of personnel in international organisations (ITPIO), Bulgaria
8. Blagoevgrad Regional Inspectorate of Education (RIE), Bulgaria
9. CVO Antwerpen (CVO), designated by the Public Education of the Flemish Community, Belgium
10. WUP, Małopolska Partnership for Continuing Education, Poland

Vision for the LLL-HUB

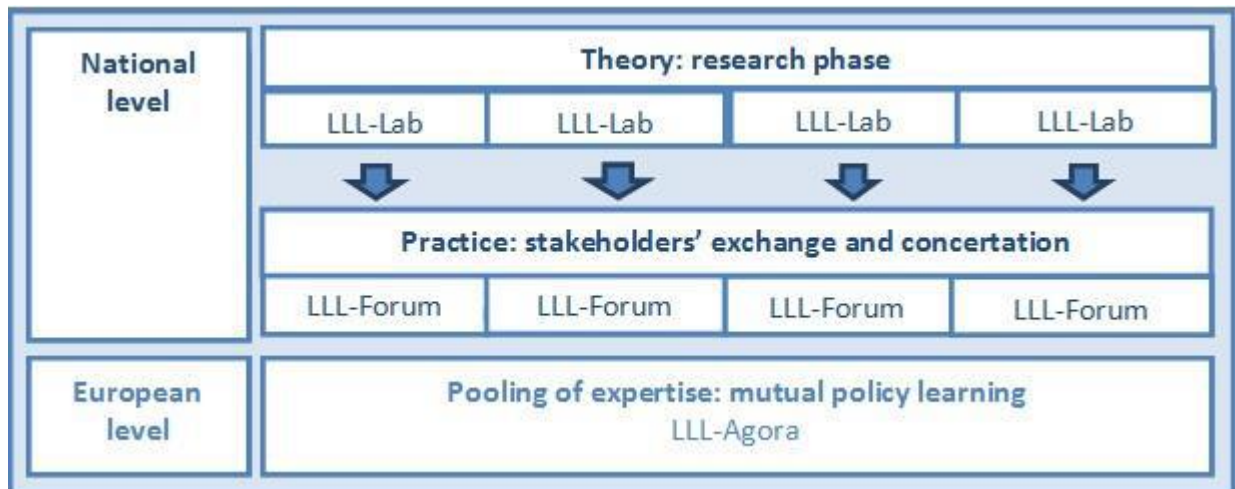
Through a multilateral network, the LLL-HUB aims to create a feeling of *shared responsibility* and ownership among relevant stakeholders on EU lifelong learning strategies (Europe 2020 headline targets, ET2020, European Semester Country-Specific Recommendations). This will be achieved by fostering *national and transnational public spaces for debates and mutual policy learning*, involving the grassroots level in a genuine reflection with decision-makers on the design and implementation of coherent and comprehensive lifelong learning strategies.

The design and implementation of LLL strategies will be enriched by valuable peer learning between actors from different sectors and decision-levels on *4 key challenges* of the EU policy agenda.

Each partner country will establish a regional/national state of play on the implementation of those different EU strategies (*LLL-Labs*). Then partners will organise a regional/national seminar (*LLL-Forums*).

The last phase of the project consists in a transnational pooling of expertise (European conference: *LLL-Agora*) to make a comparative analysis of critical factors, identify common challenges and elaborate Policy Recommendations.

The project is also meant to reach the following *3 transversal objectives*: foster a shared meaning of lifelong learning; enable a cross-sectoral, multi-stakeholders cooperation; structure the first transnational policy learning based on a genuine research and dialogue at regional/national level on EU LLL strategies.

OUR REPORT...

This report is about the 'state of play' looking at what is happening in the Netherlands around 'life-long learning'. LLL has a lot of dimensions, making a national strategy very complicated, serving all target groups. There are also many stakeholders and several organisations involved, having all their opinions what is necessary for the Dutch society to give everyone in as many as possible situations a real opportunity to use 'education' for welfare and a good life as a human being. But all research, meetings, workshop sessions and discussions in small group have showed us that there is not just ONE strategy and approach of LLL, so make it comfortable for everyone. And from the other side, not every individual is starting from the same situation, to use education in his or hers favour. The chances are different, not always better or worse, and are not always to be influenced. It will be always difficult, also for the policy makers and those who has decide about 'something' at the end of the line...

That is why we as Leido have chosen for our own 'strategy', as network for most of the time involved in formal education and training. This means that we use our expertise and experiences with the Dutch National Qualifications Framework (NLQF) as a useful starting point, knowing that is not necessary to fight a battle that can't be won, against the overall idea that the LLL focus will be for the years to come on employability. So, if we can't beat them, we will join them. And meaning 'them', we are thinking of those people who are hoping that getting another qualification by education, better and/or at a higher level, will be recognized in looking for the best place 'in society'. In the first place they are thinking of all those formal diplomas and degrees, as part of the NLQF – we can't deny that this is more and more the case... - but we are hoping that in a few years we have a full register of non-formal qualifications, to be trusted in one way or another by everyone in the economy. The next step is that we can set up a real flexible education system, with the full use of validation of informal learning, leading to a fully recognized non-formal or formal certificate or diploma.

In this report we will give an overview of what the most recent developments are in the national field of LLL, after some years of silence by the government. There was an idea that all key players in formal education - and after having funded a lot of initiatives for setting up regional networks (informal and non-formal oriented) – the 'free market for education' could do its work. But without support 'from above' in making effective and tailor-made arrangements possible, based on transparent criteria and regulations – it is still very difficult to bring all stakeholders at the right table: employers, employers, providers of public financed and private education, RPL providers, quality assurance agencies and networks for informal, non-formal and formal education and training, name it.

We are using the four themes of the project, with most of the documents, ideas and issues for number 1 and 4 – being the closest to our network activities. At the end of each theme there will be a number of statements, as input for the LLL-Forum on the 28th of May. Based on that we will complete this report, as the 'real state of play' for thinking about LLL in the Netherlands.

This draft is based on a process what has been called the LLL-LAB. The first phase was the 'relay', the 'switch' from gathering information using desk-research to a document about the actual situation...

Then we had meetings in small groups with experts is the second phase, to be seen as the 'observatory' For this document we have used the outcomes and recommendations of those small events and other activities

Of course we have visited a lot of events organized by other organisations directly or indirectly involved in Lifelong Learning, national and international – to learn about what are recent developments to take care of for our document.

And finally we have discussed an early draft with our project group, and in some of the meetings we had with experts, in our thematic working groups. This has been the 'think-tank'-phase...

PART A

In this part we will present our findings for the four themes...

Theme 1: Lifelong Learning frameworks

Towards a learning outcome approach

This is a very broad, but to be welcomed theme. We have the EQF and in our country a NLQF, since 2010. But this one has been built on all formal qualifications after a few years of discussions, having 15, 10 or 8 levels. The result is the latter one, but with a Dutch twist for levels 4 and 5, bringing 4+ for the highest diploma in general education (called 'vwo' - mind you, it is not level 4,5..., so the importance is the signal that is higher than 4....).

The next step has to be the linking of all existing non-formal qualifications to the NLQF. But is the labour market willing to accept the situation that every diploma and certificate has a 'stamp', a 'mark' mentioning the level? Not at the moment... Is every provider of a diploma or certificate as crown on a relevant qualification willing to pay money for the process leading to a judgment about the level and a position in the NLQF-register? That is also not the case having at the moment 13 of them there in place...

Knowing that most of labour-market focused qualifications are based on knowledge and skills, and not on 'learning outcomes' as needed for a link to the NLQF, it will be more than difficult to use recognition of prior learning. Knowing that the underlying procedures can be expensive and taking a lot of time it will be not a favorable activity for a lot of employees (individuals)... And we have noticed that RPL (EVC in Dutch) has become in formal education just 'a sport to get exemptions', to be delivered on an individual basis and not validated by all providers in the same way and extension.

So, what will be the driver behind a better way of using the NLQF, the instrument of 'learning outcomes' and more personal flexible learning pathways? How to promote the use of procedures for linking qualifications to levels of the NLQF and after that the use of more RPL (Validation)?

As Leido we are strongly involved in what is happening at level 5 of the framework, first of all for the formal degree (Associate). But we have also taken the initiative to develop more qualifications at this level, non-formal, and stronger related to the labour market than the Associate degree. This can be an important step for having more overlap between the use of non-formal and formal qualifications, using also in-company trainings, small courses and work-force development for RPL-procedures to get a qualification linked to the NLQF or in a similar register.

Important is also the strategy of the Dutch government to start pilots and experiments for providers of formal degrees in higher education, with the possibility to use just learning outcomes for the underlying programmes, so the learning pathways are not relevant for getting a degree... The discussion about the way how to do that will start this year, and we know for sure that the meetings for arranging those pilots and experiments, having all stakeholders on board, will be very tough.

The experiments will be done in the field of adult education, for part-time programmes in higher education. That's why we as Leido will use 2015 – including the discussions as part of LLL-HUB – for promoting pilots with Associate degree-programmes, offered for employees in certain sectors for the world of work. In 2016 we can try to start the discussion on using the whole range of possibilities:

- Pilots with formal Associate degrees, based on learning outcomes
- Using RPL for them
- Having more non-formal qualifications at level 5
- Including 'small courses' with the focus on 'training on the job' in RPL-procedures, to get a non-formal diploma at level 5 (the Higher Professional Diploma...)
- Using agreements between providers of non-formal and formal qualifications for transfer between those kinds of programmes.

In this chapter we will use parts of the most recent publications and information about the issues we think that are relevant for the discussions during the LLL-Forum. Most of them are in Dutch.. (but in the final report we will translate the most important parts into English). At the end of each part we will give statements as input for those discussions.

1 Our NLQF

(source: www.nlqf.nl)

Here the introduction about the Dutch National Qualifications Framework (NLQF), with information about the aims of it. First in Dutch, and then in English...

NLQF is een raamwerk voor inschaling van alle mogelijke kwalificaties. Van basiseducatie tot doctoraat, en van bedrijfsopleiding tot meerjarige avondstudie. NLQF maakt hiermee door de overheid gereguleerde kwalificaties en private kwalificaties met elkaar vergelijkbaar. Een NLQF inschaling vertelt niet zozeer iets over de geleverde studie-inspanning of studie-inhoud, maar over wat iemand kan en weet als een bepaald leerproces is afgerond.

Wat is het doel?

Het Nederlands Kwalificatieraamwerk(NLQF) maakt het mogelijk om niveaus van kwalificaties van zowel publieke als private aanbieders te vergelijken. Zo kan bijvoorbeeld het niveau van de opleiding voor secretaresse van een erkende mbo-instelling door middel van het NLQF niveau vergeleken worden met het werk- en denkniveau na afronding van een opleiding voor secretaresse van een private aanbieder. Door koppeling van het nationale kwalificatieraamwerk aan het Europees Kwalificatieraamwerk (EQF) kunnen kwalificaties uit 36 Europese landen met elkaar vergeleken worden. Een secretaresse uit Nederland kan zo in Spanje laten zien op welk NLQF en EQF niveau zij/hij is gekwalificeerd. Kortom: nationale en internationale kwalificaties kunnen eenvoudig vergeleken worden. Het kwalificatieraamwerk heeft ook een functie in de permanente ontwikkeling van mensen en organisaties. Dit noemen we ook wel een leven lang leren.

Wat levert het op?

Het NLQF slaat een brug tussen onderwijs- en arbeidsmarkt door het niveau van kwalificaties inzichtelijk en vergelijkbaar te maken. Door de kwalificatie te beschrijven aan de hand van leerresultaten helpt het de opleider bovendien om de kwaliteit van de kwalificaties te verbeteren. De opleider kan leerresultaten (d.w.z. dat wat iemand moet kennen en kunnen na afronding van een kwalificatie) gebruiken om gericht invulling te geven aan het onderwijsprogramma.

Voor wie is het?

Voor werkgevers: het NLQF helpt werkgevers direct inzicht te geven in het werk- en denkniveau van (potentiële) werknemers. Hierdoor wordt het eenvoudiger om nieuw personeel te selecteren. De keuze uit (vervolg)opleidingen voor werknemers wordt eenvoudiger waardoor meer op maat opgeleid wordt. Het helpt ook bij het maken van een keuze uit vele opleidingsaanbieders.

Voor werknemers: het vergroot kansen op de (Europese) arbeidsmarkt doordat werkgevers zicht hebben op het niveau van kwalificaties die zowel door de Nederlandse overheid gereguleerd zijn als kwalificaties die niet door de overheid gereguleerd zijn. Het NLQF geeft zicht op het niveau van de reeds afgeronde kwalificaties en maakt hierdoor een gerichte keuze voor een vervolgopleiding gemakkelijker en helpt bij loopbaankeuzes.

Voor private opleiders en bedrijfsscholen: het toekennen van een NLQF-niveau biedt kansen in de opleidingsmarkt door zichtbaar te maken op welk niveau in het Nederlands kwalificatieraamwerk kwalificaties geplaatst zijn. De erkenning van het niveau geeft duidelijkheid in communicatie en PR naar zowel studenten, werknemers en werkgevers.

Voor publieke opleiders: het toekennen van een NLQF-niveau biedt hun studenten, de voornaamste doelgroep van deze opleiders, de mogelijkheid om ook internationaal hun werk- en denkniveau aan te tonen. Het bevordert de studiemobiliteit en later hun arbeidsmobiliteit.

Wat betekenen de NLQF-niveaus?

Het NLQF bestaat uit acht niveaus en één instroomniveau. Zo is havo bijvoorbeeld ingedeeld op NLQF niveau 4 en hbo en wo masteropleidingen op NLQF niveau 7. Het niveau van een kwalifi-

catie wordt vastgesteld aan de hand van beschrijvingen van wat iemand weet en kan na voltooiing van het leerproces, waar dan ook doorlopen. Deze beschrijvingen van de niveaus van kennis, vaardigheden en verantwoordelijkheid en zelfstandigheid noemen we leerresultaten. De descriptors van het NLQF beschrijven de niveaus van kennis, vaardigheden, verantwoordelijkheid en zelfstandigheid. Om dit te beoordelen moet een kwalificatie in leerresultaten beschreven worden. Deze beschrijvingen verschillen per niveau; hoe hoger het niveau hoe meer verdiepte kennis, complexere vaardigheden en meer verantwoordelijkheid en zelfstandigheid vereist is om op dit niveau geplaatst te worden.

Inschaling van kwalificaties uit de private sector

In Nederland zijn alle door de overheid gereguleerde kwalificaties ingeschaald in een NLQF-niveau. Kwalificaties uit de private sector hebben ook de mogelijkheid om zich in te laten schalen. Sinds 2012 is het ook mogelijk gemaakt om kwalificaties die niet door de overheid worden gereguleerd in te laten schalen in het Nederlands kwalificatieraamwerk. Deze inschaling gebeurt door het Nationaal Coördinatiepunt NLQF.

Wat is het economisch en maatschappelijk doel op langere termijn?

Het EQF en NLQF zijn tot stand gekomen om de sociaaleconomische ontwikkeling van Europa en Nederland te stimuleren. De combinatie van een ouder wordende beroepsbevolking en veranderende behoeften op het gebied van opleiding en training vragen meer dan ooit om hogere kwalificaties en om versterking van de relatie tussen onderwijs, opleiding en arbeidsmarkt. Voor een (kennis)economie die internationaal echt meetelt, is voortdurende ontwikkeling van de krimpende beroepsbevolking nodig. Duurzame inzetbaarheid en mobiliteit van werknemers staan centraal. Het NLQF levert een bijdrage aan het verhogen van de inzetbaarheid van werknemers gedurende hun arbeidzame leven. Continue ontwikkeling van mensen en organisaties wordt gestimuleerd wat een positieve impuls geeft aan de concurrentiekracht. De directe koppeling van NLQF-niveaus aan EQF-niveaus bevordert op nationaal en Europees niveau de arbeids- en studentenmobiliteit.

In English

Dutch Qualification Framework (NLQF)

Whether you are:

- an individual who wishes to follow an education or training programme
- an employer who wishes to recruit people or
- a provider who offers education or training programmes

This website will make it easier for you to understand the NLQF and its added value for you.

The Ministry of Education, Culture and Science of the Netherlands commissioned the development of the Dutch Qualifications Framework (NLQF) which was constructed in close cooperation with experts and stakeholders in the field of education and training. The National Coordination Point NLQF (NCP) is an independent body which is responsible for the development and implementation of the NLQF.

The Dutch Qualifications Framework (NLQF) is a new way of describing Dutch qualification levels. It is a systematic organisation of all existing qualification levels in The Netherlands, from Level 1 basic education to the Master's degree at level 7 and a Doctorate's degree at level 8. Qualifications are classified in NLQF levels and are given a level indication. The framework consists of an Entry Level followed by 8 levels, Level 1 being the least complex and Level 8 the most complex.

The NLQF aims to facilitate students and labour market mobility by providing an insight into the levels of all qualifications recorded by the National Coordination Point NLQF in the NCP register.

The NLQF provides transparency in that it facilitates a comparison of qualification levels nationally and internationally, thus, labour market mobility.

The NCP records Government-regulated qualifications (The qualifications of the Ministries of Education Culture and Sciences; and Economic Affairs; Food and Natural and Living Environment) in the National Coordination Point (NCP) Register of qualifications. All other qualifications are first assessed and level-determined by the NCP and then recorded in the Register.

The Dutch Qualifications Framework offers providers of qualifications which are not regulated by the Government the possibility of having such training programmes and qualifications classified at a level of the NLQF. Procedures and criteria for this process are in place.

The NLQF is referenced to the European Qualifications Framework (EQF). EQF aims to enable qualifications from different countries within Europe to be compared by means of a single reference framework to which they are all referenced. Thus, EQF will contribute to greater transparency in the education systems of EU countries, thereby increasing the international mobility of individuals. Currently 36 European countries are contributing to the implementation of the EQF by linking their own national qualifications frameworks to the European Qualifications Framework (EQF).

However, there are many things the NLQF does *NOT* do. NLQF is not a revision of the Dutch education system. An NLQF level indicator does not give an entitlement to a title or a degree. The right to enter and transfer to education sectors is not regulated by NLQF.

NLQF for the employer

What is the value of NLQF for an employer?

NLQF provides employers with a tool that enables them to:

- clarify the NLQF level required to fill job vacancies in terms of learning outcomes, thus facilitating staff recruitment;
- establish staff training programmes and track the occupational and personal development of individual staff;
- get an insight into current qualifications levels and their relationship, nationally and internationally, thus facilitating labour mobility.

In effect an employer can use NLQF to compare the level of qualifications or training in the Netherlands. But NLQF offers more. Because NLQF is referenced to the EQF (European Qualifications Framework) it enables employers to establish the equivalent qualification level in The Netherlands of a foreign or European qualification.

NLQF for the education and training provider

What is the value of NLQF for you as an education and training provider?

NLQF provides education and training providers with a tool that enables them to:

- compare levels of qualifications in terms of learning outcomes
- think in terms of learning outcomes as building blocks for qualifications
- communicate more easily with the labour market and create a better match between education and training programmes and labour market needs.

Providers offering Government-regulated qualifications* can request a review of the level at which they were generically classified at the outset when the NLQF was established. Currently, review requests are only possible for Vocational Education and Training (VET) Level 4. Providers of qualifications which are not Government-regulated may request a classification into one of the levels of the NLQF and, thus, be also referenced to an EQF level.

NLQF for the employee

What is the value of NLQF for an employee? NLQF is the Dutch Qualifications Framework which shows the value of Dutch qualifications and education and training programmes compared to one another and, through its being referenced to the European Qualifications Framework (EQF), compared to those elsewhere in Europe. It was not possible to make these comparisons before the emergence of NLQF, national qualifications frameworks in other countries and the EQF. Using these tools employees are now able to:

- identify what training programmes are available at what levels throughout Europe

- compare an education or training programme you may be following with other such programmes in The Netherlands and / or in other European countries
- compare the levels of education and training programmes offered by, for example, a VET college, a University of Applied Science or a University in The Netherlands and / or abroad
- make a more informed choice of an education or training programme in The Netherlands or in another European country
- decrease the investment in education and training.

NLQF for the student

What is the value for students? NLQF provides students with a tool that enables them to:

- get a clear picture of your current position in terms of education and training levels you have achieved thus far
- compare the levels of Dutch qualifications more easily
- make a more informed choice as a result of this insight
- plan your further education and training more easily.

2 Learning Outcomes (Leerresultaten) (source: www.nlqf.nl)

A publication about 'learning outcomes', based on the descriptors for the levels of the NLQF...

Ontwikkeling

Het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft in voortdurend overleg met het onderwijsveld de maatschappelijk erkende niveaus beschreven in een matrix beschreven in termen van leerresultaten. Deze matrix is na de tweede consultatie aangepast tot het onderhavige document 'Beschrijvingen leerresultaten gereguleerde kwalificaties'.

Voor het begrippenkader is gekeken naar de termen zoals ze in de verschillende onderwijssectoren gebruikt worden en de begrippen zoals ze in het EQF en in buitenlandse kwalificatiekaders zijn gehanteerd. Uiteindelijk zijn de bestaande diplomaniveaus beschreven in de volgende descriptor en elementen:

- Context,
- kennis,
- vaardigheden en
- zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Binnen de vaardigheden worden de volgende vaardigheden onderscheiden:

- toepassen van kennis,
- probleemoplossende vaardigheden,
- leer- en ontwikkelvaardigheden,
- informatievaardigheden en communicatievaardigheden.

Hieronder volgt een toelichting op de onderscheiden descriptorelementen.

Context

De contextbeschrijvingen van de niveaus zijn samen met de beschreven kennis bepalend voor de moeilijkheidsgraad van de vaardigheden.

Kennis

Kennis is het geheel van feiten, beginselen, theorieën en manieren van werken dat verband houdt met een beroep of een kennisdomein.

Vaardigheden

Cognitieve vermogens (logisch, intuïtief en creatief denken) en praktische vermogens (psychomotorische vaardigheden in toepassing van methodes, materialen, hulpmiddelen en instrumenten) om binnen een gegeven context:

- kennis te reproduceren, analyseren, integreren, evalueren, combineren en toe te passen in een beroep of kennisdomein;
- problemen ter her- of onderkennen en op te lossen;
- zich te kunnen ontwikkelen, zelfstandig of met begeleiding;
- informatie te verkrijgen, verzamelen, verwerken, combineren, analyseren en beoordelen;
- te communiceren op basis van de in de context geldende conventies.

Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid

Het bewezen vermogen om samen te werken met anderen en de verantwoordelijkheid te dragen voor eigen werk- en studieresultaten en/of dat van anderen.

De descriptorelementen samen bepalen het niveau van de kwalificatie.

---

3 Contribution Consultation “European Area of Skills and Qualifications” (source: NCP-NLQF – 2014)

In 2014 the European Commission has held a consultation, related to the European Area of Skills and Qualifications. The Dutch National Coordination Point of the NLQF, part of the ‘Partnership Lifelong Learning’ made a contribution...

Het Nederlands Partnerschap Leven Lang Leren (waarin het Nationaal Coördinatiepunt NLQF is ondergebracht) wil met dit ‘position paper’ een bijdrage leveren aan de publieke consultatie en verdere ontwikkelingen van een ‘Area of Skills and Qualifications’.

De bijdrage is gebaseerd op ervaringen in de afgelopen periode, uitdagingen waar we mee geconfronteerd zijn en worden en hoe we verdere ontwikkelingen zien.

1. Ervaringen in de afgelopen periode

Vanaf 2011 wordt gewerkt aan de implementatie van het Nederlandse kwalificatieraamwerk door het Nationaal coördinatiepunt NLQF. Sinds 1 januari 2014 maakt het Nationaal Coördinatiepunt NLQF (NCP NLQF) onderdeel uit het Nederlands Partnerschap Leven Lang Leren (NP LLL). Validering van non formeel en informeel leren (EVC) en de pilots ECVET voor leven lang leren maken tevens deel uit van dit Partnerschap.

Ervaringen:

- Het ontwikkelen van de drie EU instrumenten, EQF, ECVET en validering in relatie met elkaar biedt meerwaarde, omdat het alle drie valideringsinstrumenten zijn en gebaseerd zijn op leerresultaten.
- De uitkomsten van de valideringsprocedures kunnen een versterkte bijdrage leveren aan arbeidsmobiliteit. EQF/NLQF laat zien welk niveau een kwalificatie heeft. EVC en andere valideringsinstrumenten laten zien wat mensen op een informele manier hebben geleerd en ECVET laat de waarde van een deel van een kwalificatie zien.
- Leerresultaten zijn een voorwaarde om te kunnen meten en het EQF/NLQF niveau te kunnen vaststellen. De herkenbaarheid voor werkgevers, werknemers en opleidingsinstituten is daardoor groter. Dit heeft ertoe geleid dat we de instrumenten nadrukkelijk als arbeidsmarktinstrumenten inzetten. Uiteraard is de kwaliteit van de inzet van deze instrumenten van cruciaal belang om ze erkend te krijgen. Hiervoor zijn de nodige criteria en instrumenten ontwikkeld. Kwaliteitsborging moet passend zijn voor de situatie en het instrument en de totale keten. Het moet herkenbaar en bruikbaar blijven voor werkgevers en werknemers.
- De arbeidsmarkt kent snelle veranderingen in de vraag naar kennis en vaardigheden (halfwaardetijd van competenties). Het aanbieden van alleen hele kwalificaties is vaak geen geschikt middel: korte en efficiënte leerwegen zijn in toenemende mate nodig. Daar komt nog bij dat het onderwijs te weinig rekening houdt met de volwassen deelnemer die andere behoeften heeft als het gaat om de organisatie van onderwijs. Er is meer flexibiliteit nodig. Er wordt

nu gewerkt aan de ontwikkeling van een systeem voor volwassenen om opleiding en training te ontwikkelen op basis van ECVET eenheden in enkele pilots.

- Complexiteit van de begrippen en afkortingen die moeilijk landen bij werkgevers. Nu blijft het vaak een zaak van (technische) experts.

2. Uitdagingen waar we voor staan

Beleid

- Er is meer politiek commitment op nationaal niveau nodig voor beleid op het gebied van duurzame inzetbaarheid en een leven lang leren.
- Er is een omslag nodig van praten over duurzame inzetbaarheid en een leven lang leren naar het vormgeven ervan in de praktijk. Daarmee kan de vraag vanuit werkgevers en werknemers gestimuleerd worden.
- Er is een wettelijke basis nodig voor de verschillende instrumenten voor validering, maar niet te gedetailleerd. Er is flexibiliteit nodig om de instrumenten goed te kunnen laten functioneren. Dit heeft te maken dat ontwikkelingen in arbeidsmarkt en het onderwijs de instrumenten kunnen beïnvloeden. Er moet een balans worden gevonden.

Arbeidsmarkt en onderwijs

- Spelers op arbeidsmarkt en onderwijs zouden dezelfde taal moeten leren spreken.
- Daarmee kan de betrokkenheid van werkgevers/branches/sectoren worden vergroot.
- Instrumenten in te zetten vanuit de waarde voor de arbeidsmarkt en niet vanuit het onderwijs.
- Met verwijzing naar de aanbeveling over “validatie” zou er aandacht moeten komen op de fase van identificatie/bewustwording bij werknemers en werkzoekenden (rol vakbonden en maar ook werkgevers). Een erkend en simpel portfolio kan hier een bijdrage aan leveren: Europass inzetten als flexibel instrument.
- Onderwijs moet toegankelijker worden voor volwassenen: meer flexibiliteit en maatwerk.
- De ECVET eenheden zijn beschreven in leerresultaten die herkenbaar moeten zijn voor de verschillende doelgroepen en toetsbaar en meetbaar moet zijn. Op basis hiervan wordt de validering van mensen die al over kennis en vaardigheden beschikken simpeler (in termen ook van tijd en kosten). Vervolgens kunnen maatwerkopleidingen efficiënter worden ontwikkeld.
- Niet alleen in Nederland maar ook in verschillende andere Europese lidstaten vormt het missen van een credit- of puntensysteem zowel voor het MBO als het HO een obstakel: gaat het om uren, gaat het om leerresultaten, complexiteit etc.
- Ontwikkelen van een systeem voor Nederland dat ook erkend wordt door andere landen, zal een beter inzicht geven in kennis en vaardigheden welke door een individu verworven zijn.
- Het puntensysteem voor het HO (ECTS) en het MBO (ECVET) moeten zich in dezelfde richting gaan ontwikkelen. Met de andere woorden dat er wordt toegewerkt naar één (leerweg-onafhankelijk) puntensysteem voor het HO en het MBO.
- Bewaken en versterken van de kwaliteit van de inzet van deze instrumenten, waarbij gezocht moet worden naar passende en flexibele arrangementen.

c Ontwikkelingen voor de toekomst

- Eén van de belangrijkste uitdagingen is het versimpelen van de beschrijvingen van de instrumenten (taalgebruik en gebruik van afkortingen), noodzakelijk voor de acceptatie in de samenleving. Er wordt nog steeds primair gekeken en beschreven vanuit het onderwijs, terwijl de arbeidsmarkt veel beter gepositioneerd zou moeten worden. Daarvoor is eenduidig en eenvoudig taalgebruik noodzakelijk.
- Er is geen behoefte aan de ontwikkeling van nieuwe instrumenten, maar aan de verbinding, verbetering, versimpeling en acceptatie van de van bestaande instrumenten en focus op identificering en bewustwording als start.
- Dit kan worden gestimuleerd door de ontwikkeling van een creditsysteem om formeel, non formeel en informeel leren te kunnen valideren. Niet alleen voor de hogere niveaus, maar zeker ook voor de lagere.

- Voor het EQF is het van belang dat op korte termijn een aanpak wordt ontwikkeld om de internationale sectorale kwalificaties een plaats te kunnen geven in het EQF. Als dit niet gebeurt, is de kans groot dat het EQF zijn draagvlak niet verder zal ontwikkelen. Het EQF kan niet alleen langs nationale lijnen worden vormgegeven. Er moet ook een internationale aanpak worden ontwikkeld. Daarom is het goed dat een werkgroep internationale sectorale kwalificaties onlangs van start is gegaan.

---

4 Council for Education (Onderwijsraad): More resilience for more flexible education

(source: Advice Report – 10 December 2014 – www.onderwijsraad.nl).

Onderwijsraad: Meer veerkracht maakt flexibeler onderwijs

The independent Dutch Council for Education is advising the Ministry of Education about a lot of topics. In the recent two years the focus is on flexibility, giving more chances to individuals to find their way to get a diploma without unnecessary barriers... And there are still a lot of them...

De veerkracht van het onderwijsstelsel moet verbeteren. Met meer variëteit kan het onderwijs beter omgaan met veranderingen. Maatschappelijke veranderingen doen zich niet overal op dezelfde manier of in hetzelfde tempo voor. Scholen hebben ruimte nodig om alert in te spelen op lokale onderwijsbehoeften: ze moeten programma's en leerwegen kunnen aanpassen en innovaties kunnen doen. Een grotere verscheidenheid aan scholen bevordert dat het stelsel zich stapsgewijs (en zonder grote risico's) kan aanpassen aan veranderende eisen vanuit de samenleving.

Dat stelt de Onderwijsraad in het advies 'Een onderwijsstelsel met veerkracht' dat vandaag is aangeboden aan minister Bussemaker en staatssecretaris Dekker (onderwijs).

In een snel veranderende samenleving veranderen ook de eisen aan het onderwijs. Toenemende individualisering, automatisering, innovatie en internationalisering stellen hoge eisen aan de burgers van morgen, en aan hun opleiding nu. De druk op het onderwijsstelsel neemt toe. Aanpassingen in het stelsel vinden wel plaats, maar alleen op onderdelen. Sinds de verschijning van het rapport van de commissie-Dijsselbloem zijn beleidsmakers en politici huiverig om over het stelsel als geheel te praten, terwijl dat juist moet, zo stelt de Onderwijsraad. De raad kiest echter niet voor grote stelselwijzigingen op basis van een ontwerp van 'het beste stelsel'. Wat het beste is, is in grote mate ongewis. Het is zinvoller om de veerkracht van het systeem – het vermogen tot aanpassing – te verbeteren.

De raad constateert in zijn advies bovendien een paar hardnekkige knelpunten in het Nederlandse onderwijs: de vroege selectie van leerlingen voor schoolsoorten, de sterke scheiding tussen algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs, en het ontoereikende pre- en postinitiële aanbod. Vernieuwende initiatieven die de onderwijssectoren en -kolommen overstijgen kunnen helpen deze knelpunten op te lossen. Omdat deze initiatieven niet vanzelf tot stand komen, adviseert de Onderwijsraad de minister en staatssecretaris ze actief en gericht te stimuleren. Tegelijkertijd is het de taak van de overheid om de grenzen van vernieuwing te bewaken: alle scholen moet goed onderwijs bieden en alle leerlingen moeten kansen krijgen.

Stimuleer nieuwe initiatieven

De overheid moet bestaande mogelijkheden voor vernieuwing beter bekend maken én de wet- en regelgeving verruimen. De raad adviseert daarnaast om sector- en kolomoverstijgende initiatieven gericht te stimuleren. Het gaat om: de vorming van heterogene groepen leerlingen op de overgang van primair naar voortgezet onderwijs; de inrichting van programma's die algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs combineren; en het organiseren van educatieve voorzieningen voor jonge kinderen én voor volwassenen over de grenzen van het (onderwijs)stelsel heen.

Stevige ijkpunten

De overheid moet tegelijk met het stimuleren van variëteit een aantal ijkpunten in het stelsel waarborgen. Zo ontstaat evenwicht tussen innoveren en het handhaven van kwaliteit. De overheid moet de waarde van diploma's bewaken, evenals de professionaliteit van het onderwijspersoneel en de beschikbaarheid van toereikende publieke middelen.

---

5 HOGER BEDRIJFSDIPLOMA (HBd) – Higher Professional Diploma – non-formal (related to level 5)

(source: www.leidoacademy.nl)

Leido has taken the initiative for introducing a non-formal type of qualification, using the NLQF level 5. The register is open from January 2015 on, and it will be one of the topics during the LLL-Forum, as it can be a breakthrough for having more flexible learning pathways from level 4 to level 6.

Inleiding

In dit stuk wordt ingegaan op het Hoger Bedrijfsdiploma (HBd), een type opleiding dat vanaf 1 februari 2015 in Nederland bestaat, onder controle van de Leido Academy. De hoofdlijnen van het HBd worden hierbij geschetst. Alle verdere details zijn vanaf dat moment te vinden op de website: www.hogerbedrijfsdiploma.nl.

Kenmerken van het HBd

De belangrijkste kenmerken van het HBd zijn:

1. Het onderliggende programma van een HBd is sterk arbeidsmarktrelevant en is nadrukkelijk in samenspraak met het relevante werkveld afgestemd op functies en beroepen binnen een bepaalde sector.
2. Het HBd is waar mogelijk te positioneren op niveau 5 van het Nederlandse Kwalificatieraamwerk voor het onderwijs (NLQF), waarop zich de Associate degree (Ad) binnen het hoger beroepsonderwijs bevindt.
3. De studielast van een HBd-programma kent een substantiële omvang, zich daarmee onderscheidend van korte, doelgerichte bedrijfsopleidingen.
4. De opleidingen die een HBd opleveren, staan met hun aanbieders gegroepeerd per sector van het werkveld vermeld in het landelijke HBd-register.
5. Elke groep HBd-opleidingen kent een zgn. Sectorale Overlegcommissie, met experts vanuit het werkveld en de aanbieders, die elk jaar onder de onafhankelijke aansturing door de Leido Academy beoordeelt of een HBd-opleiding nog voldoet aan de criteria.
6. Het HBd wordt verzorgd in de private sector en kent derhalve geen mogelijkheid voor bekostiging door de overheid, maar kan daardoor flexibeler dan een Ad-programma worden aangeboden.

Opleidingen die een HBd kunnen zijn

Het HBd is een kwalificatie die aan de hand van een kader met criteria door de Leido Academy wordt verleend.

De volgende type opleidingen komen in principe voor opname in het HBd-register in aanmerking:

1. De opleiding is vergelijkbaar met een Associate-degreeprogramma, maar de aanbieder is geen hogeschool en/of er bestaat geen hbo-bacheloropleiding waarbinnen deze Ad kan worden gepositioneerd. Deze opleiding mag dus geen Ad heten, maar is vervolgens door het Nationaal Coördinatiepunt (NCP) op niveau 5 geplaatst, op basis van de formeel door de overheid erkende NCP-kaders.
2. De opleiding is een zgn. stand-alone-programma dat sterk arbeidsmarktgericht is en door het NCP op niveau 5 van het NLQF is geplaatst.
3. De opleiding kent een dusdanig maatwerkprogramma dat de bezitter van het desbetreffende diploma op basis van een overeenkomst van de aanbieder(s) met een of meerdere hogescholen aldaar een Associate degree kan behalen met een programma dat maximaal 30 stu-

diepunten omvat¹. In dat geval is er geen NCP-beoordeling nodig, met een formele koppeling aan het NLQF.

Studielast van een HBd

Hoewel bij het koppelen van een kwalificatie (opleiding) aan het NLQF alleen wordt beoordeeld of de leeruitkomsten (eindkwalificaties, eindtermen) zorgen voor een positionering op niveau 5, zal voor het HBd gelden dat het onderliggende programma een substantiële omvang kent. Daarmee willen we voorkomen dat korte cursussen, trainingen, scholingstrajecten e.d. in het register terechtkomen, mede omdat daarvoor andere registers bestaan. Hierbij moet worden gedacht, om een beeld te geven, aan programma's die minimaal anderhalf jaar² vragen via een part-time studie voor mensen die een mbo- of havo-diploma bezitten en geen vrijstellingen kunnen krijgen.

Registratie

Er is een onafhankelijke commissie binnen de Leido Academie die de aanvragen voor opname in het HBd-register beoordeelt. Na goedkeuring wordt de opleiding in het register geplaatst, samen met opleidingen die binnen dezelfde werkveldsector zijn te positioneren.

Sectorale Overlegcommissie

Per groep HBd's voor een bepaalde werkveldsector wordt onder de vlag van de Leido Academy een Sectorale Overlegcommissie (SOC) aangestuurd. De SOC kent naast een voorzitter en ambtelijke secretaris vanuit de Leido Academy experts die participeren namens de werkgevers binnen die sector dan wel namens de aanbieders.

De taken van een SOC zijn:

- Adviseren van de beoordelingscommissie van de Leido Academy bij nieuwe aanvragen voor opname in het register in het algemeen en de positionering in een bepaalde werkveldsector in het bijzonder.
- Opstellen van een document dat in september van een kalenderjaar verschijnt, waarin de ontwikkelingen rond competenties voor functies binnen de werkveldsector worden beschreven en waarvan de SOC van mening is dat deze zo goed mogelijk in HBd-programma dienen te worden vertaald, waar relevant voor de leeruitkomsten.
- Beoordelen van de aangepaste programma's van de betreffende HBd's in januari van het jaar daarop, op doorwerking van de aanbevelingen die zijn gedaan – opdat een HBd in het register kan blijven staan.
- Fungeren als aanspreekpunt voor nieuwe en bestaande aanbieders ten aanzien van HBd-aspecten.

Interessante aspecten van een HBd

Een aantal interessante en aantrekkelijke aspecten van een HBd is:

- Een Ad wordt elke zes jaar beoordeeld op actuele zaken door de NVAO, een opleiding op niveau 5 elke vijf jaar door het NCP en een HBd elk jaar...
- Een HBd kent een veel korter traject voor de erkenning...
- Een Ad valt onder formele en strikte kaders, gebaseerd op wetgeving van de overheid, terwijl een HBd op kwaliteit wordt beoordeeld door vakgenoten en experts binnen het eigen werkveld...
- De kosten voor een HBd-erkenning zijn vele malen lager dan voor een Ad...
- Een HBd kan qua vormgeving en verzorging flexibel worden aangepast aan de wensen van bedrijven die hun werknemers deze opleiding willen laten doen...
- Een HBd kan op elke locatie worden aangeboden, in overleg met degenen die de studie gaan volgen...

---

¹ Als er geen verwante Ad is, kan het ook gaan om vrijstellingen voor een Bachelor gaan. In dit geval dienen de leeruitkomsten van de HBd-opleiding behoren bij de eerste fase van de Bachelor.

² In dit stuk wordt hierop niet verder ingegaan, maar in het geval de studietijd tussen een half en anderhalf jaar ligt, er een optie is om als Hoger Bedrijfscertificaat (HBC) in het register een eigen vermelding te krijgen.

- Een HBd-programma kan zijn opgebouwd uit stukken die op zichzelf een certificaat opleveren...
- In samenspraak met werkgevers kan een traject op basis van werken en leren worden vormgegeven...
- Omdat HBd's sterk aan functies zijn gekoppeld, zullen er zonder meer mogelijkheden zijn om vrijstellingen te verkrijgen op basis van werkervaring en eerder gevolgde cursussen...
- Aanbieders van gelijke resp. vergelijkbare HBd's kunnen voor bepaalde onderdelen samenwerken bij de inrichting van de examens...
- Aanbieders kunnen private (delen van) hogescholen zijn, mbo-instellingen, private organisaties, branches, beroepsverenigingen...

6 The Government will take the lead in 'lifelong learning' (Kabinet grijpt in bij Leven lang Leren) (Nieuwsbericht | 31-10-2014)

After a long period of 'silence' the government had decided to take the lead for having more possibilities in adult education for the composition of flexible learning pathways. This is based on an advice of a commission, installed by the Ministry of Education in 2013, to start with pilots and experiments. We have good hope to have this issue on the agenda of the LLL-Forum.

News Flash... of the Ministry about this initiative:
(source: www.rijksoverheid.nl)

Met een uitgebreid en samenhangend pakket aan maatregelen gaat het kabinet volwassenen stimuleren om te blijven leren, ook als ze al een baan hebben. Hbo-deeltijdstudenten in zorg, welzijn en techniek krijgen vouchers waarmee ze een (deel van een) studie kunnen inkopen, opleidingen gaan meer maatwerk leveren voor hun deeltijdstudenten, het wordt makkelijker om kennis en vaardigheden die een werknemer al heeft officieel te erkennen en in het mbo wordt het mogelijk gemaakt om certificaten te halen voor een deel van de opleiding. De ministerraad heeft hiermee ingestemd op voorstel van de ministers Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Het kabinet maakt hiermee een einde aan de impasse die het thema Leven Lang Leren jarenlang in haar greep hield, terwijl de deelname van volwassenen aan deeltijd hoger onderwijs gestaag afnam. De ommekeer is hard nodig want de arbeidsmarkt verandert snel. Banen verdwijnen en er komen nieuwe banen bij. Jongeren worden opgeleid voor banen waarvan we niet weten of die straks nog bestaan. Maar ook werkenden moeten blijven leren, om veranderingen in hun eigen baan te kunnen bijbenen of om tijdig te kunnen overstappen naar een andere baan. Het huidige model van Leven lang Leren voldoet niet meer. Volwassenen volgen vooral trainingen die gericht zijn op de huidige functie en werkzaamheden of ze worden in het keurslijf van een voltijdstudent gedwongen. Met de maatregelen in de kabinetsbrief Leven Lang Leren, die nauw aansluiten bij het advies van de commissie-Rinnooy Kan, gaat dit veranderen.

Hoger onderwijs

Het huidige aanbod van deeltijdopleidingen in het hoger onderwijs is nog te veel een afgeleide van het voltijdsonderwijs. Het komt dikwijls voor dat volwassenen moeten aanschuiven bij colleges die overdag plaatsvinden en waarbij geen rekening is gehouden met de kennis en ervaring die zij al hebben opgedaan.

Hogescholen en universiteiten kunnen hun aanbod beter laten aansluiten bij de vraag van deeltijdstudenten. Zij mogen in experimenten met vraagfinanciering onderwijs in modules aanbieden en opleidingen buiten de eigen vestigingsplaats verzorgen - bijvoorbeeld op de werkplek van de deeltijdstudent. Er komen flexibele onderwijstrajecten waarbij school en werkgever maximale vrijheid hebben om het onderwijs aan te passen aan de behoeften van de deeltijdstudent. Het kabi-

net gaat dit mogelijk maken en investeert tussen 2015 en 2019 een bedrag oplopend tot €65 miljoen in deeltijd hoger onderwijs.

Deeltijdstudenten in de tekortsectoren zorg, welzijn en techniek die nog geen bachelor- of masterdiploma hebben krijgen een voucher ter waarde van €1250 (per 30 studiepunten) waarmee ze onderwijs kunnen inkopen bij bekostigde en onbekostigde instellingen. Als ze voldoende studievoortgang hebben geboekt kunnen ze aanspraak maken op een volgende voucher. Een experiment met de vouchers gaat zo snel mogelijk, maar uiterlijk in september 2016, in.

Voor leraren zijn er al tal van regelingen om om- en bijscholing te bevorderen, zoals de lerarenbeurs, de educatieve minor en de programma's Eerst de Klas en het onderwijstraineeship.

In het hoger onderwijs wordt verder gekeken of en hoe volwassenen hun (werk)ervaring of kennis opgedaan in cursussen en trainingen kunnen valideren, waardoor ze sneller hun opleiding kunnen doorlopen. Het kabinet blijft hogescholen aanmoedigen om Associate degree-programma's aan te bieden.

Deze acties komen nog bovenop de maatregelen die samenhangen met het Studievoorschot om het Leven Lang Leren te bevorderen. Het levenlanglerenkrediet biedt nieuwe groepen studenten (die geen recht meer hebben op studiefinanciering) de gelegenheid om collegegeld of lesgeld (in het mbo) te lenen tegen gunstige, sociale voorwaarden. De eerste vier jaargangen studenten die vanaf 2015/16 instromen in bachelor- of masterfase krijgen studievouchers ter waarde van €2000 die ze vijf tot tien jaar na afstuderen kunnen inzetten voor bijscholing.

Mbo

Leren en werken tegelijkertijd (dual learning) is in het mbo van oudsher beter ontwikkeld dan in het hoger onderwijs. Ook is de samenwerking met het bedrijfsleven in het mbo eerder regel dan uitzondering. Toch is hier ook nog een wereld te winnen, vooral door het mes te zetten in belemmerende regels. Zo wordt het straks mogelijk certificaten te halen voor onderdelen van bestaande kwalificaties en zogeheten keuzedelen. Dit zijn onderdelen van het onderwijsprogramma die een school vrij kan invullen om beter te kunnen inspelen op de vraag van het regionale bedrijfsleven. Certificaten kunnen soelaas bieden voor mensen voor wie een volwaardig mbo-diploma buiten bereik ligt omdat hun taal- en/of rekenvaardigheid onvoldoende is.

Ook nieuw is de gecombineerde leerweg bol-bbl. Hierbij volgt de deeltijdstudent het eerste deel van de opleiding op school (bol) en doet hij het tweede deel voornamelijk bij zijn werkgever (bbl). Dit maakt het voor volwassenen gemakkelijker over te stappen naar een sector met beter arbeidsmarktperspectief. Het experiment met de gecombineerde leerweg start in schooljaar 2015-16.

Arbeidsmarkt

Het tempo waarin beroepen veranderen neemt snel toe. Globalisering, robotisering en technologische ontwikkelingen stellen steeds andere en hogere eisen aan de vaardigheden van werknemers. Zij moeten gemakkelijk op de snelle veranderingen kunnen inspelen. Het kabinet is daarom bereid om MKB-bedrijven te subsidiëren die aan de slag gaan met scholing en de mobiliteit van werknemers. Het doel is om samen met de werkgevers en de werknemers in het MKB ten minste 1.000 bedrijven te ondersteunen.

---

7 LLL-LETTER – COMMENTS BY LEIDO

(source: www.leidoacademy.nl)

Of course the initiative of the government to start the discussion about LLL and adult education (part-time education) is very important. Leido support all actions. But based on the experience in its network Leido has published a newsletter with general and more detailed comments. These comments will be used in meetings in 2015. The more general ones will be input for the LLL-Forum.

Allereerst wordt een aantal algemene opmerkingen geplaatst bij de LLL-brief. Het gaat naar onze mening om aspecten van de voorgestelde plannen die vanaf het begin goed onder de loep moeten worden genomen. Daarmee kan worden voorkomen dat in een latere fase onduidelijkheid ontstaat over de relevantie en bruikbaarheid van de uitkomsten van pilots en experimenten.

a Deeltijd als variant

Het gaat voor het hbo in deze LLL-brief om het deeltijdse onderwijs, en de mogelijkheden om daarmee in de komende tijd te experimenteren en pilots uit te voeren³. Prima uitgangspunt, ware het niet dat er sprake zal zijn van ontwikkelingen die de kans lopen niet aan de doelstellingen te gaan voldoen.

De reden voor deze 'angst' is dat niet (meer) helder is wat nu precies onder 'deeltijd' moet worden verstaan. De wetgeving geeft op zich weinig aanknopingspunten voor een scherpe definitie. Ook in de uitwerkingsdocumenten die bijvoorbeeld de NVAO en de Inspectie hanteren, wordt ook niet verder nadrukkelijk aangegeven welke criteria moeten worden gehanteerd.

Lang geleden (...) was helder wat onder deeltijd diende te worden verstaan, via daarop gerichte artikelen in de wet. Ook de doelgroep was concreet benoemd. Daardoor kon in de negentiger jaren van de vorige eeuw de indikking van een deeltijds traject plaatsvinden naar een nominale studietijd van vier jaar, net als dit gebeurde bij duale hbo-opleidingen. Het gevolg was dat 'een hbo-bachelor-opleiding' in de wet, ongeacht de variant (voltijd, deeltijd, duaal), vier jaar duurt – en in voorkomend geval de bijbehorende Ad (minimaal) twee jaar. Daarbij was in die tijd voor alle partijen duidelijk waarom deze gelijkschakeling mogelijk was nl. door de doelgroepen voor de opleiding scherp in beeld te hebben.

In de loop der jaren heeft de wettelijke regeling voor deeltijdse opleidingen geen significante veranderingen ondergaan - hier en daar wat uitgedund - terwijl in de praktijk de hogescholen met allerlei constructies aan de slag zijn gegaan. Men heeft eigen interne regelingen opgesteld, voorwaarden en constructies aan de deeltijdse programma's toegevoegd en andere specifieke doelgroepen benoemd. Echter... wel onder de vlag van deeltijd, alwaar een meer duale insteek – ook formeel en qua inschrijving – de enige echte basis voor zo'n aanpak is, gelet op de wet- en regelgeving. Die verschuivingen hebben nooit geleid tot wettelijk gezien significante aanpassingen voor hetgeen onder deeltijd dient te worden verstaan. Overigens geldt dit als zodanig ook voor duale hbo-opleidingen, los van enige aanpassingen binnen de regeling voor de doelmatigheid.

De prangende vraag is derhalve: Waar baseert de overheid met deze LLL-brief de mogelijkheden op: de formele wet of de ontstane praktijk? Het lijkt erop alsof die praktijk al in grote lijnen heeft omarmd wat er nu aan voorstellen voor pilots en experimenten worden gedaan...

Om maar even een aantal voorbeelden te noemen:

- Er zijn deeltijdse trajecten met meer dan 35% werkplekieren, terwijl de bijbehorende studiepunten formeel onder 'elders verzorgd' vallen – waarbij niet meer dan een derde van het programma daaronder kan worden geschaard.
- Deeltijd wordt aangeboden aan jongeren die direct van het mbo (of havo) komen en de studie naast een baan doen, zonder dat duidelijk is hoe de werkcomponent wordt ingebracht; de studielast loopt dan terug naar minder dan 20 uren per week, terwijl een leeftijdgenoot vol aan de bak moet.
- Deeltijdse opleidingen eisen bij toelating werkervaring, relevant en met een baan naast de studie. Op basis van de wetgeving kan alleen, vooraf vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling, een werkkring worden voorgeschreven voor onderwijseenheden waarbij deze constructie onvermijdbaar is.

---

³ Een experiment is bedoeld om te bezien of er mogelijkheden zijn om over te gaan tot de invoering van het onderwerp ervan; een pilot daarentegen wordt ingezet om na te gaan hoe de voorgenomen invoering het beste kan plaatsvinden.

- Het komt voor dat studenten die geen werkkring hebben tijdens de studie, een half jaar extra moeten studeren om een stage te volgen. De volledige studie inclusief de stage dient evenwel nominaal vier jaren te zijn.
- Uitsmeren van een deeltijdse opleiding over meer dan vier jaar kan een besluit van een CvB zijn, maar alle wettelijke regelingen zijn daarop niet afgestemd.
- Deeltijdse opleidingen worden soms opgeknipt in stukken van een semester, waarbij elk stuk een eigen aanpak kent qua vormgeving, invulling en inbedding in het systeem, en los kan worden gevolgd, ook als de student zich voor een volledig studiejaar aanmeldt.

Het is een aantal voorbeelden van de dynamiek die in de afgelopen jaren is ontstaan, in de dagelijkse praktijk van het deeltijdse hbo. Dat die dynamiek er is, dient niet te worden ontkend en mag ook niet leiden tot individuele oplossingen van hogescholen.

De LLL-brief is daarmee een uitstekende aanzet voor de discussie, want die hebben we nodig. Maar nogmaals, laat eerst helder zijn wat wordt verstaan onder deeltijd in wettelijke zin (en waarvan NVAO, Inspectie en CDHO moeten uitgaan om niet in een spagaat terecht te komen), om vervolgens inhoudelijke ontwikkelingen en aanpassingen in wet- en regelgeving hand in hand te laten gaan. Vervolgens kan er iets mooi, eigentijds en weer toekomstbestendig (nou ja, laten we daarvoor 10 jaar nemen...) uit dit proces gaan ontstaan.

Overigens moeten we ons realiseren dat er met de pilots en experimenten drie soorten aanbieders gaan komen:

- huidige private hogescholen
- geprivatiseerde onderdelen van instellingen die daarnaast bekostigd blijven
- deeltijdse opleidingen van hogescholen die hun bekostiging behouden.

Het is aan de student om via dit bos aan aanbiedingen de juiste studieboom op te zetten...

b Raakvlakken met duaal

De LLL-brief gaat over deeltijd, niet over duaal. Dat heeft van doen met het feit dat duale opleidingen – conform de aanzetten die daarvoor in de negentiger jaren zijn gegeven – vooral worden beschouwd als een alternatief voor voltijdse opleidingen. Dat wil zeggen dat jongeren een duale opleiding krijgen voorgeschoteld als ze graag meer praktisch willen studeren dan wel een opleiding gaan doen waarin de praktijkcomponent voor een groot en onmisbaar deel een rol speelt.

Anders gezegd, als binnen voltijd de beroepsgerichte delen meer dan een derde van het traject gaan vormen, komt sowieso duaal om de hoek kijken. Daarbij kan de tripartite overeenkomst (school, student, werkgever) de borging zijn voor de kwaliteit en het niveau van de ontwikkeling binnen de beroepscomponent. Voor alle duidelijkheid: de duale student is daarnaast ook werknemer – niet omgekeerd. Duale studenten die dit worden vanuit het werknemerschap moeten zeer verregaande afspraken met hun werkgever maken om binnen de tripartite overeenkomst aan de eisen van de opleiding te kunnen voldoen – wetende dat de studiebelasting van voltijd en duaal in principe gelijk zijn – waarbij deeltijd wel mag afwijken, gelet op het onderwijsconcept en de doelgroep. Waar bij deze werkenden de grens tussen deeltijd en duaal ligt, is niet altijd helder.

Duaal wordt dus niet in de plannen meegenomen, maar de variant duikt wel als het gaat om het geven van meer vrijheid aan bepaalde deeltijdse trajecten bij het 'elders mogen verzorgen van onderwijs'. Dat is op zichzelf handig, maar in veel gevallen is niet duidelijk wat de uitzonderingsregel voor duale opleidingen exact betekent - iets waarmee veel instellingen nog erg worstelen...

In deze regel gaat het erom wat de studiepunten zijn voor de 'beroepsuitoefeningscomponent' en wat 'individueel volgen van een duale studie is'. Bij de oorspronkelijke insteek bij duale opleidingen is het voor degenen die geen voltijd maar duaal prefereren wel duidelijk: iemand schrijft zich als student in en wordt via de hogeschool aan het werk gezet in een arbeidsorganisatie. Maar als vanuit het werkveld studenten worden geworven en in een groep voor een duale opleiding worden aangemeld, wordt het meteen erg lastig om de constructie te beoordelen, zeker als de studenten bij eenzelfde werkgever aan de slag gaan. En als er afspraken met een bedrijf of groep bedrijven worden gemaakt over het duaal opleiden van werkgevers, zal het helemaal moeilijk zijn om de individuele insteek te kunnen verdedigen. Het kan wel als er sprake is van een uitgekiend concept, maar de bewijslast zal stevig onderbouwd dienen te worden...

In de LLL-brief gaat het om deeltijd en die is gericht op volwassenen. Het opschuiven naar een meer duale regeling kan onduidelijkheden opleveren, gelet op het bovenstaande.

c Level Playing Field

In veel eerste reacties in de media kwam naar voren dat 'de LLL-brief eigenlijk gewoon de privatisering van het huidige bekostigde deeltijd inluidt'. De vergoeding is een heel stuk lager, een voucher kan nu overal worden besteed en de mogelijkheden voor de geprivatiseerde opleidingen worden gelijk gemaakt aan wat de private markt al kan en mag. Van de kant van die private aanbieders wordt verder niets gevraagd als bijdrage – mogelijk dat dit nog gebeurt bij het vaststellen van een bandbreedte voor het te vragen collegegeld d.w.z. het bedrag dat een student naast de voucher nog op tafel dient te leggen.

Het is zonder meer voorstelbaar dat straks een (groot) deel van de huidige bekostiging door de overheid naar de private aanbieders vloeit. Dat is een logisch gevolg van het feit dat in Nederland toentertijd is besloten private instellingen als erkende hogescholen geaccrediteerde opleidingen te laten aanbieden. Dat wil dus zeggen dat private hbo-instellingen hun aanbod kunnen baseren op een erkenning door de overheid via een beoordeling door de (door de overheid in stand gehouden) NVAO. In allerlei landen is de overheid vrijwel alleen betrokken bij instellingen die ook door diezelfde partij van budgetten worden voorzien. Het scheppen van een level playing field middels de voorstellen in de LLL-brief is daarbij nog eens een extra constructie voor het leggen van lijnen vanuit de overheid met de private markt – en het 'levenlang leren'. Of daarmee het evenwicht dat er nu is, op een onnodige wijze wordt verstoord, is de vraag...

d Vouchers

In onze nieuwsbrief waarin kanttekeningen bij het advies van de Commissie Rinnooy Kan zijn geplaatst, is uitgebreid ingegaan op het fenomeen 'voucher'. Op een paar punten van de LLL-brief zien we dat kennis van die opmerkingen is genomen... Het is nu als het gaat om de invoering, een kwestie van overlaten aan de hogescholen die ermee willen gaan experimenteren en 'piloteren'.

In de volgende nieuwsbrief wordt het eerder gegeven commentaar van een actueel tintje voorzien – mede op basis van de input die we op de bijeenkomst op 10 december verwachten te krijgen. Daarom nog alleen paar aspecten waarbij we even willen stilstaan.

- De crux van het geheel is hoe een voucher gaat uitwerken op het scholingsgedrag van een volwassene, gericht op het behalen van een formeel diploma in deze tijd van een snel veranderende vraag naar competenties en met onzekerheden over werkgelegenheid.

Het aanbod van de overheid om een bedrag te mogen besteden aan die scholing moet voor de betrokkene zichtbaar zijn in de vorm van een besparing op de kosten, al dan niet in combinatie met hetgeen de werkgever in voorkomend geval wil bijdragen (waarbij in het geval alles rond de invulling van een scholingstraject via het bedrijf verloopt, de prikkel niet uitwerkt op de persoon maar op het bedrijf).

Bovendien is dit alles afhankelijk van de reacties vanuit de aanbieders van formele opleidingen. Het valt niet te verwachten dat een formele hbo-opleiding kan worden verzorgd voor het bedrag dat aan een voucher is gekoppeld, zeker niet als niet helder is of een student zich wel verzekerd voelt van de 'volgende' voucher. Er zal dus altijd wel een beroep moeten worden gedaan op de student voor een aanvullend bedrag, dat we collegegeld kunnen noemen.

Het zal in de komende tijd duidelijk moeten gaan worden hoe deze beide effecten, aan de vraag- en aanbodkant, in gezamenlijkheid gaan uitwerken.

- Er dient sprake te zijn, over enige tijd, van een gelijk speelveld voor de aanbieders van opleidingen waaraan vouchers mogen worden besteed. Dat zijn aan de ene kant de huidige private hogescholen (die relatief gezien minder zijn vertegenwoordigd in de voorgestelde hbo-sectoren) en aan de andere kant de 'geprivatiseerde' delen van bekostigde hogescholen. Overigens, veel bekostigde hogescholen kennen al een private organisatie, veelal met geaccrediteerde opleidingen en soms ook nog eens lid van de NRTO.

Moeten opleidingen die meedoen aan het experiment resp. de pilot straks in een specifieke setting worden ondergebracht, ingeklemd tussen de private organisatie en de bekostigde

instelling? Of komen de betreffende licenties vanzelf in handen van die reeds bestaande private organisatie van de (bekostigde) hogeschool?

De kwestie is of het wel mogelijk een gelijk speelveld te maken, wetende dat de private organisatie van een bekostigde hogeschool sterk kan (blijven) leunen op hetgeen in de bekostigde sfeer allemaal beschikbaar is aan voorzieningen. Het ligt niet voor de hand dat de overheid gaat controleren of er echt voor de volle 100% een kostendekkende prijs wordt berekend... Of is dat eigenlijk een achterliggende reden, om dit alles in gang te zetten: gebruik de door de overheid in stand te houden aanbodstructuur simpelweg ook om de markt te gaan bedienen rond LLL die zich vooral richt op de meer korte trajecten met veel maatwerk? En wat wordt daarbij overigens de rol van de multi-taskende docent...?

- Er wordt vanuit de bekostigde hogescholen forse kritiek geuit op de metingen die worden gedaan binnen de private sector om goed onderbouwde vergelijkingen te kunnen maken ten aanzien van 'de kwaliteit' (los van de NVAO-beoordeling). Het punt van het 'rendement' van een opleiding ligt daarbij zwaar op de maag, aangezien er geen gegevens beschikbaar zijn (is dat wel het geval overigens voor de private instellingen van de bekostigde hogescholen?). Echter, er valt niet aan te ontkomen dat met de invoering van de vouchers ook het shopgedrag van studenten, zeker als ze de opleiding doen in het kader van de functie binnen het bedrijf, z'n gevolgen gaat hebben voor het gehele private aanbod. Hoe valt straks door de overheid te controleren dat gedurende de gehele looptijd van de studie de focus van alle partijen strak blijft gericht op het behalen van de formele graad?

Een interessant aandachtspunt hierbij is dat de winst van de LLL-plannen is dat iemand zo flexibel mogelijk kan studeren, om de studie zo effectief mogelijk te laten aansluiten bij de wensen en mogelijkheden van het individu. Dat kan leiden tot het verspreid over de tijd doen van stukken van een opleiding, zelfs zodanig dat bijvoorbeeld vanwege het aanvaarden van een baan elders in het land het de beste optie is om aan een andere instelling verder te studeren. Formeel betekent dit het aldaar inbrengen van 'eerder verworven competenties', met het doorlopen van een vrijstellingsprocedure via de ontvangende examencommissie. Dat moet eigenlijk anders kunnen worden... als er op landelijk niveau meer sluitende afspraken worden gemaakt over de leeruitkomsten van (het kerndeel) van een opleiding.

e Bekostiging terugbrengen naar jaren 90

Een opmerkelijke beweging is dat er door de overheid wordt gekozen voor een bedrag per voucher dat verdacht veel lijkt op hetgeen 'vroeger' voor deeltijd werd uitgetrokken per student nl. de helft van wat een voltijdse student in het laatje brengt. Nu zou het best zo kunnen zijn dat de kosten voor een deeltijdse student om allerlei redenen, met duidelijke schaalvoordelen en vanwege een effectieve vormgeving, nu nog steeds zodanig zijn dat de opleiding voor een dergelijk bedrag kan worden verzorgd.

Het zou dus een succes zijn, deze aanpak, als het aantal studenten zich in ieder geval verdubbelt. En dat het extra bedrag dat de overheid uittrekt, ook nog eens voor een nog sterkere stijging gaat zorgen (tenzij het wordt ingezet voor aanvullende subsidiering van werkgevers...).

Spannend wordt het als straks blijkt dat een voormalige, bekostigde opleiding in deeltijd 'het kan doen' voor het huidige collegegeld plus de voucher. Mochten er vervolgens niet significant veel meer studenten komen – los van een stijgende besteding bij de huidige private instellingen, een beweging die gewoon voor de hand ligt – dan komt er in ieder geval een bedrag vrij voor het investeren in allerlei zaken die de kwalitatieve aspecten van de flexibilisering een 'zetje kunnen geven'.

f Flexibilisering op niveau

Er wordt in de LLL-brief uitgegaan van een overheidsbeleid dat zich richt op formele kwalificaties. Dat is logisch omdat de invloed op het onderwijssysteem zich – voor het hoger onderwijs – uitstrekt tot de opleidingen die onder de accreditatie van de NVAO vallen (en een daaraan gekoppelde controle door de inspectie) alsmede tot de doelmatigheid voor de bekostigde hogescholen. Er is sinds 2010 het NLQF, het Nederlandse Kwalificatieraamwerk, waaraan alle niet-formele kwalificaties kunnen worden gelinkt, maar het Nederlandse Coördinatie Punt (NCP) is een orga-

nisatie die wel wordt gesubsidieerd (bekostigd) door de overheid maar verder in een private setting onafhankelijk kan opereren.

Als in de komende jaren nog meer werk moet worden gemaakt van een scheppen van een flexibel aanbod, zijn er grenzen aan het flexibel inrichten van formele trajecten. Zo kent de Associate degree in het beoordelingskader al een ingebouwde grens als het gaat om het 'niet mogen zijn van een bedrijfsopleiding'. Ook zijn er doelmatigheidsregels voor het verzorgen van een deeltijdse opleiding buiten de vestigingsplaats, om 'leren op de werkplek meer te stimuleren', maar dan zorgen de kaders voor een duale inrichting alsmede de eisen voor het borgen van niveau, kwaliteit en toetsing van werkplekleren eveneens voor een heldere begrenzing.

De vraag is gerechtvaardigd of er niet dient te worden gezorgd voor een flexibilisering op de niveaus van het NLQF zelf, dus door bij het 'buiten de lijntjes van de formele kaders opereren' over te gaan op meerdere soorten kwalificaties, in een niet-formele aanpak. Deze kwalificaties zijn afhankelijk van de vragende partijen, de mogelijkheden die de aanbieders hebben en de wijze waarop een bepaald type kwalificatie wordt ingezet.

In diverse landen in Europa (en daarbuiten) valt in het formele nationale raamwerk een gedifferentieerd aanbod op elk niveau te vinden. Het hoeft niet zo te zijn als in Ierland waarbij er voor alle formele en niet-formele opleidingen dezelfde organisatie in beeld is bij de borging ervan. Laat onze overheid betrokken blijven bij de bekostigde opleidingen, en laat de private markt ook z'n eigen keurmerken en registers op basis van een duidelijk vergelijkbaar borgingssysteem verzorgen. Vervolgens stemmen ze onderling goed af hoe ze samen kunnen optrekken, met respect voor elkaars verantwoordelijkheden. Het 'publiek' vertrouwt vervolgens het geheel, en weet bijvoorbeeld dat met niet-formele scholingstrajecten een overstap naar een formele opleidingen goed geborgd is en niet op weerstanden stuit.

Het Hoger Bedrijfsdiploma (HBd) is een eerste poging van Leido-kant, met een aantal andere partijen, om een aanzet te geven hiervoor. Bij het borgen van een HBd, op niveau 5, wordt nadrukkelijk geleund op de bestaande kaders, met een aantal specifieke aanvullingen vanwege de positionering tussen bedrijfsopleidingen en de Ad in. Daarmee kan het werkveld vertrouwen hebben en houden in een heldere status, ontleend aan wat de overheid sowieso al doet.

g Associate degree

De Ad krijgt in deze notitie relatief gezien niet zoveel aandacht. Maar in de beleidsstukken zoals die tot nu toe zijn verschenen, is de Ad een welgeziene gast geweest, als instrument om te komen tot flexibilisering van leerwegen. Daarmee is dus (bijna) alles wel gezegd, als het de mogelijkheden betreft.

Zoals de trouwe volger van de Ad-ontwikkelingen heeft gemerkt, hebben de hogescholen niet meer in grote getale de Ad de rug toegekeerd. Integendeel, het lijkt wel of er steeds meer instellingen zijn die de Ad willen aan omarmen. Dat gebeurt vooral naar aanleiding van het stijgende succes van de Rotterdam Academy, als een specifieke vorm van hetgeen wij zien als een Regionaal Associate College (RAC). Hogescholen overleggen met elkaar hoe dit concept over het land kan worden uitgerold, beheerst en controleerbaar voor de Vereniging Hogescholen.

In de volgende nieuwsbrief komen we uitgebreid op deze situatie terug, met een zgn. praatstuk waarin voorzetten worden gegeven voor het opzetten van een RAC, aan de hand van een beschrijving van het concept ervan.

h Accreditatie post-Ad

Een interessant punt dat in deze algemene beschouwing niet zomaar voorbij willen laten gaan, is dat wordt voorgesteld het mogelijk te maken om een tweejarig programma een eigen accreditatie te bezorgen – in het geval dat:

- het leidt tot de Bachelorgraad, en
- de doelgroep zodanig eenduidig kan worden vastgesteld, als het gaat om de instroom, dat daarmee is gegarandeerd dat de studenten de eerste twee leerjaren van die Bacheloropleiding kunnen worden vrijgesteld.

Een voorbeeld wordt genoemd bij een dergelijk traject dat wordt aangeboden door Saxion Next.

Maar dan kennen we nog wel een flink aantal andere trajecten, vallend onder eenzelfde noemer... Het betreft het zgn. resterende programma – ook wel het post-Ad-traject te noemen – dat een bezitter van een Ad-diploma moet doorlopen om binnen dezelfde opleiding tot de Bachelorgraad te komen. Het gaat om een leerlijn van (iets meer dan) twee jaar en de doelgroep is 100% bekend (de Ad-alumni).

Kortom, als deze accreditatiemogelijkheid in het leven wordt geroepen, dan pleiten we voor eenzelfde status voor een post-Ad-programma dat leidt tot de Bachelor.

i MBO en doorstroom naar hbo

In de LLL-brief wordt het mbo de mogelijkheid geboden om naast alles wat er al kan, te komen tot een flexibel aanbod. Het gaat leiden tot het aanbieden van onderdelen van bestaande kwalificaties, soms op zichzelf in te schalen door het NCP van het NLQF op een bepaald niveau.

Hieronder wordt in de beschouwing van de LLL-brief het een en ander dienaangaande gemeld. Hier wel de opmerking dat het jammer is dat niet ook een aanzet wordt gegeven om te bezien in hoeverre het behalen van een certificaat op niveau 4 (mbo-4 diploma zonder rekenen, taal, Engels / keuze-delen, deelprogramma's, enz. – op basis van een overheidserkenning) kan leiden tot een doorstroom naar het deeltijdse hbo. Dat kan bijvoorbeeld op basis van de zgn. 21+-toets.

---

8 Use of RPL (Validation) – Dutch Knowledge Centre for RPL (EVC) and HvA (sources: www.kenniscentrumevc.nl and www.hva.nl)

RPL (Validation of Non-Formal and Informal Learning – VNFIL) is an interesting instrument, but after a good start a few years ago the public financed Higher Education Institutions are using it most of the time for giving exemptions for formal programmes and for shortening the learning pathways (which is in practice difficult). In VET the RPL-procedures are more possible, having national standards for the qualifications, which is not the case in HE...

Leido will start a discussion for using the Associate degree more for RPL (VNFIL), but not a stand-alone activity. It has to be embedded in human resources management, in cooperation with a strategy by HEIs for their alumni. For the LLL-Forum a proposal will be put on the table, with some of these elements, to get an Associate degree (two year programme):

- A HEI starts talking with the employer and the employee about getting a degree... 10 months before the start for the study year...
- Having a RPL-procedure about what can be skipped in the programme and what has to be done of the first study year... clear at 6 month for the start...
- Having a personal 'repair programme' in one semester of the academic year... having modules (school, e-learning, self-study) to complete the first year programme, and maybe to get some exemptions for the final, second study year... ending in June or December before the start of the 'full study'...
- So...the final year to complete the Associate degree does not have a 'Swiss Cheese Schedule'... and not 60 ects spread over two years... compact...

Here two examples of the use of 'EVC' in the Netherlands. The first one is from the website of the Kenniscentrum EVC (Knowledge Centre for VNFIL in The Netherlands), about the so-called 'Certificate of Experiences'. The second is from the website of the HEI for Higher Professional Education in Amsterdam (HvA) about RPL.

a Wat is een ervaringscertificaat?

Een ervaringscertificaat geeft een overzicht van wat je weet en kunt. Het geeft een duidelijk beeld over je beroepservaring en niveau van functioneren. Als je weet wat je kunt, zet je je talenten effectiever in en weet je waar je aan kan werken. Zo zorg je ervoor dat je ontwikkeling past bij je huidige baan of de (loop)baan die je ambieert.

Het ervaringscertificaat geeft Erkenning van Verworven Competenties (EVC). Om dit certificaat te behalen, start je een EVC-procedure. Je verzamelt dan bewijzen van wat je weet en kunt. Diploma's tellen mee, maar juist ook levens- en werkervaring. Al het bewijs wordt beoordeeld op basis van landelijk erkende beroepsstandaarden.

In een EVC-procedure moet je zelf een portfolio maken met bewijzen van je kennis en kunde. Er is een begeleider die je daarbij kan helpen. Voorbeelden van bewijzen zijn onder andere:

- getuigschriften
- referenties
- verslagen van beoordelingsgesprekken
- producten die de je hebt gemaakt
- diploma's.

Als je portfolio klaar is, wordt het beoordeeld door een of twee beoordelaars van de EVC-aanbieder. Ook wordt er bekeken welke aanvullende toetsing nodig is om jouw kennis en vaardigheden in kaart te brengen. Soms is er bijvoorbeeld nog een praktijkbeoordeling of een gesprek.

b EVC at the HvA (HEI in Amsterdam)

Je werkervaring telt!

Je wilt starten met een hbo-bachelor opleiding en je hebt al veel werkervaring op hbo-niveau opgedaan? In dat geval kan het Erkennen van Verworven Competenties (EVC) interessant voor je zijn. Hierdoor kun je misschien de opleiding versneld doorlopen.

Je ontvangt na afloop van de procedure een EVC-rapportage waarin je competenties zijn beschreven in relatie tot de hbo-opleiding die je wilt volgen bij de Hogeschool van Amsterdam. De examencommissie van de betreffende opleiding stelt op basis hiervan een studieprogramma op maat samen, toegespitst op je kennis en ervaring. Doordat je niet meer hoeft te leren wat je al beheerst, is de lesstof altijd nieuw en uitdagend. Zo bespaar je tijd én geld. In kortere tijd kun je een volwaardig hbo bachelor diploma behalen; daarmee breng je je carrière in een stroomversnelling.

THEME 1: STATEMENTS FOR THE LLL-FORUM

Here a short list of statements, related to theme 1:

1. We need more support from the world of work for the NLQF for LLL.
  2. We need more cooperation between the organisations involved in formal, non-formal and informal learning, to share experiences and good practices.
  3. A national platform for LLL (including these organisations) can be an interesting partner for the government, looking at adult education.
  4. We need pilots for flexible learning pathways in adult learning, combining formal, non-formal and informal learning, having this platform for feedback.
  5. The permeability between VET and SCHE needs more attention using experiments for ECVET.
-

Theme 2: LLL actors

Towards learner-centered systems

This theme is for us as Leido linked to three interesting and trending topics:

1. Having specific departments of an institution for higher professional education ('hogeschool' in Dutch) for offering Associate degree-programmes in a regional setting, in cooperation with regional providers of vocational education and training – called: Regionaal Associate College (RAC).
2. Flexibility in VET (Vocational Education and Training), looking at more LLL-opportunities for adult learners – and at the possibilities for transfer from VET to HE, using electives for students in a programme at level 4.
3. Opportunities for more flexible pathways in VET in the coming years? If so, can this situation be a good practice for Higher Professional Education?

1 REGIONALE ASSOCIATE COLLEGES

One of the key elements of our LLL-strategy as Leido is the way institutions for higher (professional education ('hogescholen') and VET-providers ('mbo-instellingen') can use the Associate degree programs at level 5 of the NLQF for more flexible and also more 'tailor-made' learning pathways from VET to HE. This can be the case for youngsters have a degree at level 4 and for employees having work-experience at that level or even higher. That's why it is important that those institutions are cooperating in a very practical setting, using each other strengths.

One of the 'solutions' for this it to operate under the name of a 'Regional Associate College'. This is the brand of a department of the HEI involved in this, having an institutional strategy and approach for all programmes leading to the Associate degree.

Leido is supporting this development, having a national working group, bringing representatives of HEIs together.

(Source: Leido Academy – working group on RACs) – and LeiDocument 46 (April 2015)

REGIONAAL ASSOCIATE COLLEGE (RAC)

1 Inleiding

Na de invoering in 2006 van de Associate degree, vanaf nu door ons als 'gebruiksnaam' te noemen: hbo-Associate (of gewoon: Ad, als het om de afkorting gaat), is voortdurend gekeken naar mogelijkheden om de aansluiting mbo-hbo te verbeteren. Op een gegeven moment werd het zgn. format B ingevoerd, waarbij het eerste jaar van de Ad op basis van een formele samenwerkingsovereenkomst op een mbo-locatie mag worden gegeven.

De pilots daarmee bleken echter om allerlei uiteenlopende redenen niet echt te lukken, en daarmee verdwijnt min of meer dit format uit beeld. In de huidige wetgeving staat de mogelijkheid nog wel, maar op dit moment blijkt dat de samenwerkingsovereenkomst op een geheel andere leest moet worden geschoeid. Er zullen daarvoor aanbevelingen worden gedaan, als de evaluatie van de pilots in 2016 wordt opgeleverd. Ook van de kant van Leido Academy zal aan deze discussie een bijdrage worden geleverd.

Intussen blijkt dat andere samenwerkingsvormen mbo-hbo ook best werken. Het Rotterdamse model, mogelijk gemaakt door het feit dat hbo en mbo zich in dezelfde gemeente bevinden (dus er zijn geen wettelijke belemmeringen), is zonder meer succesvol. Andere hogescholen en mbo-instellingen hebben zich vervolgens afgevraagd of overname van dit model – of iets dat daarop lijkt – interessant is voor hun eigen regionale samenwerking. Ontwikkelingen als terugloop van het rendement, de invoering van het leenstelsel en de snelle veranderingen op de arbeidsmarkt (en dus een groei van de vraag naar kortere opleidingen) dwingen hbo-instellingen tevens om na

te gaan waar de Ad kan worden ingezet. Bovendien lijkt de overheid de Ad ook te gaan zien als een instrument om in te zetten bij de invulling van de nieuwe Strategische Agenda voor het hoger onderwijs. In het verlengde daarvan is het RAC-concept zodanig interessant, dat vanuit de overheid wordt aangegeven dat best meer hogescholen hiermee aan de slag kunnen en mogen gaan.

In november 2014 hebben zeven hogescholen deze signalen in een vroeg stadium opgevangen en zijn ze onder leiding van de Hogeschool Rotterdam en de Vereniging Hogescholen aan het bezien hoe op dit alles kan worden ingespeeld. Daarom is het tijd om van Leido-kant, al vanaf vorig jaar september bezig met een eigen RAC-werkgroep, aan te geven wat er zoal met betrekking tot een Regionaal Associate College kan worden meegenomen in besprekingen.

2 Wat is een RAC?

De meest simpele omschrijving van een RAC is:

Een Regionaal Associate College is een zichtbare, duidelijk te omschrijven organisatorisch onderdeel van een hogeschool waarbinnen de hbo-Associate-opleidingen op basis van een eenduidig beleid worden verzorgd, mede in een nauwe en goed vastgelegde structurele samenwerking met toeleverende instellingen, organisaties en andere doelgroepen.

Je zou kunnen zeggen dat een hogeschool ervoor zorgdraagt dat er een eenduidig intern en extern beleid rond de aanwezige Ad's wordt gevoerd, ook al zijn de Ad's eventueel verspreid over meerdere eenheden binnen de hogeschool. Er is dus iemand of een team verantwoordelijk voor de Ad's om dit beleid vorm te geven en uit te voeren, al dan niet met een eigen gebouw. Dat wil niet zeggen dat elke Ad-opleiding binnen de hogeschool eenvormig ingevuld dienen te zijn en dat allerlei zaken van bovenaf worden opgelegd. Om recht te doen aan een Ad-opleiding en om te kunnen inspelen op het werkveld zal elk Ad-team voldoende speelruimte moeten hebben. Er dient echter te worden voorkomen dat in de externe contacten allerlei verschillende beelden worden opgeroepen en regelingen worden vormgegeven. Men werkt dus in die zin binnen gemeenschappelijke kaders.

Overigens mag er best sprake zijn van meerdere hogescholen, in een specifiek geval, die allemaal een RAC vormgeven en vervolgens in een soort consortium een gemeenschappelijk beleid voeren, met gemeenschappelijke elementen qua aanpak. Ook denken we bij een RAC vooral aan de samenwerking met het mbo, maar wellicht zijn er ook mogelijkheden om de doorstroom vanuit het havo, vanuit bedrijfsacademies of andere aanbieders van toeleverend onderwijs in de organisatie te integreren. Dat zal in de toekomst moeten blijken, denkend aan vormen als Community Colleges in de VS.

Alvast de opmerking dat we hier spreken van een RAC, en dat daarbij meteen wordt gedacht aan Ad's binnen de organisatie ervan, maar er zijn nadrukkelijk mogelijkheden om ook bepaalde varianten en vormen van het resterende programma dat leidt tot de hbo-Bachelorgraad, in het RAC onder te brengen. Verderop in dit stuk wordt hierop ingegaan.

3 Wat zijn mogelijke 'vormen'?

Je kunt veel kenmerken aan een RAC toekennen, maar er zijn diverse vormen te bedenken en dus is het handig om in de eerste fase van de ontwikkeling niet teveel in te zoomen op details. Als het gaat om de invulling van een samenwerking mbo-hbo zijn er verschillende inrichtingsvormen denkbaar, zoals:

1. Voor het RAC is er een geheel eigen gebouw in de vestigingsplaats van een hogeschool, alwaar alle Ad's worden verzorgd.
2. Er is sprake van een organisatorische samenwerking tussen de Ad's, zonder dat er een eigen gebouw is (wel een gezamenlijke verantwoordelijkheid e.d.), waarbij er ook een eigen managementteam is.

3. Een van beide vormen, maar daarbij kan tot een derde van een of meer Ad-programma's ook 'elders' worden verzorgd, op een mbo-locatie.
4. Een van beide vormen, maar de propedeuse van een Ad wordt elders verzorgd op een mbo-locatie.
5. Een van beide vormen, maar bepaalde Ad's worden elders volledig verzorgd op een mbo-locatie.

Voor de eerste drie vormen zijn geen aanvullende regelingen nodig om daarop een beroep te doen, voor de laatste twee is dat wel het geval.

4 Gebruik en inzet van een Ad in een RAC

Daarnaast kan met een RAC voor de Ad's op bepaalde doelen worden gericht:

- De Ad wordt gezien als een uitstroommoment, dus duidelijk te positioneren in de lijn mbo-4 naar een hbo-graad om op een hoger niveau de arbeidsmarkt op te gaan – maar de studenten kunnen ook nog door naar een resterend programma om de hbo-Bachelorgraad te kunnen verwerven.
- De Ad wordt gebruikt als de eerste fase voor het doorlopen van de vierjarige hbo-opleiding, zodat studenten in twee stappen de hbo-Bachelorgraad kunnen halen – en eventueel ook nog met de Ad op zak kunnen 'uitstappen' (zowel voltijd, dual als deeltijd).
- De Ad wordt gezien en neergezet als een eigen leerlijn, redelijk smal.
- De Ad wordt beschouwd als een brede instapmogelijkheid voor de opleiding.
- Enz.

Havo

Bij een RAC denken we aan de mbo-instroom en dat is ook in eerste instantie de bedoeling, de doorstroom te reguleren door mbo-4 en Ad aan elkaar te koppelen. Maar mogelijk zijn er ook havo-scholen die zich willen richten op de doorstroom naar de Ad en op een of andere wijze willen meedoen. Er zijn voldoende havo-scholen die zich willen onderscheiden en mogelijk voor de (praktisch ingestelde) havisten die via het vmbo zijn ingestroomd in havo-4, een eerste stap in het hbo willen aanbieden ('Pre-College').

Meerdere hogescholen met een RAC

Ook kun je denken aan een (regionaal) samenwerkingsverband met meerdere hogescholen en mbo-instellingen waarbij er geen sprake is van een fysieke plek waar de Ad's zijn ondergebracht. De samenwerking is 'virtueel', gericht op de doorstroom mbo-hbo rond een Ad – en stemmen alle betrokken instellingen met elkaar af. Gelet op de logistieke aspecten en de verantwoordelijkheden die niet altijd kunnen worden gedeeld, wordt deze aanpak niet aangeraden.

Wel kan elke hogeschool z'n eigen RAC ontwikkelen, binnen een regionaal platform waarin elke hogeschool participeert. De hogeschool zou voor zichzelf een vorm moeten vinden, mogelijk met het inzetten van een 'joint programme' voor een Ad, maar het zal al lastig genoeg zijn om eerst alles per hogeschool op de rails te zetten.

5 Waarom een RAC starten... of aanhaken?

Er kunnen verschillende redenen zijn voor een hogeschool om aan de ontwikkeling van een RAC te beginnen. We geven hier een aantal, los nog van de aandrang die er vanuit het mbo kan zijn om bij een hogeschool aan te geven dat een RAC een oplossing kan zijn voor zaken die belemmerend werken op de doorstroom en de rendementen. In willekeurige volgorde:

1. Het succes van de Rotterdam Academy... en waarom zou dit ook niet in andere regio's kunnen...
2. Het toont aan dat mbo en hbo op allerlei niveaus met elkaar kunnen samenwerken en over en weer de sterkte punten gaan benutten...
3. Het beleid van de overheid is zodanig dat met een RAC daarop kan worden ingespeeld...

4. Er komt, mede in het kader van de Strategische Agenda, meer focus op de beroepskolom en de afspraken die er komen om de doorstroom aan te passen en de rendementen te verbeteren...
5. Een maatregel als het studievoorschot (leenstelsel) zal gaan zorgen voor een meer economisch denken over investeringen van studenten en vooral hun ouders in een studie...
6. Het rendement van de Bachelor blijft dalen, en er zijn best een heleboel studenten die baat hebben bij het doen van een Ad en het behalen van een diploma in plaats van het kiezen voor een onzekere studie van vier jaar (wat altijd nog kan, de Bachelorgraad behalen)....
7. De plannen van de overheid om te komen tot meer flexibilisering in deeltijd zorgt voor het gaan aanbieden van trajecten waarbij de reguliere aanpak is: eerst allemaal de Ad en dan eventueel direct of indirect doorgaan, ook al omdat vouchers maar per semester worden uitgereikt...
8. De hbo-Associate is een regelrechte impuls voor de regionale samenwerking mbo-hbo, voor een stuk vernieuwing van de zaken die daarbij van belang zijn...
9. De invoering van keuzedelen in het mbo kan op twee manieren helpen binnen een RAC: een duale invulling van een praktijkgericht keuzedeel en het inzet van het generieke keuzedeel voorbereiding hbo...
10. In de Strategische Agenda 2015 wordt mbo-hbo een speerpunt, gekoppeld aan de Associate en de vraag naar betere leerwegen die een grotere kans op succes bieden...
11. Er komen zonder meer weer nieuwe prestatie-afspraken voor hogescholen, en het sterke vermoeden is dat de vorming van RAC's in goede aarde valt bij de overheid...
12. De invoering van RAC's geeft de kans op onderwijsvernieuwing...
13. De samenwerking bedrijfsleven-onderwijs krijgt een nieuwe impuls...
14. Er komt meer aandacht voor LLL...
15. De hogescholen die nu aan de slag gaat, nemen de invoering van de hbo-Associate en de mogelijkheden van een RAC 200% serieus en dat gaat men in onderwijsland merken in de komende jaren...
16. En...

6 Bewegingen...

Hierboven is een mooi rijtje gegeven met argumenten waarom op z'n minst door hbo en mbo moet worden gezien of een RAC past in het beleid van de instelling en welke vorm aansluit bij hetgeen nu al gebeurt om de doelgroepen te bedienen. We geven hier nog even een paar aanvullende zaken die zijn mee te nemen bij een interne discussie, of bij een overleg in een regio.

- Er is sinds 2014 meer aandacht voor de Ad gekomen op bestuurlijk niveau, ook binnen de Vereniging van Hogescholen.
- Er worden groeiende mogelijkheden gezien voor het positioneren van het mbo binnen de zgn. de beroepskolom, waarbij mbo tussen vmbo en Ad een belangrijke schakel is.
- Het aanbieden van een integraal traject mbo-Ad (5 jaar bijv.) kan een goed alternatief voor vmbo'ers zijn, naast de route via het havo.
- Men zoekt links en rechts naar mogelijkheden om in te spelen op ontwikkelingen zoals het studievoorschot en de wil om korter te studeren.
- Er zijn mogelijkheden om in plaats van een vierjarige Bachelor ook twee Ad's te doen, met een tijdje werken er tussenin – wetende dat voor een tweede Bachelor instellingscollegegeld wordt gevraagd en dat betekent een fors hoge investering.
- Bij de invoering van de keuzedelen binnen het mbo is duidelijk dat er meer samenwerking tussen mbo en hbo nodig is, voor het borgen van de kwaliteit van het programma en de examinering – alsmede dat straks kan blijken dat door het volgen van een keuzedeel, gericht op de voorbereiding op het hbo, de slaagkansen zeer sterk stijgen (en dan zeker voor de hbo-Associate).
- Sinds de invoering van de zgn. 1 mei-regeling, met het gebruik van de Studiekeuzecheck, is er meer aandacht voor de mogelijkheden die een student heeft; men vertelt elkaar steeds meer en meer over de hbo-Associate en dat gaat leiden tot aanpassingen in die procedure, met medeneming van de RAC-ontwikkelingen.

- Er is in verschillende regio's sprake van – zeker op termijn – een teruglopende instroom in het hbo, en met een RAC kunnen nieuwe doelgroepen, ook binnen het LLL worden 'aangeboord'.
- De huidige economische situatie noopt veel mbo'ers door te studeren, omdat er te weinig banen zijn dan wel dat er voor een baan een hoger diploma wordt gevraagd.

7 Welke kansen zijn er bij een koppeling van deeltijd aan een RAC?

In de 'definitie' van een RAC wordt niets gezegd over de varianten. Natuurlijk wordt, kijkend naar Rotterdam, in eerste instantie gedacht aan een vormgeving die geworteld is in de doorstroom mbo-hbo. Dat wil zeggen dat het gaat om voltijd dan wel duale vormen als alternatief voor voltijd (wetende dat je in voltijd ook veel praktijkzaken kunt programmeren). Maar er zijn ook voldoende mogelijkheden om deeltijd mee te nemen in de vorming van een RAC. Uiteraard moet de hogeschool daarvoor een licentie hebben, maar dat is een formeel aspect dat hier verder niet wordt aangekaart.

Het is natuurlijk een optie om twee RAC's te maken, een voor voltijd/duaal en een voor deeltijd (en andere vormen die daarbij aansluiten). Maar dat zou verspilling van geld, energie en mogelijkheden betekenen. Dus de aanbeveling is om het bij één RAC te houden, voor alle Ad's in welke variant dan ook.

Massa

Een punt dat al eerder had kunnen worden genoemd, maar hierbij eigenlijk goed past, is het moeten hebben van 'massa'. Dat wil zeggen dat de instroom bij de Ad's substantieel dient te zijn, zeker in voltijd. Een hogeschool moet er dus ook echt 'voor gaan' en niet een beleid voeren waarbij de Ad meedrijft op de Bacheloropleiding. Het is nodig om ook voldoende studenten te hebben die na het behalen van de Ad direct dan wel op termijn een resterend programma willen volgen voor de Bachelorgraad. Anders gezegd, voor dat resterend programma – en dan spreken we niet over het aansluiten bij de derdejaars groepen binnen de Bacheloropleiding – moeten voldoende studenten zijn om eigen groepen te kunnen samenstellen.

Verticale opbouw functiehuis

Als een student voor een Ad kiest, kan dit een bewuste keuze zijn voor een getrapte studie. Na het behalen van de Ad kan iemand de arbeidsmarkt opgaan en later verder studeren. Ook kiest een behoorlijk aantal daarvan voor 'direct doorgaan', voor de Bachelorgraad. In beide gevallen wordt die graad behaald in twee stappen.

Voor veel functiehuizen, dus beroepen binnen bepaalde sectoren van het werkveld, geldt dat er sprake is van een behoorlijke verticale ordening. Dat wil niet zeggen dat daarmee de bijbehorende opleidingen, die je daaraan zou kunnen koppelen, ook keurig stapelbaar zijn. Toch lijkt het erop dat - door goed naar het geheel van Associate en Bachelor te kijken - het mogelijk moet zijn om voor veel werkveldsectoren de opbouw zodanig te laten dat zijn dat na het behalen van een Ad het resterend Bachelorprogramma maximaal 150 punten zal vragen – met in het algemeen een constructie waarbij het aantal punten zal liggen tussen 120 en 135.

Zeker voor deeltijdse opleidingen is een dergelijk ontwerp (klus voor de onderwijskundigen...) aan te raden. Volwassenen hebben geen baat meer bij vierjarige trajecten, zeker in sectoren waar de dynamiek zodanig is dat in zo'n periode 'van alles verandert en vraagt om steeds meer actuele competenties'. Een keuze voor een opzet van 2+2 ligt dan zeker voor de hand.

Opgemerkt kan nog worden dat in het geval de verticale ordening van Associate en Bachelor op dit moment - dus in het huidige aanbod - minder duidelijk is, het valt te overwegen om de programma's te 'herordenen'. Dat wil zeggen dat door het aanpassen van de onderliggende programma's die leerlijn van 2+2 (of iets meer) wel gaat ontstaan, eventueel via het gebruik van afstudeer- en 'doorstudeer'-varianten binnen de Associate en Bachelor. En een andere aanvullende, meer verregaande optie is dan het opsplitsen van een 'oude' Associate in twee nieuwe.

Koppelen voltijd/duaal en deeltijd

Een belangrijk kenmerk van de hbo-Associate is de sterke relatie met het bedrijfsleven en de relevantie van het programma voor het werkveld. Dat geldt overigens ook voor veel soortgelijke opleidingen in andere landen, dus het is een duidelijk kenmerk van de 'Short Cycle' in het hoger onderwijs. Daarom kan het aan te bevelen zijn om na te denken over het onderbrengen van alle varianten van een hbo-Associate binnen een RAC, om zo allerlei doelgroepen te kunnen bedienen vanuit eenzelfde, goed aangestuurd concept. Dat wil dan zeggen dat:

- de deeltijdse Ad een maximale overlap kent met de voltijdse (duale) Ad, qua inhoud en waar mogelijk ook qua vorm. Dezelfde bedrijven en organisaties kunnen hierbij als partners vanuit het werkveld worden betrokken.
- voor beide groepen afgestudeerden, dus met een Ad op zak, het resterend programma (dus de 'post-Ad') gelijk is. Dat zal voor beide groepen vaak na een aantal jaren werken zijn, en dan zijn ze zeker te combineren.
- degenen die na een voltijdse (duale) Ad direct doorgaan – zoals eerder gemeld – een eigen resterend programma voor het behalen van de Bachelorgraad wordt aangeboden. Dat wil zeggen dat deze leerlijn blijft passen binnen het profiel van de opleiding waarvoor de Bachelorgraad wordt afgegeven, en de Ad-afgestudeerden dus niet worden ingevoegd bij degenen die de vierjarige leerlijn naar de Bachelorgraad volgen. Dat laatste zou best kunnen, onder voorwaarde dat het dan nog resterende programma van twee jaar goed aansluit bij hetgeen de Ad'ers hebben gedaan.

Een aantal redenen om deze eenheden, deeltijd en voltijd (duaal) te bundelen, is dus:

- ze richten zich allebei sterk op het werkveld
- praktische zaken kunnen worden gecombineerd
- contacten met bedrijven kunnen worden gekoppeld aan beide zaken
- projecten met het werkveld kunnen voor de Ad en deeltijd worden afgestemd
- studenten die de Ad behalen, kunnen aan het werk gaan en vervolgens in deeltijd de Bachelor afmaken (duaal kan ook...).

Opmerking: Een punt dat wellicht in de komende discussie dient te worden gezien is of het post-Ad-deel, dus het resterend programma (als dat niet gelijk is aan gewoon de twee laatste jaren van de Bachelor) ook apart kan worden geaccrediteerd. Het zijn op zich zelfstandige delen, met een eigen profiel, invulling, afstudeerfase, enz.

8 Andere producten die binnen een RAC kunnen worden aangeboden

Op het gevaar af al in een vroeg stadium een RAC 'op te tuigen' met allerlei aanvullende mogelijkheden om de doelgroepen te bedienen, hier toch een kort lijstje met degelijke producten. Op termijn kan alles worden bekeken op z'n haalbaarheid, en op het passen binnen de wijze waarop het RAC zich wil profileren.

- Aanbieden van opleidingen die als Hoger Bedrijfsdiploma aan te merken zijn, als spin-offs van de hbo-Associate-programma's – vooral samen te doen met de betrokken ROC's die daarvan een groot deel voor hun rekening kunnen nemen.
- Aanbieden van onderdelen van de opleidingen die binnen een RAC zijn, in een private setting, en waarvoor samenwerking bestaat met de private delen van de eigen hogeschool, en externe private hogeschool, een private aanbieder van onderwijs dan wel een privaat onderdeel van een mbo-instelling die participeert in het RAC.
- Aanbieden van modules/onderdelen van Ad-programma's, met een specifieke doelgroep nl. degenen die een aantal jaren daarvoor deze Ad hebben gedaan, niet opteren voor het behalen van een Bachelorgraad, maar binnen hun functie de behoefte hebben om hun competenties te actualiseren. Zij volgen dan van het in de tussentijd vernieuwde Ad-programma de belangrijkste kernmodules, om zo weer 'up-to-date' te zijn.

Opmerking:

Je zou de laatste optie ook kunnen bezien in het licht van een vorm van 'persoonscertificatie'. Dat wil zeggen dat voor de baan het noodzakelijk wordt geacht om periodiek de kennis van zaken te

verfrissen, om bekwaam te blijven. Dat kan op verschillende manieren, en een daarvan is het volgen van de vernieuwde modules van de Ad die in het verleden is gevolgd.

9 Welke zaken lenen zich voor landelijk overleg?

Er zullen steeds meer initiatieven worden ontplooid rond de vorming van RAC's. Dat zal gebeuren binnen de geledingen van de Vereniging Hogescholen, als het vooral gaat om het beleid, de strategie en het inspelen op de afspraken die met de overheid zijn en worden gemaakt. Binnen de doelstelling van de Leido Academy past evenwel het bezien hoe inhoudelijk de RAC's hun vorm kunnen krijgen, en daarbij past een zekere aanpak met themagroepen. We lopen hier de mogelijkheden langs, als basis voor verder overleg met de betrokkenen

Aspecten

In eerste instantie kan worden bezien welke aspecten zich in het algemeen lenen voor het landelijke overleg. Deze aspecten zullen in gezamenlijkheid worden vastgesteld, met betrokkenen.

Hier alvast een aantal mogelijke aspecten:

- Aansluiting mbo-hbo (vorm, inhoudelijk, keuzedelen, verantwoordelijkheden)
- Wet- en regelgeving – specifiek te hanteren voor RAC's wellicht
- Kwaliteitszorg
- Samenwerking werkveld
- Doelmatigheid – gericht op de verantwoordelijkheid van een landelijk netwerk RAC's
- Financiering
- Flexibilisering
- Doorstroom Associate-Bachelor (meerdere aspecten: inhoudelijk, management, begeleiding, enz.)
- Kansrijke sectoren / topsectoren
- Samenwerking met gemeentes en provincies
- Voorbereiding / studiekeuzecheck
- Aansluiten bij andere ontwikkelingen waarbij de Ad een rol kan spelen.

Thema's

Om het overleg hanteerbaar te laten zijn zullen de aspecten dienen te worden geordend en gebundeld, om te komen tot een aantal duidelijke thema's. Te denken valt aan 4 tot 7 thema's.

Als dat is gebeurd, kan aan alle RAC's resp. regionale samenwerkingsverbanden die daarvoor opteren, worden gevraagd op welke thema's ze intekenen, om leden van een themagroep te leveren.

	Thema 1	Thema 2	Thema 3	Thema 4	...	...
RAC 1	X		X	X		X
RAC 2	X	X	X		X	X
RAC 3	X		X		X	
RAC 4	X			X		X
...	X	X	X		X	
...		X		X		X

Landelijk en regionaal

In principe gaan we voor Leido Academy uit van landelijke themagroepen. Maar in de komende periode zal moeten blijken of het ook handig is om meer regionaal (delen van het land) te gaan werken, en of daarvoor ondersteuning nodig is.

10 Nog een aantal andere gedachten

Hier nog een paar aanvullende zaken, niet om direct vanaf het begin in de discussies mee te nemen maar om wel in het achterhoofd te houden.

'Workforce Development Institute' binnen een RAC

Er wordt nadrukkelijk bezien hoe werknemers kunnen worden opgeschoold, bij bedrijven en organisaties die met het RAC een overeenkomst sluiten over het hoe en wat.

Dat wil zeggen dat er verschillende trajecten mogelijk zijn:

- Cursussen, trainingen en modules verzorgen – leidend tot vrijstellingen als iemand de gehele Ad kan gaan doen;
- Aanbieden van het HBd, als deel van de Ad – ook mogelijk als opstap naar de gehele Ad dan wel naar de Bachelorgraad (resterend programma);
- Vormen van werkend-leren, waarbij het behalen van certificaten niet nadrukkelijk is gericht op het later behalen van een formeel diploma;
- Ontwikkelen van trainingsprogramma's waarbij het RAC het niveau garandeert.

Toegepast onderzoek

Ook binnen de hbo-Associate hoort toegepast onderzoek, met een specifieke aanpak. Dat wil zeggen dat samen met het regionale bedrijfsleven wordt gezien welke vormen van onderzoek passen bij projecten en stages van studenten. Deze worden deels voorbereid binnen de opleiding en ook uitgevoerd in het eigen gebouw, in combinatie met activiteiten bij het bedrijf.

Binnen het RAC-gebouw of binnen bepaalde afdelingen waar Ad's zijn ondergebracht is daarvoor ook fysieke ruimte gemaakt.

Flexibiliteit in aanbod

Hier een paar kanttekeningen van zaken die vallen onder 'flexibiliteit':

- Voor de hbo-Associate zal de mogelijkheid komen om te kijken of het aantal studenten elk jaar wel voldoende is, en of het daarom handig is om de twee of drie jaar met een groep te starten. Dat wil zeggen dat ook moet worden bekeken wanneer met het daarbij behorende resterende programma leidend tot de Bachelorgraad wordt gestart.
- In een land als Canada wordt gesteld dat als het percentage dat met een diploma van een College aan het werk komt onder een vooraf afgesproken grens daalt (bijvoorbeeld 80%), het programma dient te worden aangepast. De relevantie is dan kennelijk niet voldoende meer. Een tweejarige hbo-Associate kan dan ook sneller worden behandeld dan een vierjarige Bachelor – en dat geldt ook voor het resterende programma na de Ad (zeker als het ook een eigen vorm van accreditatie kent).
- Het gaan werken met een voucher-systeem voor deeltijdse opleidingen (bepaalde sectoren) kan de mogelijkheid bieden voor Ad's binnen een RAC om meer gespreid de opleiding aan te bieden.
- Er kunnen contracten met bedrijven worden gesloten over het aannemen van Ad-afgestudeerden in een werkend-leren-traject, volledig te betalen door het bedrijf, leidend tot de Bachelorgraad. Als deze graad binnen de daarvoor afgesproken tijd wordt behaald, is er een baangarantie, waarbij de gemaakte kosten voor de studie kunnen worden verrekend met het salaris dat daarna wordt verdiend.
- Er is een duidelijk beleid om voor bepaalde brede beroepen te streven naar het aanbieden van twee bij elkaar passende Ad-programma's, na elkaar te volgen. Denk daarbij aan 'techniek en zorg' of 'Techniek/welzijn/... en Management/Ondernemerschap', en andere interessante combinaties.

Internationalisering

Omdat met een RAC een herkenbare entiteit ontstaat kan ook verder worden gezien of vormen van internationalisering mogelijk zijn. Dat kan binnen de Ad zelf, maar ook kunnen afgestudeerden met dat diploma op zak elders een (deel van de) Bachelor doen. Tevens kunnen joint degree programma's worden ingericht.

STUDIEDAG 3 NOVEMBER OVER 'RAC-VORMING'

De ontwikkelingen rond de vorming van Regionale Associate Colleges gaan op dit moment erg snel. Daarom is besloten om op 3 november een landelijke studiedag te houden over de RAC's en de mogelijkheden die het inzetten van een dergelijke 'entiteit' met zich meebrengen voor een hogescholen en de partners die er zijn voor de aansluiting.

Mocht u dus interesse hebben in dit onderwerp, reserveer alvast de datum in de agenda. In de komende nieuwsbrieven houden we u op de hoogte.

LEERGANG ROND REGIONALE ASSOCIATE COLLEGES EN DE HBO-ASSOCIATE

Met de verdere invoering van de hbo-Associate en de RAC's komen er allerlei interessante mogelijkheden voor het vormgeven van de leerlijn: mbo-4 / hbo-Associate / hbo-Bachelor. Het optimaal kunnen hanteren van flexibele leerwegen is de grootste uitdaging voor de komende jaren, gelet op de dynamiek in het werkveld, de snel stijgende vraag naar kortere opleidings-trajecten en de bewustwording bij studenten voor het volgen van studies met een duidelijke 'value for money'. Daarom zal er in het komende studiejaar een leergang worden aangeboden – met een meer op deze zaken gerichte benadering dan we eerder in gedachten hadden voor een dergelijke scholing voor degenen die met de hbo-Associate en RAC's bezig zijn of willen gaan.

De bijeenkomst op 3 november kan in dit kader worden gezien als een algemene 'aftrap', voor iedereen die interesse heeft.

Eind mei zal een aparte nieuwsbrief over de leergang verschijnen, met allerlei praktische zaken. Hier alvast een aantal zaken die alvast kunnen worden meegegeven:

- Het gaat om een zevental bijeenkomsten, verspreid over de maanden december 2015 tot en met juni 2016.
- Onderwerpen die onder meer aan de orde zullen komen, zijn:
  - Mogelijkheden voor het inzetten van hbo-Associate
  - Regelingen rond de Ad en RAC (doelmatigheid / niveau / accreditatie)
  - Samenwerking mbo-hbo
  - Vormgeving doorlopende leerlijnen
  - HBO-Associate en private constructies
  - Inrichting van programma's voor de Ad
  - Keuzedelen binnen mbo-4, gericht op de Ad
  - Management van een RAC
  - Duale vormen van een Ad, samenwerking met het bedrijfsleven
  - Flexibilisering en daarvoor beschikbare mogelijkheden
  - Internationalisering.
- Deelname is mogelijk voor degenen die zich bezighouden met het managen van een hbo-Associate-opleiding en van een (in te richten) Regionaal Associate College.
- Er zal sprake zijn van een interactieve aanpak, met gebruikmaking van zoveel mogelijk praktijkvoorbeelden en zaken waar de deelnemers tegenaan lopen.

---

2 ELECTIVES IN VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING PROGRAMMES AT LEVEL 4

From 2016 on students in VET can take electives as part of a programme at level 5, to prepare them for the start in higher education. Leido has taken the initiative in 2013 to have a national working group to discuss the possibilities for national electives, also with the focus on the Associate degree, where offered by HEIs.

Here the text of a document with information about the current situation.

(source: www.leidoacademy.nl)

Algemeen

In de kwalificatiestructuur is ruimte om voor opleidingen op het niveau van mbo-4 keuzedelen op te nemen die gericht zijn op de voorbereiding op het hbo. In de afgelopen anderhalf jaar is op verschillende fronten bekeken hoe te komen tot dergelijke KVH's, naast het formele overleg van

de kenniscentra. Op basis van de betrokkenheid bij de doorstroom mbo-hbo en de vormgeving van doorlopende leerlijnen is daarbij een zgn. brede landelijk overleggroep keuzedeel (BLOK) tot stand gekomen, met experts vanuit het LICA (Landelijk expertise- en Informatiecentrum Aansluiting hbo) en LEIDO (landelijk netwerk rond levenlang leren incl. de Associate degree).

De BLOK is aangevuld met deskundigen vanuit een aantal kenniscentra waarvoor de doorstroom een belangrijk punt is, gelet op de aantallen mbo'ers die opteren voor het hbo. BLOK heeft regelmatig overlegd, met als doel gerichte voorstellen te doen voor de inrichting van de aansluiting mbo-hbo met een optimaal gebruik van de mogelijkheid om KVH's in te zetten.

Resultaten

Dit alles heeft geresulteerd in een algemeen gedragen proces om te komen tot een drietal soorten KVH's:

- KVH-I, een algemeen mbo-hbo-breed keuzedeel van 240 sbu's, gericht op algemene zaken die de kans op studiesucces in het hbo kunnen vergroten.
- KVH-II, een sectorbreed keuzedeel van eveneens 240 sbu's, met onderdelen die voor de betreffende sector een start in het hbo kan optimaliseren en de kans op het behalen van de propedeuse groter maakt.
- KVH-III, een keuzedeel van 240 sbu's dat heel specifiek aan een of twee mbo-kwalificaties kan worden gekoppeld als zonder meer duidelijk is dat vanuit het grootste deel van de mbo-populatie doorgaat naar het hbo (gezien zaken als doelmatigheid en werkgelegenheid, landelijk dan wel regionaal).

Voor KVH-I heeft KCHandel een dossier ontwikkeld. Dat stuk is inmiddels door de Toetsingskamer van de SBB geaccepteerd en vervolgens door verschillende kenniscentra als zodanig als 'keuzedeel hbo' aan mbk-4-kwalificaties toegevoegd.

Invoering verder van KVH-I

Binnen BLOK is voorgesteld om KVH-I landelijk te koppelen aan mbo-4-kwalificaties, als zijnde het landelijke format (het 'wat'). Deze mening wordt breed gedeeld, voor zover valt na te gaan bij alle partijen, maar wordt in ieder geval gesteund door de Toetsingskamer. Dat betekent dat in regionale samenwerkingsverbanden mbo-hbo op basis daarvan kan worden gewerkt aan een nieuwe opzet per 2016 ten aanzien van de wijze waarop hogescholen een bijdrage kunnen leveren aan de voorbereiding op het hbo. Dat betekent een transformatie ten aanzien van de huidige situatie waarbij gebruik wordt gemaakt van het vrije deel, maar waarbij straks elk keuzedeel onder het examen valt (niet onder de zak/slaag-regeling).

Het is de bedoeling dat BLOK (met mensen vanuit het LICA en LEIDO, aangevuld met experts op het gebied van de aansluiting) dit proces op een nader vast te stellen wijze zal blijven volgen, om waar nodig en mogelijk uitwisseling van ervaringen te kunnen realiseren.

Schrijfgroep voor meo-heo

Op initiatief van BLOK is begin 2014 een landelijke schrijfgroep ingesteld met vertegenwoordigers vanuit het meo en heo, met als opdracht te komen tot een 'servicedocument' waarin voorstellen worden gedaan voor het gebruik van KVH-1 in regionale samenwerkingsverbanden voor de sector economie.

Op die manier valt ook te bezien of KVH-I concreet naar een effectieve programmering in de kwalificatie kan worden vertaald en wat de mogelijkheden zijn voor onderdelen ervan die in gezamenlijkheid door mbo en hbo zijn te verzorgen. Op die wijze wordt het draagvlak voor KVH-I vergroot en kunnen onderwijsinstellingen dit keuzedeel ook concreet in regionale convenanten opnemen.

Actualisering KVH-I

Een neveneffect van de werkzaamheden van genoemde schrijfgroep is dat duidelijk zal worden of het format (dossier) werkbaar is dan wel of bepaalde onderdelen eigenlijk moeten worden aangescherpt resp. aangepast.

De afspraak binnen BLOK is gemaakt dat indien er aanzetten dienen te worden gegeven voor een volgende versie van KVH-I dit in 2015 kan leiden tot een voorstel aan SBB (gelet op de

nieuwe situatie waarbij de kenniscentra opgaan in de SBB-organisatie) om per 2016 die actuele versie in het mbo-systeem op te nemen. Maar zoals nu KVH-I is geformuleerd, biedt het uitstekende kansen om het keuzedeel in te zetten en aan te bieden aan mbo-studenten die hun hbo-studie een goede start willen geven.

Stand van zaken KVH-II en KVH-III

Op dit moment is er een concept-versie voor KVH-II, gericht op de sector techniek, met o.a. aandacht voor wiskunde. Het idee is dat deze KVH-II in de komende periode zal worden bijgewerkt, met het oog op goedkeuring. Maar tevens kan worden bezien of een KVH-II voor de sector economie een optie is. De eerste signalen wijzen wel daarop, met aandacht voor rekenen/wiskunde en onderdelen die vallen onder de noemer 'economie'. Zodra hierover meer bekend is, zal vanuit BLOK hierover naar alle betrokken partijen worden gecommuniceerd, uiteraard in afstemming met de kenniscentra.

---

3 FLEXIBILITY IN VET: IDEAS... ALSO FOR HIGHER EDUCATION?

In the governmental letter about 'lifelong learning'(October 2014) a range of ideas about getting more flexibility in Vocational Education and Training is mentioned. Some of them are similar to what has been proposed for Higher Education but the most interesting point of view is looking for individuals to make the most of doing a study. It is not about what can't be done (sorry, 90% is OK but no diploma...), but on what is important in a personal way and for opening new opportunities on the labour market (what is OK... giving certificates).

In this way the student (and for sure employees, people looking for a job...) can put more in the centre of a learning pathway, to take decisions about getting a full degree at a moment that the effort for completing the programme is relevant. It is in that way also a positive approach for youngsters who are not able to complete a study programme for all kinds of reasons, dropping out (a negative experience...), but being aware of the option – being some years older and living in different circumstances – to go back to school...

From: LeiDocument 44, about the LLL-letter, published by the government in October 2014 (source: www.leidoacademy.nl)

Meer ruimte voor maatwerk in het middelbaar beroepsonderwijs

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) speelt een cruciale rol in het opleiden van vakkrachten die nodig zijn voor onze economie. Dat geldt niet alleen voor jongeren die vanuit het voortgezet onderwijs het mbo instromen. Ook voor herintreedsters en volwassenen die hun loopbaan een andere wending willen of moeten geven biedt het mbo kansen.

De voorstellen met betrekking tot het mbo geven een interessante inkijk in hetgeen de overheid wil gaan doen dan wel laten doen. Nu is het zo dat vanaf 2016 met nieuwe kwalificaties zal worden gewerkt, en dat is al een hele klus op zich. Er tevens mee gaan werken in een meer flexibele vorm is dan op zich een uitdaging, maar wel goed als het meteen met die algemene invoering wordt meegenomen. Dat wil zeggen dat er snel besluiten moeten worden genomen, om dit mogelijk te maken.

Verder hebben we van onze kant niet de vrijheid genomen om alles van kanttekeningen te voorzien. Via andere wegen en activiteiten, gericht op het mbo, zullen we u in de komende maanden op de hoogte houden van ontwikkelingen die passen in de vormgeving van de aansluiting en doorstroom mbo-hbo, naar Ad en Bachelor.

Als gevolg van technologische ontwikkeling en globalisering lijken beroepen in het middensegment op de arbeidsmarkt onder druk te staan en er zijn aanwijzingen dat de beroepsbevolking op

de niveaus 2/3 zich in een relatief kwetsbare positie bevindt. Voor deze groep volwassenen wordt scholing met het oog op duurzame inzetbaarheid nog belangrijker dan het al is.

Om het aanbod van opleidingen voor volwassenen aantrekkelijker te maken neemt het kabinet de volgende concrete maatregelen, waarmee meer ruimte wordt geboden voor modulair onderwijs-aanbod en voor vernieuwende opleidingen. Ook zal het kabinet meer ruimte bieden voor opscholing in het middensegment.

1. Meer ruimte voor modulair aanbod en vernieuwende opleidingen

Het kabinet maakt het vanaf schooljaar 2016-2017 mogelijk dat mbo-instellingen door de overheid erkende certificaten met credits afgeven aan volwassenen. De certificaten kunnen worden afgegeven voor onderdelen van bestaande kwalificaties in de landelijke kwalificatiestructuur en zijn gericht op het vergroten van de vakbekwaamheid en arbeidsmarktpositie van volwassenen. Dit maakt het voor potentiële werkgevers en opdrachtgevers beter inzichtelijk over welke bekwaamheden iemand beschikt (voor zover het geen diplomagericht traject betreft). Daarbij is van belang dat een wildgroei aan certificaten wordt voorkomen en dat de waarde van een door de overheid erkend certificaat duidelijk is voor werkgevers. De door de overheid erkende certificaten worden niet door de overheid bekostigd.

De vraag is op welke wijze de overheid zal overgaan tot het erkennen van certificaten. Het zijn onderdelen van reguliere kwalificaties die met een certificaat worden bekroond, maar er zal wel meer nodig zijn. Er moet een procedure komen, waarmee er een link wordt gelegd met het NLQF, het raamwerk dus met niveaus. Gaat de SBB die erkenning aanvragen bij het NCP van het NLQF? Worden de onderdelen landelijk vastgesteld of per regio – want de programmering van een kwalificatie is aan de mbo-instellingen zelf, dus daarmee ook de vorm waarin de eenheid is te behalen...?

Let overigens op de mededeling dat er geen bekostiging is voor deze certificaten, dus degenen die alleen een stuk willen volgen, moeten zelf de beurs trekken. Hoe wordt echter omgegaan met werkenden die zich inschrijven voor de gehele opleiding, en alleen stukken volgen of uitvallen en op basis van de wel behaalde modules certificaten in ontvangst mogen nemen: moeten ze alsnog betalen voor het genoten onderwijs?

Met de pilotprojecten ECVET (European Credit System for Vocational Education and Training) is in de zorg en de techniek reeds ervaring opgedaan in het modulair opbouwen van delen van opleidingen. Ook kan het van meerwaarde zijn voor volwassenen voor wie het verwerven van vaardigheden taal of rekenen op het niveau van een mbo-niveau 2/3 een te grote uitdaging blijkt, maar voor wie individuele onderdelen van een kwalificatie op een dergelijk niveau wel haalbaar zijn. Om de transparantie van opleidingen te vergroten zal het vanaf schooljaar 2016-2017 mogelijk worden om de onderdelen waarvoor een certificaat kan worden afgegeven in te schalen op de niveaus van het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Hierdoor wordt het gemakkelijker om in nationaal en internationaal verband inzichtelijk te maken over welk werk- en denkniveau iemand beschikt.

Interessant dat hier het fenomeen ECVET opduikt. Tot nu toe zijn er wel experimenten mee uitgevoerd, maar het draagvlak voor de invoering van 'studiepunten' in het mbo is op dit moment wel zeer bijzonder smal... Daarbij is er geen bekostiging en zal het benoemen van onderdelen met een erkend certificaat van een mbo-instelling een voorgeschreven programmering eisen nl. de inhoud ervan in een zo effectief mogelijke vorm aanbieden. Daarmee zullen die onderdelen een eigen leven gaan leiden.

Met de vernieuwing van de kwalificatiestructuur en de introductie van keuzedelen krijgen mbo-instellingen meer ruimte om in het aanbod van opleidingen rekening te houden met de wensen van volwassenen en de vraag van de arbeidsmarkt. De keuzedelen kunnen elke drie maanden worden vastgesteld waardoor snel op veranderende omstandigheden kan worden ingespeeld. De

mogelijkheid tot het afgeven van door de overheid erkende certificaten gaat ook gelden voor de keuzedelen. Onderwijs gericht op uitsluitend het behalen van keuzedelen wordt niet door de overheid bekostigd.

In de regeling voor keuzedelen staat vermeld dat er geen niveau aan de keuzedelen zal worden gekoppeld, zodat elke mbo'er de keuze heeft uit het gehele aanbod – tenzij duidelijk is dat een bepaald keuzedeel voortbouwt op de delen basis en profiel. De erkenning kan dus niet in alle gevallen een niveau-aanduiding gaan inhouden.

De vernieuwde kwalificatiestructuur zal grondig worden geëvalueerd om te bezien of de wenselijke flexibilisering van het beroepsonderwijs ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Om zoveel mogelijk flexibiliteit te bieden komt er voorts vanaf schooljaar 2016-2017 experimenteerruimte voor innovatieve opleidingen die bestaan uit onderdelen van bestaande kwalificaties. Voorwaarden om aan dit experiment deel te nemen is dat de bestaande kwalificaties onvoldoende ruimte bieden om dergelijke vernieuwende opleidingen vorm te geven en dat perspectief bestaat op een baan. Het gaat bijvoorbeeld om vernieuwende combinaties van (delen van kwalificaties) van technische en zorgopleidingen of juist groene en technische opleidingen. Bij de uitwerking van dat experiment wordt het model van tech levels zoals dat in het Verenigd Koninkrijk bestaat meegenomen. In het Verenigd Koninkrijk is het mogelijk om een nieuwe opleiding te starten als vijf werkgevers hebben aangegeven dit wenselijk te vinden. Bij de vormgeving van het experiment zal geborgd moeten zijn dat de opleiding niet alleen goed aansluit bij de huidige vraag van het bedrijfsleven, maar studenten ook leert omgaan met een veranderende arbeidsmarkt.

Zonder meer interessant...

Vanaf schooljaar 2015-2016 maakt het kabinet het mogelijk om te experimenteren met een gecombineerde leerweg bol-bbl. Dit experiment maakt het ook voor volwassenen beter mogelijk om over te stappen naar een sector met een beter carrièreperspectief. Ook herintreedsters kunnen zo beter inzetbaar worden. In dit experiment volgt de deelnemer het eerste deel van de opleiding op school (bol) om vervolgens het diploma te behalen bij de nieuwe werkgever die het onderwijs in het beroepsbegeleidende (bbl) deel van de opleiding verzorgt.

Wat in het hbo al kan, een duale opleiding waarbij het eerste deel in een voltijdse vorm kan worden gevolgd, wordt dus nu ook mogelijk in het mbo. Kunnen mbo en hbo dus over en weer van leren... Overigens: Waarom de vrouwelijke vorm wordt gebruikt voor iemand die 'herintreedt' is niet geheel duidelijk overigens. Er zijn toch ook huismannen?

2. Meer ruimte voor opscholing van vakmensen in het middensegment

Om de positie van volwassenen met mbo-niveau 2/3 op de arbeidsmarkt te versterken, verkent het kabinet in samenwerking met de branches nut, noodzaak en mogelijkheden van een uitbreiding van verkorte, diplomagerichte opleidingstrajecten op niveau 4. De structuur van de nieuwe kwalificatiestructuur biedt reeds mogelijkheden voor eenjarige opleidingen op niveau 4. In deze verkenning zal worden onderzocht hoe om te gaan met de vereisten voor taal en rekenen binnen het mbo. En in de verkenning zal ook de vraag worden betrokken of een dergelijke opleiding van meerwaarde kan zijn voor het bevorderen van de doorstroom van jongeren met een diploma op niveau 2 of 3 naar niveau 4.

Zou hiermee een nieuwe markt gaan ontstaan voor Ad-aanbieders in het hbo? De opmerking over rekenen en taal klinkt wat mysterieus, aangezien de argeloze lezer zal denken: Er dient toch te worden voldaan aan de eisen die gelden voor een diploma op een bepaald niveau?

Het kabinet verkent ook de mogelijkheden om het op experimentele basis mogelijk te maken om studenten die hebben deelgenomen aan de derde leerweg en die tijdens deze niet door de overheid bekostigde opleiding alle onderdelen hebben behaald behalve de eisen voor taal en/of reke-

nen, een door de overheid erkend certificaat uit te reiken (de derde leerweg kent geen urennorm). In de verkenning zal, vanuit het belang dat wordt gehecht aan taal en rekenen, worden meegenomen of volwassenen alleen mogen deelnemen indien zij de taal- en rekenen beherrschen op minimaal het niveau van de startkwalificatie. De verkenning van dit experiment zal in overleg met onderwijs, werkgevers en werknemers plaatsvinden.

Een opmerkelijke maar wel op een aantal punten toe te juichen verkenning. Er zou aan mensen die in de private sector alles van een mbo-kwalificatie hebben behaald (aan de leeruitkomsten hebben voldaan) behalve voor rekenen en taal, een overheidserkenning worden kunnen gekoppeld. Voorwaarde is dat er wel is voldaan aan de eisen daarvoor die behoren bij het niveau 2 (startkwalificatie), om niet met een onduidelijk traject te worden geconfronteerd. Wie gaat overigens de examens afnemen voor rekenen en taal? Hoe straks om te gaan met degenen die dit erkende certificaat op niveau 4 behalen, als het gaat om de doorstroom naar een hbo-opleiding?

Met deze maatregelen wordt het middelbaar beroepsonderwijs in staat gesteld om beter rekening te houden met de vraag van volwassenen. Daarbij wijzen we erop dat het duale onderwijs in het mbo verder ontwikkeld is dan in het hoger onderwijs. De vrije locatiekeuze in het mbo, die niet geldt in het hoger onderwijs, draagt hier ook aan bij. Bij duaal onderwijs is de vrager aan zet; achter elk opleidingstraject zit een werkgever waar de volwassene werkzaam is. Het bekostigde en niet-bekostigde onderwijs bedienen daarbij elk hun eigen doelgroep. Het niet-bekostigde onderwijs heeft daarvoor met bijvoorbeeld de derde leerweg ook veel ruimte. De beschikbare publieke middelen worden zo op een doelmatige wijze ingezet. De uitdaging in het bekostigde beroepsonderwijs is juist het realiseren van een beweging van concurreren naar samenwerken met een arbeidsmarktrelevant opleidingsaanbod.

Hogescholen: even lezen hetgeen hierboven staat over duaal onderwijs!

Het kabinet volgt nadrukkelijk de ontwikkelingen in het opleidingsaanbod voor volwassenen. Mochten de ingezette maatregelen onvoldoende soelaas bieden en de (eerste) ervaringen met experimenten met vraagfinanciering in het hoger onderwijs succesvol zijn, dan zal het kabinet welwillend kijken naar de mogelijkheid van experimenteren met vraagfinanciering in het mbo-aanbod voor volwassenen.

Er ligt hiermee een uitdagende opdracht op tafel voor het hbo: graag de experimenten goed aanpakken... zodat ook het mbo met vraagfinanciering aan de slag mag gaan. Het lijkt daarom handig om de verschillen die er zijn binnen beide sectoren goed op een rijtje te zetten, zodat op voorhand helder is welke kritische succesfactoren van wederzijds belang zijn.

Met de hiervoor genoemde maatregelen wordt nog meer flexibiliteit in het beroepsonderwijs gecreëerd waar de motie van de leden Lucas (VVD) en Jadnanansing (PvdA) ook om heeft gevraagd.²⁰ Voor de zomer van 2015 komt het kabinet in lijn met deze motie met voorstellen voor versterking van de flexibiliteit van het beroepsonderwijsbestel. (*Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 33880, nr. 5.*)

Daarnaast komt het kabinet voor het einde van dit jaar met een plan van aanpak onderwijs voor jongeren in een kwetsbare positie.

Een plan van aanpak zoals in de laatste zin bedoeld, is zeker hard nodig.

Meer ruimte voor leren in het werk

Om te komen tot een echte leercultuur is het essentieel, maar niet voldoende als instellingen in het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs meer maatwerk gaan leveren. Primair zijn werkenden en werkgevers immers zelf aan zet om te investeren in het op peil houden en aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden. Een echte leercultuur vraagt om een omslag in het denken van werkzoekenden, zelfstandigen, werknemers en werkgevers.

Individueen zullen veel meer dan nu het geval is zelf de regie moeten nemen om tijdens de carrière te blijven investeren in hun inzetbaarheid. Dit is niet alleen noodzakelijk om tot pensionering productief in te werken, maar ook essentieel om elders aan de slag te gaan met het oog op de toenemende dynamiek op de arbeidsmarkt. Dit vraagt om maatregelen die intersectorale mobiliteit bevorderen, de onderwijsdeelname gericht op brede, duurzame inzetbaarheid van volwassenen stimuleren en het creëren van een leerrijke werkomgeving stimuleren.

Het individu als ondernemer van het eigen leven lang leren...

Praktijkvoorbeeld Achmea

Achmea investeert in de langdurige en brede inzetbaarheid van haar medewerkers. Zo worden medewerkers zonder startkwalificatie in de gelegenheid gesteld alsnog een diploma te behalen. Achmea werkt hierbij samen met NCOI. Opleidingstrajecten worden zo efficiënt en flexibel mogelijk ingericht, waarbij ook de werkplek wordt benut in de bbl-trajecten. Van de 1500 medewerkers zonder startkwalificatie maken er ongeveer 150 gebruik van de geboden mogelijkheden.

THEME 2: STATEMENTS FOR THE LLL-FORUM

Here a list of statements, related to theme 2:

6. The identity of a RAC has to be an official one in 2018.
7. The electives in the VET4 programmes have to be based on a combination of work and study, if they are focusing on transfer to an Associate degree programme.
8. The HBd is a missink link in the Dutch system.
9. Developments in VET and HE have to be coordinated, if relevant for the transfer from VET to HE.

Theme 3: LLL pathways

Towards a relevant educational provision

This theme is for most of the topics also covered by the other themes. That's why we are mentioning just a few possibilities for having a good, effective provision of education in the Netherlands.

1 CDHO

The CDHO is the Efficiency Commission for Higher Education in the Netherlands. This commission advises the minister for education about new formal programmes, to be funded by the government. The private institutions are free to offer their programmes, new, all over the country. The CDHO is not involved in the provision of non-formal programmes.

(source: www.cdho.nl)

Welkom op de website van de CDHO

De Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs adviseert de Minister van OCW en de Staatssecretaris van EZ gevraagd en ongevraagd over de doelmatigheid van het bekostigde hoger onderwijsaanbod. Aanvragen voor nieuwe opleidingen, verplaatsingen en nevenvestigingen beoordeelt de commissie op basis van de [Beleidsregel doelmatigheid hoger onderwijs 2014](#).

In geval van bestuurlijke en institutionele fusies onderzoekt de CDHO of de daadwerkelijke variatie van het opleidingsaanbod in stand blijft en brengt zij hierover advies uit aan de verantwoordelijke bewindspersoon van het departement van OCW en EZ. De commissie voert tevens sectorale analyses uit en adviseert de departementen op basis van de conclusies van deze rapporten.

Op deze website vindt u alle benodigde informatie om een aanvraag macrodoelmatigheid of een fusieverzoek in te kunnen dienen. Zo treft u een beschrijving aan van de [aanvraagprocedure macrodoelmatigheid](#) en de [aanvraagprocedure fusietoets](#). Tevens kunt u de hiervoor vereiste documenten, zoals kaders en formulieren, raadplegen via het menu [downloads](#).

De actuele status van uw aanvraag kunt u volgen via de pagina aanvragen. Indien de informatie op de website uw vraag niet (afdoende) beantwoordt dan kunt u [contact](#) opnemen met de CDHO.

Taken

De Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs (CDHO) is ingesteld per 1 juli 2009. Sindsdien adviseert zij de Minister van OCW en de Minister van EZ over aanvragen macrodoelmatigheid.

Op grond van de Beleidsregel Doelmatigheid Hoger Onderwijs adviseert de CDHO de Minister bij aanvragen toets macrodoelmatigheid van hogescholen en universiteiten inzake:

- Nieuwe opleidingen;
- Nieuwe vestigingsplaatsen;
- Verplaatsing van bestaande opleidingen;
- Samenvoeging van bestaande opleidingen;
- Fusietoetsen;
- Subsidietrajecten;
- Herordeningsoperaties.

Daarnaast brengt de CDHO op verzoek van de Minister advies uit over ontwikkelingen op het gebied van de macrodoelmatigheid en de (mogelijke) effecten hiervan op het beleid en voert zij op verzoek van de Minister sectorale doorlichtingen uit van het bestaande opleidingsaanbod.

De Minister van OCW en de Minister van EZ maken vanaf 7 juli 2011 besluiten macrodoelmatigheid en bijbehorende adviezen van de CDHO openbaar op grond van artikel 8 jo. 9 Wet Openbaarheid van Bestuur. De CDHO ondersteunt de Ministers bij deze taak door besluiten en adviezen te publiceren op deze website. De CDHO is zelf niet verantwoordelijk voor de openbaarmaking of voor de inhoud van openbaargemaakte besluiten.

2 ROLE OF THE MUNICIPALITY (CITY, VILLAGE...).

More and more the municipality is responsible for the education of youngsters, as part of a 'package' for: 'social care, health care, social inclusion, welfare, disabled people and work, education, connection between education and regional labour market, and so on'. The budgets have been for a long, long time in the hands of the government and in the ministries, but from 2015 on it will be a matter for the Board of a municipality (Mayor and Aldermen), to decide about where is the money going to...

In the coming discussions (and also the LLL-Forum) we will try to involve the Dutch Association of Municipalities (VNG).

(Source: www.vng.nl)

Wegwijzer aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt

Bent u er zeker van dat uw schoolgaande jeugd straks een goede plek op de arbeidsmarkt vindt? Zijn er overal in uw gemeente voldoende stageplekken voorhanden? Maken bedrijven in uw gemeente zich zorgen over de vraag of er wel voldoende aanbod van goed geschoolde jongeren? Wat gaat er allemaal veranderen bij de aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt vanwege de 3 decentralisaties? Welke rol verwachten praktijkscholen en vso-scholen van uw gemeente in het toeleiden van hun leerlingen naar werk?

Mogelijke oplossingsrichtingen

Binnen uw gemeente en ook de desbetreffende arbeidsmarktregio waar deze zich in bevindt, zullen ongetwijfeld deze en nog andere vragen van deze strekking gesteld worden. Van wethouders vanuit de domeinen van onderwijs en arbeidsmarkt zal veel verwacht worden om hier antwoorden op te vinden. Deze wegwijzer is bedoeld om u op weg te helpen bij het zoeken naar mogelijke oplossingsrichtingen voor uw gemeente en uw regio.

Economische tegenwind

De economische tegenwind is in Nederland nog niet gaan liggen. En dit levert serieuze bedreigingen voor een succesvolle aansluiting van onderwijs aan arbeidsmarkt die we allemaal wensen. Zoals we ook zien aan de opgelopen jeugdwerkloosheid. Een grote groep daarvan heeft te weinig voldoende kennis en competenties in huis en blijft zonder extra aandacht en initiatief helaas kwetsbaar. Maar tevens hebben veel van de jeugdwerkzoekenden wel succesvol hun schoolperiode doorlopen, terwijl de banen er eenvoudigweg niet zijn. En omdat ook erkende leerbedrijven het moeilijk hebben, vinden jongeren in het MBO steeds moeilijker een stage- of leerwerkplek welke wel verplicht is om een erkend diploma te kunnen behalen.

Grote veranderingen

Bovenop het economisch ongunstige tij, staan grote veranderingen op de rol ten gevolge van met name de invoering van de Participatiewet (samenvoeging WWB, WSW en een deel Wajong), de transitie Jeugd en AWBZ naar WMO en de veranderingen van het passend onderwijs (betreffende Lwoo, Pro en VSO). Dit biedt wel kansen, maar kent ook zeker bedreigingen.

Maatwerk en onderlinge afstemming

Gemeenten krijgen bij de re-integratie en inkomensondersteuning van werkzoekenden de kans meer maatwerk te leveren dat aansluit bij kansen en mogelijkheden van zowel de werkzoekenden als de lokale en regionale arbeidsmarkt. Verder is bedacht dat gemeenten in staat worden gesteld meer integraal beleid te ontwikkelen en maatwerk te gaan bieden aan hulpbehoevende

jeugdigen en hun ouders. Scholen krijgen de verplichting het ondersteuningsplan voor een ononderbroken ontwikkelingsproces voor kinderen en jongeren met handicap, stoornis of andere beperking, af te stemmen met het beleidsplan jeugdhulp van gemeenten.

Spilfunctie gemeenten

Duidelijk is dat, voor zover ze dat nog niet waren, gemeenten hierdoor op diverse terreinen nog meer de spil worden in de regio op het terrein van een succesvolle aansluiting op de arbeidsmarkt en bij de aansluiting van onderwijs aan arbeidsmarkt.

Focus op de regio

Voor een effectieve aanpak van de mismatch onderwijs - arbeidsmarkt is geen blauwdruk te geven. De aansluiting van onderwijs aan arbeidsmarkt en het aanpakken van bijvoorbeeld de opgelopen jeugdwerkloosheid is bij uitstek een regionale kwestie. De realiteit verschilt per regio en werkbare oplossingen kunnen ook alleen succesvol zijn wanneer deze door samenwerkende partijen in de regio zijn bedacht.

Kansrijke invulling

Gemeenten spelen een zeer belangrijke rol, daar zij al de spil zijn op de regionale arbeidsmarkt en een groot belang hebben bij een kansrijke invulling van onderwijsvoorzieningen, ondersteuning en arbeidstoeleiding. De Regionale plannen van aanpak tegen de Jeugdwerkloosheid (2013-2015) en de nieuwe periode voor ESF 2014 – 2020 bieden daarvoor zeker kansen voor gemeenten.

Verbinden en meer eenheid creëren

Bij al deze vraagstukken in het brede sociale domein wordt het de kunst voor gemeenten om te verbinden en meer eenheid in het gemeentelijke beleid te creëren. Dit om zo de ambities in beeld te kunnen houden. Helder is ook dat met alle bovengenoemde veranderingen gekoppeld aan opgelegde bezuinigingen, het voor gemeenten straks “meer doen met minder” zal worden.

Publiek-private samenwerking: een kansrijke optie

Een beproefde methode om hieraan het hoofd te kunnen bieden is het zoeken van samenwerking met partijen die ook belangen hebben bij succesvolle en werkbare oplossingen. Ook bij de opdracht een betere aansluiting onderwijs arbeidsmarkt tot stand te brengen binnen uw gemeente en uw regio, is het dan ook raadzaam het item publiekprivate samenwerking serieus te overwegen.

Eerder heeft de VNG samen met de ABU (koepelorganisatie voor de uitzendbranche) een argumentenkaart van de voors en tegens laten ontwikkelen die daarbij benut kan worden.

Zie nieuwsbericht en download: [Wel of geen PPS? De Argumentenkaart helpt](#)

Relevante actoren

In uw eigen gemeente en desbetreffende arbeidsmarktregio heeft u op het terrein van de aansluiting onderwijs aan arbeidsmarkt onder meer te maken met de volgende partijen:

- Onderwijsinstellingen (Pro, VSO, VO/VMBO, MBO, HO)
- (Regionale) Sociale en sectorale partners, werkgeversverenigingen, individuele bedrijven, stagebureaus, etc.
- Uitvoeringsorganisaties, als UWV, sociale werkvoorziening, uitzendbureaus
- Het Werkplein, het Werkgeversservicepunt (WSP), het Jongerenloket
- Andere gemeenten in de arbeidsmarktregio

Publicaties, praktijkvoorbeelden, factsheets

- [Handreiking Verbinding passend onderwijs \(VPO\)](#)
- [Kamerbrief over macrodoelmatigheid mbo \(Kamerstuk OCW\)](#)
- [Actieplan mbo Focus op Vakmanschap 2011-2015 \(Kamerstuk OCW\)](#)
- [Databank Praktijkvoorbeelden - aanpak jeugdwerkloosheid \(VNG\)](#)

- [Factsheet Ondersteuning en zorg in het onderwijs \(VPO\)](#)
- [Factsheets Samenhang Decentralisaties \(VNG\)](#) - Het verbinden van (arbeidsmatige) dagbesteding binnen WMO en beschut werk binnen de Participatiewet.

VNG dossiers

- [Integratie en asiel](#)
- [Participatiewet](#)
- [Social Return](#)
- [Samenwerken op de arbeidsmarkt](#)

Extra

This opinion article shows the way how people looking at the measures of the government, trying to make the economic situation better... But politicians are always optimistic... maybe too...

Geen werk en geen banen, ook niet in 2015

dec. 27 / Mike Tomale
Groninger Dagblad / Opinie

Dat het allemaal langzaam aan beter wordt in Nederland weten we. We lezen allemaal de hoo-sanna verhalen van de overheid die al blij zijn met een mager getalletje achter de komma.. Maar laten we vooral kritisch en realistisch blijven.

De crisis heeft er de afgelopen jaren flink ingehakt. Veel mensen zijn hun banen kwijt geraakt en veel bedrijven zijn failliet gegaan of hebben de deuren gesloten, simpelweg omdat open houden geen nut meer had. In het eerste kwartaal van 2013 waren er maar liefst 121.000 banen minder. Vorig jaar rond deze tijd werd iets minder krimp voorspeld maar werd vastgehouden aan een stijging van de werkloosheid in 2014, vooral in Flevoland en Groningen.

Het besteedbaar inkomen is flink teruggelopen doordat de overheid belastingen en accijnzen maar blijft verhogen. De burger mag bloeden voor het perverse gedrag van politici in Den Haag en Europa. Landsbelangen voor het belang van het individu of een overheid die simpelweg te slap is om de lobby van grote multinationals te weerstaan?. Het kapitaal regeert en niet politici.

Afgelopen 5 jaar zijn er door de crisis en de automatisering 154.000 banen verdwenen. Nu zal een positieve wel zeggen dat die robots gemaakt en geprogrammeerd moeten worden, maar laten we eerlijk zijn, de robot vervangt een aantal MBO-er en diezelfde robot wordt niet vervaardigd door hetzelfde aantal MBO-ers.

Begin 2013 werd er al voorspeld dat er alleen al bij de overheid 17.000 banen zullen verdwijnen. Als we dit oprekken naar 2017 zelfs 77-duizend arbeidsplaatsen. Efficiënter te werk gaan door middel van technocratie?

Ondanks de berichten dat het consumentenvertrouwen weer langzaam terugkomt en dat de woningmarkt aantrekt is het nog lang geen tijd om te jubelen. Ik betwijfel zelfs of er weer een tijd van jubelen komt. De arbeidsmarkt zal zich nooit meer herstellen zoals voorgaande jaren. Dan kun je de pensioengrens zelfs optrekken naar 85, meer werk zal er niet door komen.

Sommige politieke partijen proberen u een vette worst voor te houden en u te stimuleren om ook deel uit te gaan maken van de zogenaamde kenniseconomie (paard van Troje). Ga vooral studeren met eigen middelen en zorg dat die 100 duizenden MBO-ers allemaal HBO-ers worden. Over realistische liberalen gesproken....

Ook Reinier Castelein, voorzitter van vakbond De Unie voorspelt dat 2015 voor nog meer misère zal zorgen op de arbeidsmarkt. Castelein legt uit in het AD dat als straks iemand 1 uur per week werkt deze persoon niet meer aangemerkt wordt als werkloos. Het CBS geeft aan dat er op 18 december 2014 ongeveer 630.000 werklozen zijn in Nederland. Volgens de oude internationale definitie was 12 uur de grens waarbij iemand niet als werkloos werd aangemerkt. Wie houdt wie voor de gek?

Feit blijft dat de arbeidsmarkt altijd met vertraging reageert op de langzaam herstellende economie. Het fabeltje dat een overheid voor 100 duizend banen zorgt, is intussen achterhaald. De werkeloosheid stijgt nog steeds met 700 personen per dag! Het houdt niet op...

Aantal mensen met een uitkering: 1 704 570 (CBS – juni 2014)

THEME 3: STATEMENTS FOR THE LLL-FORUM

Here a list of statements, related to theme 3:

10. We have to promote the Ad as an instrument for specific target groups.
  11. A national platform for LLL needs good contacts with the VNG, the organization for Dutch municipalities.
-

Theme 4: LLL communities

Towards genuine partnerships and a shared responsibility

1 NATIONAL PLATFORM LIFELONG LEARNING

For us as Leido the aim of the project to have at the end a national platform for LLL is crucial. The Netherlands is a small country, so it must not so difficult to bring all stakeholders together, to talk about shared targets, ideas, strategies... and with our government about its role in helping them to do their work...

The network that is managed by Leido since 1999 shows that it will be possible in this way. There is a need for such a community based on common interests and working with a low budget, knowing that all the people involved are using their time and energy as part of their job (and mostly paid by their employer). The contacts with decision makers, ministries, non-governmental institutions and national associations are pleased to join meeting, to learn more about what is happening... and the hear all sorts of opinions that can be used for new plans, regulations and agendas... So, with mutual respects for the responsibilities...

We will start with the partner organisations that already has been participated in the pilot 'DUCIS-LLL', the Dutch Civil Society on LLL, in 2012 and 2013. We have learned a lot of this experiment. The experiences will be used in this project.

The 'pillars' of the National Platform LLL can be these organisations:

- Leido (levels 4, 5 and 6 – formal and non-formal education)
- Learning for Life (informal education)
- Partnership on LLL (VET, RPL, ECVET)
- NL3H (higher education)
- NRT0.

A PARTNERSHIP ON LLL

(source: www.nplll.nl)

Een aantal arbeidsmarktinstrumenten zijn in 2014 in opdracht van het Ministerie van OCW ondergebracht bij het Partnerschap Leven Lang Leren. Het gaat om:

1. NLQF - Nederlands kwalificatieraamwerk
2. EVC en andere valideringsinstrumenten
3. ECVET-pilots - European Credit System Vocational Education en Training

Verbinding NLQF, ECVET en EVC

NLQF, ECVET en EVC zijn instrumenten voor het valideren van iemands werk- en denkniveau. Doel is de arbeidsmobiliteit te bevorderen.

Het NLQF valideert op het niveau van de kwalificatie, ECVET op het niveau van onderdelen van een kwalificatie en EVC en andere valideringsinstrumenten stellen de waarde op het niveau van het individu.

Binnen het Partnerschap Leven Lang Leren wordt in pilots concreet gewerkt aan verbinding tussen deze instrumenten. Daarnaast blijft het afzonderlijk vormgeven van de instrumenten van belang.

B LEARNING FOR LIFE

(source: www.platformlearnforlife.nl)

LEARN FOR LIFE is een netwerkorganisatie voor lokale, regionale en nationale organisaties die actief zijn in het brede veld van non-formele educatie en een platform voor het uitwisselen en verdiepen van ervaringen over het leren van volwassenen vanuit het perspectief van het Europese beleid rond een leven lang leren.

LEARN FOR LIFE verbindt landelijke en internationale ontwikkelingen rond het leren van volwassenen met elkaar. Leven lang leren levert een belangrijke bijdrage aan verdere democratisering van de samenleving, aan emancipatie van achtergebleven groepen en aan het bevorderen van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Het non-formele leren dient binnen dit kader alom erkend te worden als een essentieel en onmisbaar onderdeel van het brede educatieve aanbod. LEARN FOR LIFE bevordert dat Nederland op het gebied van educatie in Europa weer een actieve rol gaat spelen.

Adult Education in times of crisis - the Dutch case

Crisis in NL

Article published in 2012 on the website: www.platformlearnforlife.nl

The worldwide credit crisis of 2008 hit the Netherlands hard. Since the Netherlands has an open economy with a small domestic market and a large foreign market, the crisis affected the Dutch economy seriously. In 2009 and 2010, the government earmarked a total of almost €6 billion to stimulate the economy. A further €1.5 billion was provided by the provinces and municipalities. The measures were intended to promote a sustainable economy: reviving and maintaining employment, supporting business, and accelerating investment in construction, infrastructure and housing. To cushion the heaviest blows of the crisis, the government invested extra in keeping people working and businesses running. As a result, public spending grew considerably while public revenue (from taxes etc.) shrank. This is because businesses were making less profit, and people were earning less. If the government fails to take radical measures, Dutch public finances will be unsustainable. To tackle the budget deficit and reduce public spending, the government has proposed a package of measures aimed at saving €18 billion.

Adult education and crisis

Does the crisis affect adult education in the Netherlands? Yes and no. Yes, because less money is available than in other countries. No, because even before the crisis, the government policy was not focused on investments and increasing the budgets for education. In this sense, the crisis is not a breaking point. Here Netherlands differs from other countries where this is clearly the case.

The policy of the Dutch government is focused on creating a wider stakeholdership for innovation in the knowledge society and declining governmental influence and budgets. In particular the funds for non-formal education in the Netherlands is severely limited since 2000. The joint collaboration between the Ministry for Education and the Ministry for Social Affairs has been terminated, lifelong learning has been reduced to an one-way labour market oriented approach. Learning and working is changing in learning is working and working is learning.

The business sector is stimulated to contribute strongly from own resources, the social sector has been forced to be more market oriented, the central government places the responsibility more and more at local communities and citizens are obliged to take their own responsibility in terms of employability and for social participation and integration as well. The outcomes nowadays: migrants have to pay their own integration in society, students have to pay their own study and citizens have to take over the reduced social-cultural provisions in the neighborhoods.

In fact the adult education sector supports this policy by its ideology of active citizenship, participation and lifelong learning. National umbrella organisations have disappeared already for a while now. Providers of non-formal education are depending strongly on a mix of local government, fundraising and orientation on the market. EU-grants are more and more complementary for investments in innovation

Adult learning as domain of professionals

Old and traditional organisations and institutes are disappearing, new alliances and partnerships are developing. However, the adult education field in the Netherlands is and will stay mainly a professional domain. Learning of adults is mainly entrusted or one could say left to professionals (rarely volunteers) in the capacity of teachers, trainers, coaches, or in some cases, counselors or therapists. These specialists organize and guide the learning of adults, often focusing on individuals in collectives and are faced with the question of who decides what, how, where, when, why and especially WHO teaches there. The majority of the system around Lifelong Learning is actually based on what a small group of policy makers and decision makers find of value to others. And those who need skills or citizenship get deservedly rid of policymakers and political structures. Lifelong Learning is far too often still seen as "putting knowledge into empty vessels". Should we be surprised then that the results of numerous learning activities (for several billion annually) are often disappointing or even 'untraceable'? Or that people call they won't no education? This makes it very important but also very difficult to identify the professionalism of teachers, trainers, coaches, etc. Who are the (NEW?) Professionals in adult learning (3.0?) And for whom do they exist? Unfortunately, the how, what, why and when of the 'adult learning' is not crystallized adequately in any scientific theory). Therefore the question remains: what is the professionalism of adult learning?

Open Space

On the other hand the retiring government creates a lot of space in which new initiatives can be developed, new plans can be made and new projects can be started. One can say adult education professionals are placed in a new and different role: they have to take the initiatives, there is no longer a government that will do it for them. Three success factors are crucial here: entrepreneurship, collaboration instead of competition and ongoing professionalization. Connection with existing initiatives is important: focusing on what is still available, not on what once was. Anticipating on new developments is important as well. For the medium long term it is good to look at the demographic structure of the Netherlands. A large part of the population will soon retire. In about five years it is likely that labor shortages will emerge in many sectors, despite the crisis. This will create new demands for cooperation between the economic sector and adult education.

Adult education should primarily focus on the demands of the learner, not on the opportunities of supply. A strict separation of vocational and adult education is not necessary. For adults, this separation just does not exist. It is clear and proved that non-formal pathways may be important success factors in combination with vocational training for learners from vulnerable groups. It's all about the purpose and the best way to achieve it. Adult education 3.0 needs to be learner oriented. Simultaneously it has to create benefits for national economy and society. Adult education is not separated from other social organisations, it works only when it is embedded and integrated in other policies and measures. Adult education is no longer located in institutions, adult education 3.0 can take place everywhere. Also here it is about purpose and the best way to achieve it. That is the complexity of the current and future of adult education. In this complex field increasing cooperation between professionals and providers is crucial to survive. Therefore the field should launch initiatives together and in order to be heard as one voice.

Evidence based

As a political question the financing of adult education has to be based on reliable data and statistics on the outcomes of adult education, however the empirical evidence for costs and benefits of adult education was often hard to quantify. Nowadays more than ever, that evidence for the output of adult education is available. Adult educators are developing key indicators as well as identifying success factors instead of re-inventing the wheels. Standards are developed to change the mindset from "problems" to "potential" and there is more focus on social return on investment. Important scientific research yields have come into the limelight.

Conclusion

It is an illusion to think that adult education can ensure that nobody is left behind in the current economic crisis. Adult education can only provide alternative pathways that substantially may and

can improve the conditions of many excluded people. In the field of Lifelong Learning, the responsibility for adult learning professional defending the perspective of the learner, who has in a responsible manner the right to apply theory on its own case.

Professionals need to adhere to their professional craftsmanship based on scientific findings and theory. For such professionals, it is important that there is a platform with space for exchange between professionals, academics, policy and adult learners, a place for reflection on existing practices and theories, a place where bottom-up initiatives stature can get and where professional discussions related to the art can take place. In the Netherlands Learn for Life is playing this role, in Europe EAEA should take this role: being a network of professionals rather than an umbrella organisation of national organisations.

Dennis Wacht / Member of the Board

LEARN FOR LIFE - Dutch platform for international adult education

C NL3H – Higher Education

NL3H is the result of the project, funded by the Dutch government during three years at the end of the last decade. It was mend for seven HEIs for professional higher education, to look for new effective strategies on lifelong learning.

We give the summary of the monitoring report, still showing a lot of interesting conclusions.

Summary NL3H project on LLL

(source: Ministry of Education)

1. Inleiding

Deze rapportage is het resultaat van de monitor die Berenschot - in opdracht van de toenmalige Directie Leren en Werken van de ministeries van SZW en OCW en vanaf januari 2011 in opdracht van het Ministerie van OCW - heeft uitgevoerd op de gesubsidieerde programma's Leven Lang Leren in zeven hogescholen. In deze samenvatting gaan we in op de keuzes, ervaringen en lessons learned van de hogescholen ten aanzien van de inzet en resultaten van de programma's. Ook besteden we aandacht aan de ervaringen met de inrichting van het landelijke stimuleringsprogramma, dat naast blijvende stimulering onder andere gericht was op kennisuitwisseling en kennisverdieping. We hebben de rapportage voorzien van praktijkvoorbeelden bij de zeven deelnemende hogescholen die keuzes en ervaringen illustreren.

2. Aanpak

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode mei 2010 tot en met maart 2012. De onderzoeks-aanpak bevatte een aantal sporen, namelijk deskresearch, digitaal vragenlijstonderzoek onder werkgemers, deelnemers en medewerkers (een nul- en een eindmeting) en monitoring door Berenschot in de vorm van een aantal interviewrondes bij de hogescholen.

Deze interviews zijn gevoerd met het College van Bestuur, de projectleider en stuurgroepen. De rol van Berenschot was die van een 'critical friend'. Dit hield in dat we in de gesprekken kritisch zijn geweest op voortgang en (kwaliteit van) tussenresultaten en dat, waar een knelpunt of stagnatie optrad of zo kunnen optreden, ook geadviseerd is over oplossingsrichtingen en leerervaringen, onder andere van de andere hogescholen. Op verzoek van de opdrachtgever hebben we tijdens de gesprekken ook specifiek ingezoomd op een aantal specifieke thema's en good practice ten behoeve van de landelijke kennisuitwisseling (waaronder uitwisselingsbijeenkomsten, werkgroepen en website). De halfjaarlijkse monitorronde heeft geresulteerd in tussentijdse analyses van Berenschot aan de hogescholen en een overall voortgangsanalyse voor de opdrachtgever.

3. Algemeen

Visie en strategie van de deelnemende hogescholen

Bij leven lang leren gaat het om het bijdragen aan de employability van de beroepsbevolking gedurende de gehele loopbaan van de professionals en daarmee aan de (economische) ontwikkeling van bedrijven en instellingen. Bij de professionals gaat het om het volwassen (23+) deel van de beroepsbevolking dat deeltijd, duaal of voltijd onderwijs volgt. Hogescholen hebben daarbinnen afgebakende doelgroepen benoemd. Het bijdragen aan een leven lang leren is bij de deelnemende hogescholen niet als apart traject beschouwd, maar als belangrijk onderdeel van de kernstrategie. Onderwijs aan volwassenen is nadrukkelijk als focus benoemd in strategische beleidsdocumenten.

Niet alleen om vorm en inhoud te geven aan de maatschappelijke opgave van de hogeschool, maar ook als een manier om het marktaandeel van de hogeschool te behouden of verder te ontwikkelen.

Verandertraject

Markt- en vraaggericht opereren in woord en daad vraagt van hogescholen een forse cultuuromslag. Alle deelnemende hogescholen hebben leven langleren dan ook aangevlogen als majeur verandertraject, met oog voor zowel structuur, als cultuur, als proces. Daarbij hebben alle hogescholen aangegeven dat dit een traject is dat een lange adem vraagt, met nadrukkelijk aandacht voor onder meer deskundigheidsbevordering, externe oriëntatie en dergelijke. Hiertoe is een mix ingezet van instrumenten als marktonderzoek, wervingscampagnes, accountmanagement, strategische samenwerkingsverbanden rondom het verzorgen van leven lang leren-diensten, co-makership met bedrijven en strategische allianties met intermediaire organisaties zoals UWV en brancheorganisaties.

Ontwikkeling van aantrekkelijke opleidingsarrangementen

Er zijn tijdens de projectperiode bij iedere hogeschool diverse strategische pilots opgestart en doorontwikkeld rondom het ontwerpen van aantrekkelijke opleidingsarrangementen. Vaak in co-creatie met werkgevers. Niet alleen de inhoud van de trajecten, maar juist ook de wijze waarop deze aangeboden worden bleek in de praktijk cruciaal. Flexibele instroommomenten en vormen van blended learning zijn gecreëerd en er is gezocht naar het optimale aantal contactmomenten met de deelnemers. Naast deze vraaggerichte aanpak hebben alle hogescholen afwegingen gemaakt op het continuüm van volledig individueel maatwerk versus volledig gestandaardiseerde leerroutes. Niet alle vormen bleken vanuit organisatorisch of financieel oogpunt haalbaar.

Voorbeelden van wel haalbaar aanbod dat daaruit naar voren is gekomen zijn modulaire arrangementen en 'gestandaardiseerd maatwerk'. Ook deze ervaringen (wat is wenselijk voor verschillende doelgroepen en wat is financieel en organisatorisch haalbaar) zijn belangrijke opbrengsten van het landelijke stimuleringsprogramma.

Verankering leven lang leren in beleid en bestuur

Er is voor, tijdens en na de projectperiode door alle hogescholen expliciet aandacht besteed aan de verankering van zowel de inhoudelijke visie over leven lang leren als ook de daaruit voortvloeiende organisatorische en financiële consequenties. Dit heeft zich via meerjarige project- en visiedocumenten en plannen van aanpak consequent doorvertaald in afspraken tussen het CvB en decentraal opererende directeuren (ook directeuren van stafdiensten). Bij de meeste hogescholen zijn deze afspraken expliciet opgenomen in de managementcontracten en zijn daarmee onderdeel van de voortgangsgesprekken tussen CvB en directeuren.

De organisatie aanpassen op leven lang leren

De hogescholen hebben allemaal een grote slag gemaakt in het aanpassen van de interne organisatie. De impact van het serieus inzetten op leven lang leren op de interne bedrijfsvoering mag niet worden onderschat. Door de breedte en de schaal van het programma kwam gedurende het traject bij de hogescholen vanzelf meer druk te staan op de interne organisatie. De ontwikkelcapaciteit bij de decentrale onderdelen, co-creatie, congressen en maatwerkvragen vanuit bedrijven maakten dat vragen over inschrijvingen, roostering, communicatie, kostprijzen en logistiek

toenamen. Het werd duidelijk dat LLL-trajecten als 'apart product' ook door de verschillende staf-diensten als zodanig zou moeten worden behandeld. Het 'erbij' organiseren van maatwerk naast de 'corebusiness' van voltijdsstudenten is niet haalbaar en effectief. De organisatie van de logistieke kant van leven lang leren en het daadwerkelijk creëren van de randvoorwaarden is door de CvB's van de hogescholen in toenemende mate genoemd als cruciale factor. De deelprojecten binnen de hogescholen die te maken hadden met de interne en logistieke kant zijn vaak gedurende het programma verbreed en verzwaard en de (staf)diensten zijn veel nauwer betrokken bij de brede invoering van leven lang leren in de instellingen.

Kennis delen en samenwerken

De hogescholen hebben interne (medewerkers) en externe (de markt en andere hogescholen) als een kritische succesfactor van het welslagen van het programma beschouwd. Namelijk met het oog op de ambitie om zich snel te ontwikkelen tot brede kennisinstituten voor leven lang leren die de markt kennen, die daarmee in interactie staan en die daardoor ook steeds beter, sneller en op maat kunnen leveren.

Daarom hebben de hogescholen gekozen voor een systematische invulling van een interne leerende cultuurprogramma's, voor vertaling in de TBO-ontwikkeling (Toekomstbestendig Onderwijs) en voor borging door inbedding in de PDCA-cyclus (plan-do-check-act).

Decentrale positionering, centrale projectorganisatie

Alle hogescholen hanteren een decentrale sturingsfilosofie, waarbij de domeinen (ook wel instituten of schools genoemd) zelf integraal verantwoordelijk zijn. Daarbij in het kader van leven lang leren ondersteund door een centrale projectorganisatie (staf en facilities). Over het algemeen kunnen we stellen dat de decentrale sturingsfilosofie niet heeft geleid tot verlies aan slagkracht, maar juist een positieve invloed had: door leven lang leren in de domeinen, opleidingsinstituten of schools te positioneren kon het onderwerp zowel in structuur, als in cultuur en primair proces beter verankerd worden. Actuele kennis rond onderwijsinhoudelijke ontwikkelingen, arbeidsmarkt-vraag en capaciteit is immers vooral decentraal aanwezig. Alle hogescholen hebben gekozen voor een verantwoorde, 'organische' tweesporenbenadering.

Enerzijds moest de interne organisatie gereed gemaakt worden voor een andere werkwijze (flexibeler, vraaggerichter). Anderzijds was de strategie van de hogescholen erop gericht om de markt-vraag te mobiliseren. In sommige regio's bestond gedurende de onderzoeksperiode serieuze zorg of de vraag vanuit de markt er wel (op afzienbare termijn) zou komen.

Co-makership

Ofschoon het gaat om beroepsonderwijs, werken hbo-instellingen – met verschillen tussen domeinen - vaak nogal aanbod- en productgericht. Gedurende de onderzoeksperiode hebben de deelnemende hogescholen zich geleidelijk aan ontwikkeld in de richting van co-makership met bedrijven en instellingen.

Onder co-makership wordt in dit verband verstaan het maken van combinaties waarin werkgevers samen met de hogeschool in hun regio werken aan de ontwikkeling van hun medewerkers, en daar ook gericht op willen investeren. Met actieve inzet van zowel onderwijs, als toegepast onderzoek, hebben diverse hogescholen via onder andere lectoraten en stageopdrachten ervoor gekozen ook kennispartner te willen zijn voor werkgevers. Duidelijk is dat het leven lang leren-programma de ontwikkeling tot comakership en kennispartnership heeft versneld.

Keuzes ten aanzien van het (stoppen met) aanbieden van EVC

Diverse deelnemende hogescholen (Hanzehogeschool, Windesheim, Fontys en de HAN) hebben gedurende het traject besloten geen verlenging van de EVC-erkenning aan te vragen. Een ingrijpende beleidswijziging, omdat de EVC-producten bij de start van het programma een belangrijk onderdeel vormden van de ontwikkeling tot instituut voor leven lang leren en daarmee van de subsidieaanvraag.

De aanleiding hiertoe werd gevormd door de verscherpte kwaliteitseisen en door financiële factoren. De verscherpte kwaliteitseisen rondom EVC maakten het moeilijk om eenduidige procedures en richtlijnen te hanteren zonder landelijke centrale kaders. Bij de financiële factoren ging het om tegenvallende financiële resultaten. De hoge ontwikkelkosten wogen niet op tegen de

effectieve marktvraag en de opbrengsten. Werkende weg merkte men dat weliswaar interesse leek te bestaan voor EVC, maar dat de werkelijke klantvraag in de meeste gevallen een vraag naar een versneld opleidingstraject was.

Daarom is in de genoemde hogescholen een alternatief voor EVC gecreëerd, namelijk instroom-assessments en daarmee verbonden vrijstellingsprocedures.

D NRTO

An important partner for us is the NRTO, the Dutch Council of Training and Education. This organization is the umbrella for private institutions, offer all kinds of education, mostly if a non-formal setting but also formal (recognized by the government). For the 'National Platform on LLL' we will cooperate with NRTO, as we have done some years ago when we did a pilot for such a platform under the name 'DUCIS-LLL'.

Here some information about NRTO.

(Source: www.nрто.nl)

The NRTO

The NRTO, Dutch Council of Training and Education, is the umbrella trade association of all private training and education agencies in The Netherlands. The NRTO promotes the interests of private providers of training and education. Companies as well as other trade associations can join the NRTO.

At present the NRTO represents nearly 200 members with a combined turnover of around € 800 million and over 615.000 students and participants per annum.

The NRTO has an important role in promoting private training and education in the Netherlands and is the natural interlocutor for political parties, ministries, associations for state-funded education, NGO's and the media.

The NRTO stimulates accredited and recognized high-quality, flexible and diverse education and training courses based on equal and open competition with other providers.

The NRTO is a member of the Confederation of Netherlands Industry and Employers (known as VNONCW), the largest employers' organization in The Netherlands.

NRTO en de LLL-brief

Houten, 31 oktober 2014 - De Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO) laat in een reactie op de levenlang leren brief weten de ambities van het kabinet om te komen tot een stevige leercultuur onder de beroepsbevolking te ondersteunen en pleit daarbij voor een voortvarende aanpak. Zowel binnen een beroep als van werk naar werk moet het gewoon zijn om te blijven leren. Daarbij zijn maatwerk en flexibele leertrajecten essentieel. De NRTO is verheugd dat de ministers Bussemaker en Asscher dit erkennen en dit stimuleren en uitvoering geven aan de aanbevelingen van de commissie Rinnooy Kan. Wel pleit de NRTO conform het advies van deze commissie voor een snelle invoering van het collegegeldkrediet en de experimenten met vraagfinanciering in het Hoger Onderwijs. De NRTO is daarnaast van mening dat de overheid nog meer gebruik kan maken van de mogelijkheden die private opleiders bieden en wijst daarbij op de onlangs verschenen position paper: 'Leren Loont, de bijdrage van de private opleiders aan het verdienvermogen van Nederland'.

Jaarlijks volgen circa 1,5 miljoen volwassenen een opleiding. Daarvan volgt maar liefst 80% de opleiding bij een private aanbieder. De omzet is ruim € 3,2 miljard. Ria van 't Klooster (directeur NRTO): "Private opleiders sluiten door hun maatwerk en flexibiliteit uitstekend aan op de wijze waarop volwassenen willen leren. Daarbij maken zij gebruik van eigentijdse leerconcepten en nieuwe technologieën. Zij doen dit zonder dat het de belastingbetaler ook maar een cent kost en leveren een enorme en onmisbare bijdrage aan het verdienvermogen van Nederland."

Tien ambities van de NRTO voor het hoger onderwijs van de toekomst

1. Private hogescholen stimuleren deelname volwassenen aan hoger onderwijs door te investeren in een breed aanbod. Ministerie van OCW zorgt ervoor dat LLL-krediet september 2015 wordt ingevoerd en ook gebruikt kan worden voor modules in het niet-bekostigd onderwijs.

2. Private hogescholen omarmen experimenten vouchers en pilots en spannen zich maximaal in om deze tot een succes te maken. Ministerie van OCW zorgt ervoor dat de experimenten vouchers voldoende breed worden en snel van start gaan. Deelnemers aan experimenten vouchers krijgen voorrang bij de pilots flexibilisering.
3. Private hogescholen zetten zich maximaal in voor flexibele leerconcepten. Ministerie van OCW zorgt er met andere ministeries voor dat flexibele inzet van zzp'ers mogelijk blijft.
4. Private hogescholen realiseren een aantoonbare groei van het aantal wo-gekwaliceerde docenten en/of docenten met een master degree in hun onderwijs. Ministerie van OCW stelt lerarenbeurzen ook beschikbaar voor leraren werkzaam in privaat onderwijs, zowel in loondienst als ook aan zzp'ers.
5. Private hogescholen zorgen ervoor dat ze maximaal toegankelijk zijn voor studenten en studenten optimaal faciliteren en stimuleren. Ministerie van OCW zorgt ervoor dat alle beurzen en scholarships voor studenten ook altijd toegankelijk zijn voor studenten aan private hogescholen.
6. Private hogescholen staan voor kwaliteit of ze nu groot of klein zijn. Een opleidingsaccreditatie van de NVAO geldt als eenzelfde keurmerk als een instellingsaccreditatie van de NVAO.
7. Private hogescholen zorgen voor borging van het eindniveau en flexibele leerwegen. Het ministerie van OCW zorgt ervoor dat gezamenlijke kennisbasis en opleidingsprofielen van bekostigde en niet bekostigde hogescholen geregeld, en waar nodig afgedwongen worden.
8. Private hogescholen vinden het wenselijk dat er een keurmerk voor examens komt. Dit moet examencommissies het vertrouwen geven dat een extern ingekocht of extern gevalideerd examen voldoet en dat de proceskwaliteit boven elke twijfel verheven is.
9. Private hogescholen bieden een breed aanbod van Associate degrees. Het ministerie van OCW zorgt voor een brede promotiecampagne.
10. Het huidige bestel met het huidige (ongelijke) speelveld, de huidige wijze van bekostiging is niet meer houdbaar. Ministerie van OCW werkt de komende periode scenario's uit voor de vormgeving van een ander bestel.

2 CHAIN5

In Europe one of the issues high on the agenda for education (VET and HE) is the role of level 5 of the EQF. That's why Leido took in 2013 the initiative to start CHAIN5, as an international community of practice for every organization, network, association and institution involved in level 5 programmes.

(source: www.chain5.net)

IN SHORT...

CHAIN5 is the new community for those who are involved in the developments concerning level 5 of the European Qualifications Framework. Members are (and you can be also one of them):

- national and international associations, networks... for VET, HE, SCHE, HVET... and other qualifications on level 5...
- employers' organisations...
- students' organisations...
- Universities, Colleges, Universities of Applied Sciences, Institutions for VET... private and public financed...
- Business Academies...
- experts...
- researchers...
- consultancy agencies...

MISSION

- the exchange of good practices in education,
- the diversity of the implementation of such links internationally and mostly in Europe,
- the relation and relevance of Level 5 in the Bologna process,

- the relation and relevance of Level 5 to the labour market: having an independent, non-political meeting place for best practices concerning qualifications at level 5, having the specific position of them in different countries in mind, emphasising the things we have in common – to be discussed with our relevant stakeholders with an open mind in a trustful setting.

3 VET4EU2

In August 2014 the four European Associations for VET, EURASHE and EUCEN decided to work together, where relevant of course, under the name VET4EU2. This 'network' is an interesting partner for Leido and LLL-HUB.

(source: www.chain5.net)

The Barcelona Declaration

September 2014

On the 10th of July 2014, in Barcelona (Spain), the European networks EfVET, EUCEN, EUproVET, EURASHE, EVBB and EVTA (VET4EU2) have voiced the intention to continue and to intensify their cooperation. This intention has been ratified by the boards of all the associations and confirmed in a joint meeting September 23rd in Brussels.

In their 'Bruges Joint Declaration' from December 7, 2010 these European networks made clear that they are willing to support the European Commission by actively contributing to the realization of the Bruges communique and the goals of the EU2020-strategy for a 'smart, sustainable and inclusive growth'.

Vocational Education and Training (VET) is crucial to achieve the 2020 Strategy goals, based on knowledge and innovation, to create an inclusive society with employment for all and to reach a real competitive and sustainable economy.

Hence they will coordinate and combine their activities for the coming years:

- to contribute to the development of an all-embracing strategy for lifelong learning, including advancement from and permeability between Vocational Education and Training and Higher (Professional and Academic) Education;
- to improve cooperation between companies, social partners, vocational training providers, and public institutions in VET and HE;
- to enhance the use of the best VET educational practices across European countries with the realization of considerable country to country differences;
- to develop VET as a core educational and practical tool to encourage social participation and social cohesion;
- to foster transnational and national mobility;
- to ensure Europe-wide standards for Quality Assurance in VET using EFQM and EQAVET approaches;
- to advice on the more practical implementation and stronger integration of European instruments for VET like Europass, EQF, ECVET, EQAVET to improve and or supplement national educational instruments in order to facilitate educational and employment mobility across countries. Also to extend these instruments where relevant, for qualifications at level 5

of the EQF, like Higher Vocational Education and Training (HNET) and Short Cycle Higher Education (SCHE);

- to foster flexibility in provision of VET and Higher (Professional) Education, and in transfer between those sectors, using procedures for recognition of prior learning in continuous and adult education;
- to promote the use of modular training and independently usable educational units in VET education in order to integrate initial and continued VET programs and to implement them in educational institutions;
- to promote the use of learning outcomes in validating and recognizing educational levels of achievement;
- to cooperate in developing work-based learning for young adults;
- to promote cross-country cooperation between leaders and management of VET institutions thus enhancing awareness of the importance of these developments at school and institutional level, and also in a regional setting.

Thus these European networks convene to foster their cooperation, which grew in the last four years, in order to achieve common European goals concerning VET and HE improvements in Europe.

The European networks contribute their competences and experiences to these European objectives and they present themselves as competent partners for the European Commission and other European institutions, networks and associations in the field of VET, HE and employment.

The networks commit themselves to regular semi-annual meetings and to objectives of a work program to realize consequently the Bruges Joint Declaration and the European goals for VET ET2020. They are going to contribute to the development of the policy goals for the next period, to be seen as input for the RIGA declaration. They will disseminate policy relevant information to their members.

The abbreviation VET4EU2 refers to the 4 networks that are mainly working in secondary VET and the two networks that work primarily in Higher Professional Education.

VET4EU2 could be heard as “VET for you too”, thus indicating that VET is an honorable educational route for all. It also refers to the route from VET to Higher Education, which should be considered as an equal option compared to the route through General (secondary) Education. Using this abbreviation is also an indication of the strong will to work together on the issues above.

MEMO

FLEXIBILITY IN VOCATIONAL AND PROFESSIONAL EDUCATION – LEVEL 4 AND HIGHER

Policy contribution

The Associations of VET providers combined In VET4EU2 want to contribute to the policy development in VET that is underway in evaluating and revising the Bruges communiqué. An important issue is the flexibility and connection between VET and higher (vocational) education. We recommend the following points as ingredients for shaping more flexible learning pathways, connecting VET and HE (as part of a ‘column for professional education’).

1. There is a need for more possibilities for people (regardless of age) after completing a level 4 program (the minimum entry requirement to higher education Institutions) to get a degree at levels 5 and higher.
2. In general there is a need to investigate routes that will allow youngsters having a level 4 VET qualification to enter HE with as less as possible thresholds, directly or after taking bridging courses (no more than 1 year). This means that a VET program should have specific modules to prepare students for HE - and that Higher Education Institutions (HEIs) must be aware of these students as possible ‘clients’. HEIs delivering professional higher education can offer those bridging courses - in collaboration with and support from VET institutions. A flexible first semester or year can facilitate the transition from level 4 VET to HE.

3. Good practices within the EU and third countries of flexible learning pathways for VET students transferring to HE could be exploited and adapted to the needs of individual Member States.
It should be proposed to the DG EAC for VET/AE to make this the main subject of a VET Business Forum, having in mind that employers are involved in VET programs. Also the success of 'practical instruments' like apprenticeships, internships, projects as part of those programs are depending of the input of 'players' on the labor market.
As input for the Forum, the Associations are offering to prepare a draft document, with concrete ideas for 'The Column of Professional Education in 2020'.
4. Closer cooperation between institutions offering Higher Vocational Education and Training (HVET) and Short Cycle Higher Education (SCHE) is imperative according to the outcomes of the CEDEFOP study on the role of level 5 in countries having a NQF. This means that transfer from HVET to SCHE and from HVET or SCHE to Bachelor's programs (or other qualifications at level 6 of the EQF) can be more and more effective and attractive if a clear and coherent credit transfer system is in place.
5. The Associations can work together to bring together all parties involved to reach a mutually agreed on methodology and the instruments to be used towards accomplishing this very important task.
6. An impetus must be given for the recognition of non-formal and informal learning. All Members States have agreed to have at National level by January 2018, a mechanism for the recognition and transferring of Learning Outcomes acquired via non-formal and informal learning routes. The collaboration of all parties involved in HE, VET, HVET and SCHE, is imperative to facilitate successful and timely implementation of the mechanism for the recognition and transferring of LOs via informal and formal education. Quality Assurance issues, level of the LOs, Certification, Validation of providers are some of the key elements to address and agree on. The necessary instruments and tools are already available, (NQF, EQF, ECTS, ECVET, QA, etcetera) so there is no need to reinvent the wheel just to find ways to implement them and putting them into use.
7. A flexible learning pathway can provide the opportunity to the learner at any time and moments to decide about the next step, when, how and why.
8. The use of online resources (open, free, MOOCs) can contribute effectively and efficiently to develop the flexible learning pathways. Facilitation, mentoring, guidance and mentoring will be needed to exploit the potential gains of these resources.
9. Flexibility is also a need for achievement of level 4 programs. For this the European member states shall accept recognition of prior learning and cumulative learning pathways i.e. with help of ECVET as possible pathways without any restrictions. This does not only give a benefit to the target groups but also for enterprises and society in total by acting against 'dropping out of the system', by producing qualified workforce and opening new pathways for an inclusive future.

Platform for VET providers & DG Employment (European Commission)

In February 2015 DG Employment of the European Commission decided to recognize and to have funds for VET4EU2 as an international platform for VET providers, with the possibility for other organisations to join them in the future. This can be an opportunity for CHAIN5.

THEME 4: STATEMENTS FOR THE LLL-FORUM

Here a list of statements, related to theme 4:

12. The national platform for LLL has to be a member of an European network for this kind of platforms.
  13. The government has to support the platform, using it also in an international context.
  14. We have to realise that youth unemployment is a serious problem and that this will be the case in the coming years. After graduation students need support for following courses, non-formal and to be combined with having work-experience. The platform can advise the government.
  15. LLL needs more attention by HEIs.
-

Transversal objectives for the project

- Foster a shared meaning of lifelong learning: the project primarily seeks to create a transnational LLL community of understanding and values through comparative research and common spaces for dialogue. To encourage a mutual recognition of LLL peers is the first step to promote fruitful exchanges, better commitment and cooperation.
  - Enable a cross-sectorial, multi-stakeholders cooperation: to build efficient synergies and see the big picture would be cost-effective in as much as complementarity between initiatives identified during the research phase will permit to avoid duplication thanks to a better knowledge and dissemination of European tools.
  - Structure the first transnational policy learning based on a genuine research and dialogue at regional/-national level on EU LLL strategies: the eve of the EU Year of Citizens 2013 is the opportunity to rethink stakeholders' adherence to European LLL strategies. The first step for their greater involvement is to give a voice to regional and national relevant stakeholders and empower them so that they can propose effective solutions and to convince policy-makers that their input is crucial.
-

PART B

Answers and questions...

The opinions of 24 experts in our network about 12 important, relevant and interesting issues... for the Netherlands.

Questions and answers – LLL and topics related to Leido

Question 1

Is LLL (adult education) a spearhead of institutions for higher professional education?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Volwassen educatie is een belangrijk onderwijsaandachtspunt maar geen speerpunt binnen Stenden hogeschool. LLL is een thema zoal zoveel andere thema's.
2	PF	Of het een speerpunt zou keuze moeten zijn van Hogeschool. Is mede afhankelijk van vraag regionale arbeidsmarkt.
3	PF	Geen speerpunt
4	PF	Nee
5	PF	Dat zou het moeten zijn....maar is het nog niet.
6	PF	Bij de HAN wel
7		Nee, ik heb niet de indruk. Deeltijd onderwijs bestaat zolang het zich kan bedruipen. EVC is gestopt zodra het niks bleek op te leveren.
8		Nee nog niet echt. Het rapport van de commissie Rinnooy-Kan zou daar een aanzet toe kunnen zijn. Het is nog de vraag wat daarvan in de praktijk terecht komt (beleidsmatig en qua uitvoering bij de diverse hogescholen)
9		Nee, een speerpunt is te zwaar, maar het is wel een belangrijk item.
10		Nee, dat is het momenteel niet.
11		Geen mening
12		Nee
13		Neen, niet voor NHTV
14		Nu niet, maar dat zou het m.i. wel moeten worden, in die zin dat het veel meer aandacht moet krijgen, zodat er op dit gebied onderbouwde keuzes gemaakt kunnen worden en een passend aanbod kan worden gerealiseerd.
15		Ja
16		Geen speerpunt wel een aandachtspunt
17		Ja
18		Jammer genoeg niet. Wordt in onze hogeschool helaas te weinig aandacht aan besteed
19		Niet voor onze opleiding in het kunstonderwijs, wellicht wel voor de docentenopleidingen
20		Ja
21		Jawel
22	PR	Ja
23	PR	Voor ons wel, als private hogeschool richten wij ons primair op de volwassen student die zijn of haar carrièrekansen wil vergroten. Binnen het bekostigde onderwijs heb ik nog niet waargenomen dat dit een speerpunt is, uiteraard zijn er hier en daar wel initiatieven.
24	PR	Lijkt me niet iets voor het bekostigde onderwijs, meer voor het private onderwijs.

Question 2

Is part-time education (adult education) the same as full-time education, for people having a job (and the study is offered next to that)?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	De programma's voor deeltijd en voltijd zijn gelijk aan elkaar. Deeltijd betekent feitelijk een enorme korting op de contacttijden met de student.
2	PF	Nee
3	PF	Deels maar anders ingevuld. Het is een afgeleide van de modules uit voltijd. Meer praktische inbreng en interactie met deeltijdstudenten.
4	PF	In actuele situatie hangt dit af van opleiding. Idealiter niet!
5	PF	Nee, het is niet hetzelfde. Het moet voor hetzelfde opleiden, maar de methodiek voor en de aanpak van volwassenen zijn dienen anders te zijn. Ervaringsleren centraal! Veel volwassenen moeten het studeren opnieuw uitvinden.
6	PF	Gelijk in termen van studiepunten, werktijd geldt deels ook als leertijd
7		Gelijk voor 80%. Gelijkwaardig misschien 90%. deeltijders blijven in de theorie wat zwakker, in de compenseren ze dat wat.
8		Nee, deeltijd vraagt ten minste om een andere didactische aanpak
9		Nee, maar wel gelijkwaardig. Het leidt op tot dezelfde eindkwalificaties, maar de weg er naar toe kan anders zijn.
10		Op dit moment grotendeels nog wel, maar dat zou niet zo moeten zijn.
11		Ja maar anders aangeboden .
12		Ja
13		Geen strategisch speerpunt NHTV (meer)
14		Theoretisch misschien wel, maar in de praktijk niet. Er wordt rekening gehouden wat mensen al geleerd hebben, vooral juist in dat werk en met de leerervaringen die ze daar nog kunnen gaan opdoen in relatie tot de gekozen opleiding.
15		Nee, een andere benadering en ook een ander programma
16		Nee, ze hebben een eigen curriculum met andere eisen
17		Nee
18		Niet helemaal. Eindtermen/ competenties dienen wel dezelfde te zijn. Manier waarop die worden gehaald zal verschillen.
19		Ja, ze doen er wel langer over en je kunt ook je voorstellen dat een deel van het curriculum buitenschools is.
20		Nee
21		Momenteel nog wel
22		Nee
23		Het niveau is hetzelfde, echter de wijze waarop het onderwijs is vormgegeven verschilt enorm.
24		Is echt anders: andere aanpak van begeleiding en lesgeven / meer maatwerk en meer flexibel

Question 3

Can the national framework for the Dutch qualifications play a role in the design of LLL in our country?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Ik heb hier geen mening over.
2	PF	Weet ik niet. Heb onvoldoende beeld van de mogelijkheden. Wellicht in het kader van kwalificering van leeruitkomsten.
3	PF	?
4	PF	?
5	PF	Absoluut.
6	PF	?
7		Dat denk ik wel.
8		Ja als ook branche-opleidingen worden gekwalificeerd
9		Ja
10		Ja
11		Ja
12		Weet niet
13		Jazeker, qua structuur
14		Dat lijkt me wel, als kader.
15		Lastig, daar het op een hoog abstractieniveau zit
16		Ja
17		Ja
18		Jazeker
19		?
20		Ja
21		Deels
22	PR	Niet verplicht stellen, hooguit advies
23		Ja, de behoefte aan de duiding van niveau is voor de validatie van het onderwijs erg belangrijk. Waarde van de Nederlandse kwalificaties op de internationale markt krijgt daardoor ook een betere duiding en dat is voor zowel studenten als arbeidsmarkt belangrijk.
24		Jazeker

Question 4

Is it important and crucial to use for all programmes Learning Outcomes?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Dit systeem wordt langzaam hogeschool breed ingevoerd.
2	PF	Wel belangrijk. Maar ook best lastig. Basiskennis laat zich minder goed daarin onderbrengen.
3	PF	Nee
4	PF	Ja
5	PF	Ik word steeds meer huiverig voor allerlei doelen die vooral de onbeheersbaarheid van leerprocessen proberen beheersbaar te maken (zodat nvao.....het ook snapt).
6	PF	Zeer zeker
7		In enige vorm wel. Ikzelf denk aan opleidingsoverstijgende definiëring van competenties en van context gebieden, soort matrix structuur (bv analyseren in marketing context. Daar horen tools bij als SWOT.)
8		Ja, in het gedachtegoed van LLL is de leeruitkomst het enige waar het om gaat. De weg naar de leeruitkomst is volkomen onbelangrijk
9		Ja, want altijd moet het eindniveau getoetst kunnen worden.
10		Ja, dat zorgt voor transparantie en ondersteunt bij curriculumontwikkeling.
11		Nee
12		Ja, dat houdt de onderwijsontwikkelaar scherp
13		Jazeker
14		Ik begrijp van wel, maar weet er nog te weinig van.
15		Lastig om nu aan te geven. Ik heb nog geen heldere omschrijving van leeruitkomsten. Het bleek bij EVC's ook lastig te zijn.
16		Het is een grote wens, wat nog niet mogelijk is in de huidige wetgeving om deze outcomes te verzilveren los van de dbu s enz.
17		Ja
18		Ja, maar ook competenties en beroepsproducten. Zijn nl beroepsopleidingen
19		Nee, in ons onderwijs kan dat niet.
20		Nee
21		Nog geen mening
22		Ja, zinvol
23		Ja, als hogeschool zetten wij nu de transitie in om onze programma's te beschrijven in termen van leeruitkomsten.
24		Lijkt me wel

Question 5

What do we need to do with RPL (VFNIL) in our professional higher education?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	EVC wordt momenteel al een tijd vervangen door aanvragen van vrijstellingen op inhoudelijke programma onderdelen.
2	PF	EVC handhaven. Maar uitvoering onderbrengen/overlaten aan onafhankelijke organisaties/bracheorganisaties en niet bij onderwijsorganisaties i.v.m. belangenverstrengeling.
3	PF	Niet meer operationeel bij de Hogeschool. Indien aantoonbaar dan voorleggen aan ex.com en verstrekken van vrijstellingen.
4	PF	?
5	PF	Lastig om dit te concretiseren en te kwantificeren in studiepunten. Natuurlijk moet er wel iets mee gedaan worden.
6	PF	Moet opnieuw op de agenda en uitgevoerd gaan worden
7		Zo'n structuur als net genoemd maakt dat de uitwisselbaarheid groter is. Als het wat moet worden dan moet het ook beter bekostigd worden. Het is geen financieel aantrekkelijk product, zeker niet afgezet tegen alle verantwoordingsactiviteiten die je moet organiseren voor die erkenning.
8		EVC is kapot geregeld voor het hbo. Wat nog rest is om de instrumenten die voor EVC ontwikkeld zijn te blijven gebruiken als instroomassessment
9		Aan EVC is m.i. onlosmakelijk verbonden dat dit leidt tot individuele leerwegen. Dat is in klassikaal georiënteerd onderwijs dikwijls niet altijd mogelijk.
10		Mits voldoende geborgd, behouden.
11		Internationaal gelijk en uitwisselbaar maken .
12		Meenemen in het aantonen van competenties door de student
13		Geen prioriteit meer binnen NHTV
14		Zoveel mogelijk erkennen/ onderkennen, mits onderbouwd.
15		Ik ben en blijf sceptisch, het is slecht meetbaar en tamelijk globaal. We moeten oppassen dat we over tien jaar niet weer de discussie voeren over de kwaliteit
16		Omzetten in learning outcomes
17		Hier moet terughoudend mee worden omgegaan
18		Tja, wij kunnen er niet veel mee en doen er niets mee. "EVC" gaat via examencommissie, na inschrijving in de vorm van beargumenteerde aanvraag voor vrijstelling voor bepaalde onderdelen.
19		In het kunstonderwijs wordt gewerkt met toelatingsexamens en we hebben niet te maken met EVC.
20		Assessment afnemen op basis van bewijs behaalde competenties
21		EVC moet recht worden gedaan en wel door onafhankelijke instituten met de juiste expertise. Niet door Hogescholen en niet door commerciële bureaus die e beloften van korte trajecten aan verbinden.
22		In stand houden en onderdeel maken van hogescholen
23		Dat dient in een breder perspectief geplaatst te worden en overheidswege beter gefaciliteerd en ondersteund te worden. Vooral volwassenen die verder willen studeren komen ieder met een eigen basis aan kennis, vaardigheden en al eerder behaalde kwalificaties aan de poort bij een nieuwe opleiding.
24		Is echt anders: andere aanpak van begeleiding en lesgeven / meer maatwerk ebn meer flexibel

Question 6

Will and can the Associate degree (SCHE) play a role in LLL?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	De AD toont dat er andere leerroutes ontwikkeld dienen te worden.
2	PF	Ja. Maar dan zou er minder stringent met de macrodoelmatigheidsregeling omgegaan moeten worden. Of de brancheorganisaties moeten het Ad niveau meer aan functies/functiehuis verbinden dan nu het geval is.
3	PF	Jazeker
4	PF	Ja
5	PF	Sterker nog, wellicht moet het komen van de Ad omdat we daar nog gebruik kunnen maken van het nieuwe elan (wat veel bcopleidingen niet hebben).
6	PF	Zeker, is feitelijk de eerste stap op weg naar flexibilisering
7		Ongetwijfeld. Een grote rol denk ik zelf. Er beginnen nu mensen aan hbo die dat anders nooit gedaan zouden hebben. En ze zijn ook succesvol in de opleiding en op de arbeidsmarkt
8		Ja, het Ad-aanbod kan potentiële studenten over de streep trekken (die wellicht zouden afhaken als ze een opleiding van 4 jaar moeten starten)
9		Ja, er is een belangrijke doelgroep voor wie een bachelor te hoog gegrepen is of niet nodig is. De Ad biedt een extra mogelijkheid voor LLL.
10		Ja
11		Zeer zeker
12		Ja, verlaagt de drempel naar HBO voor MBO4 studenten
13		Jazeker
14		Zeer zeker
15		Jazeker
16		Jazeker
17		Ja
18		Jazeker
19		Niet zoals wij hem voeren.
20		Zeker wel
21		Absoluut, zeker in het opknippen van opleidingen in voucherwaardige trajecten
22		Ja
23		Jazeker, dat zien wij al in de praktijk. Bijvoorbeeld werkgevers zijn minder geneigd om hun werknemers in jarenlange bachelor trajecten te plaatsen, maar willen wel de Associate degree vanwege het niveau en de beperktere omvang aan hun werknemers aanbieden.
24		Jazeker

Question 7

Is it necessary for a public financed HEI to have also a department for offering private financed programmes (trainings, courses, modules and so on)?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Nee
2	PF	Moet niet. Is keuze van Hogeschool. Als LLL deel uitmaakt van profielkeuze lijkt het mij logisch.
3	PF	Nee.....niet verplicht (woord moeten)
4	PF	Ja
5	PF	Goed idee lijkt me!!
6	PF	Dat kan zeker
7		Zou misschien wel moeten, maar er is een hoop bureaucratie die die private markt voor hogescholen niet erg aantrekkelijk maakt. Hoe houd je bekostigd en onbekostigd netjes uit elkaar? Verder is de mindset binnen hogescholen toch vooral gericht op langlopende stromen.
8		Moet niet, maar kan wel tot een win-win situatie leiden
9		Nee, maar het kan wel
10		Nee, dat móét niet. Maar als een hogeschool zo'n private afdeling heeft, dan moet dat een bewuste keuze zijn en moet er ook actief beleid op worden gevoerd.
11		Jazeker , Ik denk dat het van belang is dat de bekostigde hogescholen samenwerkingen hebben met deskundige instituten/organisaties
12		Weet niet
13		Neen, niet per definitie
14		Dat moet niet, maar ik ga er wel vanuit dat met het vouchersysteem het verschil tussen wel en niet bekostigd gaan wegvallen voor w.b. deeltijdopleidingen. Daarnaast is de regelgeving gekoppeld aan de bekostiging nu nog te beperkend om een goed aanbod voor werkenden en werkgevers te realiseren, dus dan is zo'n private afdeling inderdaad noodzakelijk.
15		Hoeft niet
16		Moet niet, mag
17		Ja
18		Zou goed zijn, maar of het moet?
19		Moet niet kan strategie zijn, bij ons geen prioriteit.
20		Hoeft niet perse; bekostigd kan nu ook extern onderwijs verzorgen in onderdelen
21		Nee, een Hogeschool moet bekostigd en privaat verbinden en een poort hierin hebben
22		Nee
23		Nee, dat lijkt je mij niet te kunnen verplichten, bekostigde hogescholen hebben een andere belangrijke maatschappelijke verplichting (goed initieel onderwijs verzorgen voor jongeren) die de primaire focus moet hebben.
24		Deze vraag begrijp ik niet: het is verboden dat bekostigde hogescholen onder dezelfde noemen regulier en privaat uitvoeren.

Question 8

In which way can a HEI being seen as a 'community institution'?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Het "kan zo worden gezien maar met de doelstellingen en de bekostiging kan dit niet waar gemaakt worden.
2	PF	Zie antwoord op vraag 1.
3	PF	CAH Vilentum niet. Studenten komen uit het hele land naar Dronten
4	PF	Te weinig
5	PF	?
6	PF	Professional Community
7		Weet ik niet. Dit begrip is voor mij niet scherp genoeg gedefinieerd.
8		Nu nog niet. Pas als er echt werk is gemaakt van flexibilisering van onderwijsprogramma's en flexibele aansluiting bij de arbeidsmarkt
9		Een hogeschool levert een bijdrage aan de maatschappelijke ontwikkeling, doorgaans gericht op de regio.
10		?
11		Het is van belang dat een hogeschool een community instelling is .
12		Contact met werkveld, daar leiden we immers voor op
13		Los van het antwoord op mde vraag wat nu precies een community is, jazeke
14		Ik weet niet zeker of ik deze vraag goed begrijp. Ik denk bij bijv. community colleges meer aan mbo, of in ieder geval iets laagdrempeligers dan het (huidige) hbo.
15		Er is geen vaste definitie voor deze Engels term. Voor zover ik nu interpreteer niet.
16		Een hogeschool bestrijkt in veel gevallen een grote "community" wel zal een hogeschool zich moeten verhouden tot de omgeving en deel uitmaken van het leven in de omgeving
17		Volledig mee eens
18		Moet een community instelling zijn
19		Zijn we al, als ik het begrip goed duid.
20		?
21		Wat is de definitie van een CI?
22		Beperkt
23		Op dit moment nog niet. De huidige hogescholen bedienen gesegmenteerde groepen en niet de community in z'n geheel.
24		Kan, begrijp niet goed wat je hieronder verstaat.

Question 9

Is it necessary for a HEI to have a strategy for cooperating with VET-institutions, to monitor alumni from those institutions (going to the labour market)?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Ja. Uit ervaring weet ik echter dat de bekostiging van dit soort (begeleidings) trajecten een hele lastige is, waardoor initiatieven al heel snel niet meer bekostigd worden. Projecten die succesvol zijn vinden dan veelal geen vervolg.
2	PF	Daar liggen kansen. Maar ook dit kun je niet voorschrijven en is afhankelijk van de regionale situatie
3	PF	Ten eerste een verantwoordelijkheid van MBO. HBO kan daar dan wel gebruik van dat netwerk
4	PF	Ja
5	PF	Zou niet verkeerd zijn. Gerichte benadering van die mensen zou wonderen kunnen doen. Nu zijn de alumni van het mbo voor het mbo niet interessant en de HBO's kennen ze niet! Zelf weten de alumni de weg moeilijk te vinden om verder te leren.
6	PF	Weet ik niet, denk van niet
7		Dat zou wel goed zijn. Maar niet eenvoudig. Ik merk bv dat doorstroom binnen de kolom (bv mbo werktuigbouw-hbo werktuigbouw) wel redelijk in beeld is, maar doorstroom in de sfeer van verbreding (bv naar technische bedrijfskunde) veel minder. Dan concurreer je al gauw binnen de eigen instelling.
8		Zou wel erg maatschappelijk verantwoord ondernemen zijn
9		Nee
10		Dat is een mooi streven, maar ik twijfel aan de haalbaarheid. Hogescholen hebben al moeite om hun eigen alumni-beleid op te zetten (en uit te voeren!)
11		Kan , maar zeer afhankelijk van regio en hogeschool /mbo opleidingen .
12		Ja
13		Nee, geen rol weggelegd
14		Dat lijkt me nogal een administratieve romslomp en daar heb ik er al genoeg van.
15		Zou wel goed zijn, maar alumni-beleid is binnen de muren al best lastig goed vorm te geven.
16		Met wat voor een doel?
17		Ja
18		Da's een goed idee, zeker voor opleidingen in dezelfde kolom.
19		Nee
20		Ik zie de meerwaarde niet. Alumni is voor afgestudeerden van een bepaalde opleiding. Contact met MBO is zeker relevant
21		Meer nog dan dit, onderwijs moet geen schotten meer hebben van verschillende instellingen
22		Niet verplicht hooguit adviseren
23		Niet essentieel, onze hogeschool én ons MBO College hebben beide een landelijke dekking. Wij voeren ons eigen alumni-beleid.
24		Zou kunnen, kunnen ze ook met de private opleiders doen.

Question 10

Do we need specific regulations for LLL (part-time, adult education, private education, modular education) – separate from a law for initial (full-time) education?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Nee
2	PF	Weet niet of er een aparte wet moet komen. De wet moet wel zo zijn dat deze niet belemmerend werkt op de diversiteit van leer/studietrajecten.
3	PF	Is wel gewenst
4	PF	Ja, of aanpassingen in de wetgeving
5	PF	?
6	PF	Is aan te raden vanwege de grote verschillen, EVC, etc.
7		Ja, misschien wel, maar ik denk dat er dan eerst meer een totaalvisie zou moeten zijn over hoe we daar mee om willen gaan. Nu is het een legpuzzel waarvan de stukjes niet passen en ieder heeft vooral belang bij de vorm van zijn eigen stukje en weinig bij de vorm van het stukje van de ander.
8		Ja
9		Alleen als LLL niet voldoende in de huidige wet is verankerd.
10		Nee, ik heb het idee dat de huidige wet- en regelgeving op grote lijnen ook 'past' voor LLL. Wat niet wegneemt dat er in de huidige wetgeving wel barrières zitten die het LLL bemoeilijken, maar ik betwijfel of daar heel nieuwe wetgeving voor moet worden gecreëerd.
11		Ja
12		Ja, modulair zou mooi zijn
13		Geen mening
14		Dat weet ik niet
15		Ik denk dat hier aanvullende zaken in kunnen staan. Hij mag er niet los van staan, zie mijn eerdere opmerkingen
16		Of dit via een wet moet, er zou in de huidige wetgeving ook aanpassingen gemaakt kunnen worden
17		Ja
18		Waarom kan dat niet worden geïntegreerd?
19		Nee
20		Nee
21		Nee, outcomes moeten worden vastgelegd niet de weg ernaar toe
22		Nee
23		Nee, maar WHW en WEB mogen hier en daar wel meer ruimte bieden aan meer geflexibiliseerd onderwijs. Beide wetten zijn nu wel zeer geënt op het voltijds jongeren onderwijs.
24		Het zou wel veel duidelijker worden wanneer deze onderwerpen in een wet komen: kan ook een plek krijgen binnen de Wet.

Question 11

Is it possible to have studies completely based on e-learning (distance learning)?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	Nee
2	PF	Denk het niet. Is ook afhankelijk van het beroep waarvoor opgeleid wordt. Diverse beroepen richten zich op vaardigheden die geoefend moeten worden (b.v. verpleegkundige, maatschappelijk werker, laborant)
3	PF	Verwacht ik niet. Interactie en competentieontwikkeling is alleen niet haalbaar
4	PF	Nee, persoonlijke ontwikkeling en bildung vragen om contactmomenten
5	PF	Absoluut niet!!
6	PF	Nee, een beroepsopleiding heeft altijd ook met vaardigheden te maken en die moet je oefenen
7		Nee, al hangt het sterk van de opleiding af hoever je kunt komen. (Bij ICT verder dan bij Fysiotherapie)
8		Nee, competenties als samenwerken, domein-overstijgend werken etc. kunnen niet 'op afstand' tot hun recht komen
9		Nee, studenten zullen altijd behoefte hebben aan persoonlijk contact met een docent.
10		Ja, in principe zou dat kunnen, maar daarmee doe je de kracht van persoonlijke sociale contacten / netwerken, alsmede persoonlijke begeleiding tekort.
11		Nee
12		Nee, niet alleen, wederzijds kruisbestuiving bij persoonlijk contact met studenten onderling en de docenten heeft meerwaarde. SLB gesprekken ook.
13		Nee
14		Nee, wel op blended learning.
15		Ja, inhoudelijk wel, pedagogisch didactisch lukt het bijna niet
16		Dat gebeurt toch al? Wij kiezen daar niet voor
17		Nee
18		Nee, niet volledig. Contacten zijn erg belangrijk, ook tussen cursisten. Bepaalde vaardigheden kunnen niet via e-learning worden aangeleerd of getoetst.
19		Nee zeker niet in het kunstonderwijs.
20		Nee; (fysiek) contact blijft relevant
21		Nee
22		Nee
23		Als afstandsopleider én dus als ervaringsexpert op dit gebied ben ik van mening dat je nooit volledig een opleiding kunt vormgeven op basis van e-learning. Er blijven altijd competenties binnen een opleidingsprofiel bestaan die middels contactonderwijs bijgebracht moeten worden óf mondeling getoetst moeten worden. Binnen onze afstandshogeschool bieden wij geen enkel programma aan dat 100% op afstand gevolgd of getoetst kan worden. Ik ben er daarnaast wel van overtuigd dat er meer mogelijk is via e-learning dan dat de gemiddelde mening daarover is, ook de huidige technologische ontwikkelingen spelen daarin een belangrijke rol bij (MOOC's, virtuele live webcolleges, Skype gesprekken met docenten, enz.).
24		Jazeker

Question 12

Do we still have public funded HEIs in 2015 like we have them now?

Answers

(PF = public financed HEI / PR = private HEI)

1	PF	NEE; de begeleidingsvorm zal een hele andere inhoud gaan krijgen.
2	PF	In de huidige vorm denk ik niet.
3	PF	Ik verwacht van wel.
4	PF	Ja, al zullen wat betreft volwassenonderwijs ingrijpende zaken plaatsvinden
5	PF	Oeps.... Confronterende vraag.
6	PF	Zeker wel
7		Voltijd wel. Deeltijd is de vraag, vooral ook omdat hogeschoolbesturen deeltijd eerder lastig lijken te vinden dan nuttig.
8		Ja, in ieder geval voor de voltijd-variant. Misschien wel alleen maar voor de voltijd.
9		Ja, want het bedrijfsleven zal ook dan niet bereid zijn om een deel van de bekostiging van de hogescholen over te nemen. Geldt zeker voor opleidingen die gericht zijn op beroepen in de (semi)publieke sector.
10		Ja, de hogescholen nog wel. Ik schat echter zo in dat de bekostigde <i>opleidingen / programma's</i> wel eens heel erg van vorm (en inhoud) veranderd zijn.
11		Ik denk dat alles naar universiteit overgaat . Waarvan de bachelor het hbo deel zal zijn en de master het wo deel.
12		Ja
13		Er zal ongetwijfeld tot 2025 worden gesleuteld, dus vermoedelijk is het antwoord nee.
14		Goeie vraag, maar ik heb geen glazen bol. Als het onderscheid tussen voltijd, deeltijd en duaal helemaal gaat wegvallen en het in de breedte niet meer vereist is om tot een diploma op te leiden, wordt de kans wel kleiner dat ze blijven bestaan denk ik.
15		Ja, als je het laat vallen onder WHW, maar de omgeving verandert wel constant
16		Niets bestaat meer in de huidige vorm maar ze blijven zeker wel bestaan.
17		Nee
18		Vast niet, hogescholen worden meer afhankelijk van andere inkomstenbronnen. Echter kan er beter met middelen worden omgegaan. Ik heb gezien dat er erg veel geld "verknoid" is (veelal in de vorm van tijdreserveringen waar uiteindelijk geen activiteit (product) tegenover stond.
19		Ja
20		Ja
21		Hopelijk beweegt Ministerie mee in een flexibeler vorm van onderwijs
22		Nee, niet in de huidige vorm
23		Ik hoop het wel! Goed initieel onderwijs aan jongeren dat bekostigd wordt door de overheid is een groot goed! Uiteraard is de verwachting wel dat vanwege technische ontwikkelingen het onderwijs er qua vorm en contact anders uitziet dan nu.
24		Jazeker, zij zullen zich uitsluitend richten op het 1 ^e kans onderwijs: jongeren van 17 tot en met 26 jaar.

Analyseren Analyses, rapportages, onderzoeken	Adviseren Community strategie, positionering, community ontwikkeling	Creëren Plannen, content, beleid rondom de community	Organiseren Community overleg en bijeenkomsten, community projectmanagement
Begeleiden Begeleiden van medewerkers en faciliteren community leden	Managen Community doelstellingen en ROI	Uitdragen Waarde van de online community duidelijk maken	Modereren Dagelijkse werkzaamheden op de community

PART C

The Newsletter for the LLL-Forum:

LLL-FORUM

Donderdag 28 mei 2015

13.30 – 16.45 uur

ECABO – Disketteweg 6 – Amersfoort-Schothorst (zie www.ecabo.nl)

EEN NATIONAAL PLATFORM ROND LEVENLANG LEREN: HAALBAAR EN ZINVOL?

INLEIDING

In het kader van het Europese project 'LLL-HUB' (zie www.lll-hub.eu) wordt op 28 mei met een aantal betrokkenen van gedachten gewisseld over de stand van zaken rond 'levenlang leren (LLL)' in het algemeen en het onderzoeken van de mogelijkheden om te komen tot een Landelijk Platform voor organisaties die zich richten op het LLL, in het bijzonder. Binnen het project LLL-HUB wordt o.a. onderzocht in een aantal landen wat de 'state of play' daarbij is, hoe de nationale overheid de strategie voor het stimuleren van het LLL vormgeeft en hoe de krachten rond de informele, niet-formele en formele scholing kunnen worden gebundeld. Onderdeel van het project en dit onderzoek is om in een nationaal 'LLL-Forum' de stand van zaken dienaangaande op te maken en te bezien welke nationale speerpunten thuishoren in een breed overleg.

Hieronder wordt het programma voor deze bijeenkomst gegeven. Er zal worden gewerkt met een aantal plenaire inleidingen waarna in kleine groepen in vier sessies aan de hand van stellingen tot een aantal constatering en vervolgens aanbevelingen kan worden gekomen. Aan het eind van de bijeenkomst wordt vervolgens de stand van zaken opgemaakt. Binnen een aantal weken verschijnt een rapportje dat onder de deelnemers wordt verspreid.

Binnen het project is er in voorzien dat zoveel mogelijk deelnemers aan deze bijeenkomst, aangevuld met leden van de themagroep 'flexibiliteit' van de Leido Academy, in februari of maart 2016 participeren in een internationale tweedaagse in Brussel, onder de naam LLL-Agora. Vanuit de andere partners (Polen, Portugal, Bulgarije, Turkije, Vlaanderen, Spanje) zal ook een dergelijke groep aldaar hun constatering, conclusies en aanbevelingen inbrengen, om een vergelijking tussen de diverse landen mogelijk te maken. Het maken van een 'dwarsdoorsnede' zou kunnen leiden tot aanbevelingen rond LLL en de te voeren strategie op Europees niveau, met respect voor de nationale aanpak en mogelijkheden.

Hierbij kan dus worden gedacht aan het hebben van nationale platforms voor LLL, zo breed mogelijk ingevuld, te positioneren naast de overheid die een eigen verantwoordelijkheid kent. Op Europees niveau kan worden bezien of een vorm van samenwerking tussen de landelijk platforms kan leiden tot het periodiek uitwisselen van ervaringen, good practices en instrumenten die LLL kunnen bevorderen. De nationale overheden kennen daarnaast, mede via 'Brussel', hun eigen overleglijnen. Over en weer met elkaar 'sparren' kan vervolgens leiden tot kennisuitwisseling en een bruikbare kennisvermeerdering.

PROGRAMMA

13.00 – 13.30 uur	Ontvangst en registratie
13.30 – 13.40 uur	Opening en welkom + toelichting op de doelstellingen voor deze bijeenkomst
13.40 – 13.50 uur	Informatie over het project LLL-HUB, relevant voor dit LLL-Forum
13.50 – 14.05 uur	Inleiding over de belangrijkste bevindingen, met betrekking tot de 'State of Play' betreffende LLL in Nederland *
14.05 – 14.15 uur	Toelichting op de werkwijze betreffende de vier sessies, in kleine groepen **
14.15 – 14.40 uur	Sessie 1
14.40 – 15.05 uur	Sessie 2
15.05 – 15.20 uur	Pauze
15.20 – 15.45 uur	Sessie 3
15.45 – 16.10 uur	Sessie 4
16.10 – 16.30 uur	Inventarisatie van de belangrijkste uitkomsten per sessie (rapportage door de verslagleggers, vanuit Leido)
16.30 – 16.40 uur	Invullen individueel rapportage-formulier per deelnemer
16.40 – 16.45 uur	Afsluiting van dit LLL-Forum

Thema's voor de sessies

Hier worden de thema's voor de sessies kort omschreven. Er zullen voor de discussies stellingen worden aangeleverd, gebaseerd op het onderstaande.

Sessie 1	Hoe belangrijk is het hebben van een goed werkend Nationale Raamwerk voor Kwalificaties (ons NLQF) voor het mogelijk maken van flexibele leerwegen, met gebruikmaking van informele, niet-formele en formele scholing (educatie, onderwijs)? Maakt het hebben van een dergelijk NLQF een overleg tussen de daarbij betrokken organisaties zinvol, relevant en aanbevelingswaardig?
Sessie 2	De aanpak en strategie rond LLL is gericht op het individu, om te komen tot het faciliteren van mogelijkheden om het maximale uit zichzelf te halen. Kan een nationaal platform voor LLL, zoals in de inleiding beschreven, dit streven bevorderen?
Sessie 3	Op welke wijze kan een nationaal platform worden ingevuld en welke doelstellingen kunnen aan dit gremium worden meegegeven – en welke instrumenten lenen zich voor een gemeenschappelijke aandacht?
Sessie 4	Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan aan de nationale overheid met betrekking het stroomlijnen van het overleg met alle betrokken partijen en organisaties (aanbieders van scholing), en in hoeverre kan daarin dit nationaal platform worden meegenomen?

* Ongeveer een week voor het LLL-Forum wordt een rapport toegestuurd waarin een overzicht wordt gegeven van de 'spelers' in het LLL-veld, samen met een aantal actuele ontwikkelingen – van belang en relevant voor de doelstellingen van deze bijeenkomst.

** Een aantal dagen voor het LLL-Forum wordt een deelnemerslijst toegestuurd, met de groepsindeling. De sessies 1 en 2 resp. 3 en 4 vinden in dezelfde groepen plaats.

Aanvulling

We geven hier nog ter informatie een aantal redenen voor deze bijeenkomst, ter verduidelijking van de opzet en aanpak.

1. De bijeenkomst maakt onderdeel uit van een Europees project waarin wordt gekeken naar een aantal aspecten rond LLL, en de wijze waarop in een land door verschillende organisaties kan worden samengewerkt, mede als het gaat om de contacten met de overheid en de wijze waarop deze de LLL-strategie bepaalt en uitvoert.
  2. Op 28 mei kijken we daarnaar, met vertegenwoordigers van alle organisaties in ons land die - voor zover wij dit kunnen beoordelen – betrokken zijn bij LLL.
  3. Om het gebied enigszins af te bakenen, als het gaat om de zaken die spelen en zich kunnen voordoen bij LLL, hebben wij gekozen voor de flexibilisering van leerwegen met inzet van het Nederlandse raamwerk als een uitgangspunt daarvoor. En dan rond vooral niveaus 4 en 5.
  4. Dat heeft mede te maken met het gegeven dat de overheid in ons land primair verantwoordelijk is voor de formele kwalificaties - en via het inzetten van instrumenten zoals EVC, verkorten van leerwegen, maatwerk van scholingstrajecten, stimuleren van combinaties van werken en leren e.d. tracht te bewerkstelligen dat mensen een dergelijke kwalificatie kunnen verwerven.
  5. Een aspect van de flexibilisering van leerwegen dat zeer veel aandacht krijgt, is de doorstroom van mbo (VET) naar hbo (HE, Professional). Het gaat dan om 'permeability between VET and HE', een onderwerp dat in allerlei landen speelt, omdat de economie zit te springen om mensen die op een hoger niveau kunnen functioneren – en dan is scholing (en niet alleen formeel maar ook niet-formeel en informeel) van groot belang. Juist daarvoor kan binnen een platform waarin alle partijen een plek vinden, rond allerlei thema's, een concrete opzet aan de orde komen, en ook worden vormgegeven (samen met de overheid).
  6. Degenen die zijn uitgenodigd, hebben alles bij elkaar bijzonder veel ervaring met LLL opgebouwd en kunnen op deze bijeenkomst good practices inbrengen.
  7. Tenslotte, het is niet de bedoeling om te komen tot een samenwerkingsverband dat op welke wijze dan ook in de plaats komt van hetgeen er nu al is. Aan het eind van de bijeenkomst zal moeten blijken of het voorgestelde platform een duidelijke meerwaarde heeft. Juist dat is al de poging waard om met elkaar om tafel te gaan – en dat dan binnen een project dat in meerdere landen wordt uitgevoerd.
-